

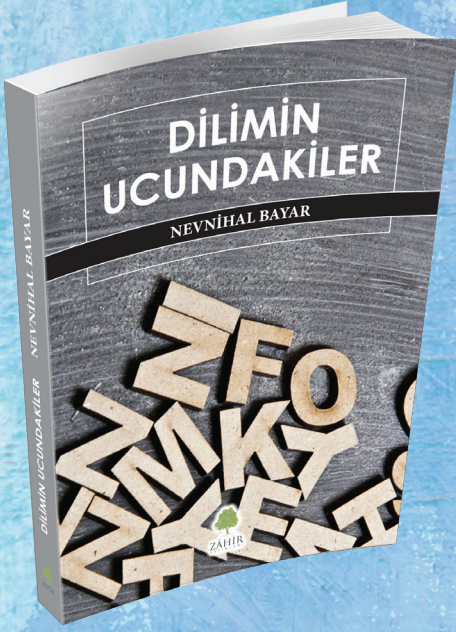

MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ KADEM

ÜÇ AYLIK MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ / 45 / SONBAHAR-KIŞ 2025

MÛZİKAL BİYOGRAFİ FORMU VE İLHAN AYVERDİ MÛZİKAL BİYOGRAFİSİ / YAKUP SELİM ŞENEL • AH BE KAN ÇEKER... / ALTAY SUROY RECEPOĞLU • KUTBÜ'N-NÂÏ NİYAZİ SAYIN • NİYAZİ SAYIN'IN ARDINDAN / YAKUP SELİM ŞENEL • ŞEVK-EFZÂ ŞARKI / BESTE: NİYAZİ SAYIN • FITRATINA UYGUN İSE RUHA GİDADIR MÛZİK / ALİ MURAT DARYAL • YAVUZ BÜLENT BAKİLER KİMDİR? • ŞAŞIRDIM KALDIM İŞTE... / YAVUZ BÜLENT BAKİLER • ASAFÇA / DEMET KAYAN • ESKİ KONAKLARDA TOPLANAN HUSUSÎ SAZ TAKIMLARI / SERMET MUHTAR ALUS • UŞŞAK İLÂHİ • ESKİ PİYASA SAZLARINDAKİ HÂNENDELER: ARAP İBRAHİM- KARAKAŞ- ASTIKZÂDE BOĞOS - AHMET BEY / SERMED MUHTAR ALUS • ŞEHRİN KANAYAN YARASI KOÇANA SAAT KULESİ / ERSİN DİKO • KOCA ÇINAR: EMREHAN AĞABEY / AYNUR ŞENEL • ÇANAK TUTTUM DİLİME: TÜRKÇE'NİN KAPSAMA ALANINA SEYAHAT / ENGİN SORHUN • BİR RESİM BİN DÜNYA • DİN DERSİ ÖĞRETMENİ GÜLSER FIRAT'IN HATIRALARI: ÜLKEMLE YOLCULUĞUM / ÜNAL ŞENEL • ANADOLU'DA KADIN İŞGÜCÜNÜN TEMELLERİ / NURİYE KÜLAHLI • GELENEKSEL TIP KÖŞESİ OZONTERAPİ: OKSİJENİN GÜCÜNDEN ŞİFA ARAYIŞI / ÇİĞDEM ORGUN ŞAHİN

DİLİMİN UCUNDAKİLER

Nevnihal BAYAR

Dil, bir milletin sınır bekçilerindendir. Onu yok ederseniz ya da yaralarsanız vatanınızı, birliğinizi koruyan muhafızlarınızdan birini saf dışı etmiş olursunuz. Bu da düşmanlarınız için kaçırılmayacak bir fırsattır. Maalesef bugün Türkçe'nin içine düşürüldüğü durum, budur. Dil hâinleri, şuurlu veya şuursuz, hiç ara vermeden gerek yapı gerekse anlam bakımından dilimizi yok etmeye, yok edemezlerse de yıpratmaya çalışıyorlar. Başarılı oluyorlar da...

KARAHANLI TÜRKÇESİ VE HAREZM TÜRKÇESİ KILAVUZU

Fahrünnisa BİLECİK

Bu kitap Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri'nde okutulan Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi dersleri için bir el kitabı mahiyetindedir. I. Bölüm'de 10. Asra damgasını vuran ilk Müslüman Türk devleti Karahanlılar hakkında kısa bir bilgi, dönemin kültürümüzün temelini oluşturan önemli eserleri, Türk dil tarihi bakımından büyük değer taşıyan Karahanlı Türkçesi dilbilgisi ve örnek metinler yer almaktadır. II. Bölüm'de ise Karahanlı Türkçesi'nin devamı olan Harezmi Türkçesi dil özellikleri bulunmaktadır.

Bu çalışma ile özellikle üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan öğrencilere faydalı olabilmek, dilimize sahip çıkması gereken gençlerimizin her iki dönemin dili hakkında daha sistemli, daha pratik bir bilgiye ulaşabilmeleri hedeflenmektedir.

ZAHİR
YAYINLARI

Kağışdağı Cad. No:27/5 Küçükbakkalköy Ataşehir / İST. • Tel: 216 357 20 90

www.zahiryayinlari.com

Merhaba Kıymetli Okurlarımız,

Yeni bir sayıda daha sizlerle buluşmaktan mutluluk duyuyoruz. Edebiyat, tarih, sanat ve mûsikî ile dopdolu sayımıza geçmeden önce, 6 Kasım 2025'te aramızdan ayrılan on altı sene olan dergimizin fikir ve isim annesi, mütefekkir ve lugat âlimi İlhan Ayverdi Hanımefendi'yi hasret, minnet ve şükranla yad ediyoruz. Aziz ruhları şad olsun...

Müzikal Biyografi formu; tarihimizde ve kültür hayatımızda önemli yer tutan şahsiyetlerin hayat hikâyelerini özellikle gelecek nesillere etkileyici ve akılda kalıcı şekilde aktarmak amacıyla oluşturulmuş tiyatral bir metindir. Bu form, Akdem Akademisi Vakfı tarafından ilk defa, İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin 99. doğum yılı münasebetiyle 27 Eylül 2025 tarihinde Kosova Prizren'de "*Balkanlar'dan İstanbul'a Uzanan Bir Hayat Hikâyesi İlhan Ayverdi Müzikal Biyografisi*" ile sahnelenmiştir. İlhan Ayverdi Müzikal Biyografisi, İlhan Ayverdi'nin çocukluk dönemlerinden itibaren hayat hikâyelerini konu almaktadır. Siz sevgili okurlarımız için müzikal biyografi hakkında bilgi ve Prizren'de sahnelenen gösterinin de tanıtımını bulacağınız bir yazı hazırladık. Yazının hemen ardından bu programa dinleyici olarak katılan Altay Suroğlu'nun, İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin hayatından çok etkilenerek hemen oracıkta kaleme aldığı "Ah be Kan Çeker..." şiirini sizlerle paylaşıyoruz.

Efendim, bu sonbahar edebiyat dünyasında adeta bir yaprak dökümüne sebep oldu. İlk olarak Türk edebiyatının müstesna isimlerinden, Türkçe sevdalısı, şiirleriyle, eserleriyle gönüllere dokunan büyük şair ve yazar Yavuz Bülent Bakiler, 89 yaşında Hakk'a yürüdü. Kısa bir zaman sonra da "*Sanat ahlâkın uzantısıdır*" diyerek, doğru bir sanatçının ahlâka uygun yaşaması gerektiğini savunmuş ve bunu hayatının temel felsefesi hâline getirmiş, kutbû'n-nâyî unvanını almış Niyazi Sayın vefat etti. Yerleri doldurulamayacak bu müstesna isimlerin ruhları şad, mekanları cennet olsun. Dergimizde her iki ismi de sizlere kısa da olsa tanıtacak, eserleri ve çalışmaları hakkında fikir sahibi olmanızı sağlayacak yazılar hazırladık.

Kıymetli okurlarımız, merhum İlahiyat profesörü, araştırmacı, yazar Ali Murat Daryal'ı özellikle genç nesillerle tanıştırmak istedik. Kendisi 2017 yılında aramızdan ayrıldı. Lakin eserleri okunmayı bekliyor. Vefatının ardından, 1994-1997 yılları arasında "Radio Sohbetleri" adıyla hazırlayıp sunmuş olduğu radyo programında yaptığı konuşmaları eşi Yıldız Daryal Hanımefendi tarafından üç cilt halinde yayımlandı. ("Ali Murat Daryal-Gerçeğin Peşinde" 3 cilt, Post Yayınları, 2023) Bizler de Sonbahar-Kış sayımızda kısa bir özgeçmişten sonra "Fitratına Uygun İse Ruha Gıdadır Müzik" başlıklı konuşma metnini sizlerin istifadesine sunuyoruz. Aziz ruhu şad olsun.

Bir önceki sayımızda müjdesini verdiğimiz "Bir Resim Bin Dünya" köşemizin bu sayımızda iki misafiri var. İlki iç mimar ve ressam Hülya Öztürk. Diğeri küçük çizerimiz Şehnaz Sorhun. Geleceğimiz olan çocuklarımıza dergimizde her daim yer vermeyi bir vazife addediyoruz. Keyifli seyirler...

"Şiir; şairin kaleminden çıktıktan sonra, insanları sarıp sarmalayan, büyüleyici bir etkiye sahiptir. Hatta insana öyle bir nüfuz eder ki; şairden öte tüm gönüller dizelere akar." cümlesiyle yazısına giriş yapan Demet Kayan, bizleri Özdemir Asaf'ın gizemli dünyasına bir yolculuğa çıkartıyor.

Kıymetli okurlarımız, 1 Kasım 1947 tarihli Türk Müsikisi Dergisi'nin ilk sayısında yayımlanan, Sermet Muhtar Alus'un nüktedan bir üslupla kaleme aldığı "Eski Konaklarda Toplanan Hususî Saz Takımları" yazısını ve yine aynı yazarın 1 Haziran 1948 tarihli Türk Musikisi Dergisi'nin sekizinci sayısında yayımlanan "Eski Piyasa Sazlarındaki Hânendeler" yazısını siz mûsikî severlerin ve araştırmacıların istifadelerine sunuyoruz. Bu yazıları okurken İlhan Ayverdi'nin 3 ciltlik Misallı Büyük Türkçe Sözlüğü'nü yanınızda bulundurmanızı tavsiye ederiz. Maalesef yakın bir tarih olmasına rağmen unutulmuş, bir kenara bırakılmış, hatırlanmayı bekleyen kelimelerimiz çok fazla... Akabinde Prizrenli şair, mutasavvıf Şeyh Yusuf Efendi'nin oğlu Atşan Tokmak tarafından bestelenmiş olan babasına ait "Aşkıla Kıl Her Umûrun" ilahisinin notalarını da ruha şifa niyetiyle sizlere sunuyoruz.

Makedonya'da sanat tarihi çalışmalarını devam ettiren Ersin Diko, Koçana Saat Kulesi'ni ele aldığı; yapının tarihini, zamanla bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle harap hale geldiğini, günümüzde de korunması gereken taşınmaz kültürel anıtlar arasında yer aldığını anlattığı yazısıyla bizlerle.

Efendim, Manisa'nın yetiştirdiği ve 2006 yılında genç yaşta aramızdan ayrılan değerli kültür insanı Emrehan Küey'i vefatının on dokuzuncu senesinde yad etmeye devam ediyoruz. Emekli edebiyat öğretmeni Aynur Şenel kendisiyle ilgili hatıralarını "Koca Çınar: Emrehan Ağabey" başlıklı yazısıyla bizlerle paylaşıyor. Sayımıza, Engin Sorhun'un gittiği çeşitli memleketlerde Türkçeyi düzgün konuşan insanlarla karşılaştığı ve bunun sebebinin seyrettikleri Türk dizileri olduğunu öğrenmesini anlattığı gezi notlarıyla devam ediyoruz.

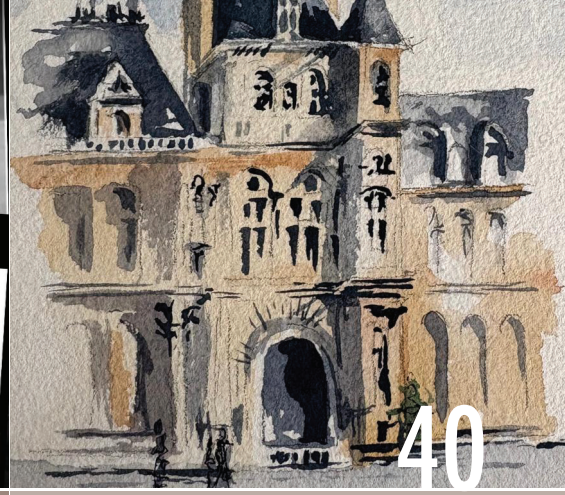
Yazarlarımızdan Ünal Şenel, emekli bir din dersi öğretmeni olan Gülser Fırat'ın yaklaşık olarak tek partili dönemden çok partili hayata geçiş ve günümüze kadar ülkemizdeki sosyal, siyasi ve kültürel değişimi gözler önüne seren hatıralarını anlattığı "Ülkemle Yolculuğum" kitabını bizlere tanıtıyor. Dergimiz, Nuriye Külahlı'nın Anadolu'nun kadim toplumlarındaki kadın işgücünün nasıl başladığını ve ilerlediğini ortaya koymayı amaçlayan, bu konuyu derinlemesine araştırmış olduğu "Anadolu'da Kadın İşgücünün Temelleri" yazısıyla devam ediyor. Dergimizi, Geleneksel Tıp Köşemizin yazarı, aile hekimi ve fitoterapist Çiğdem Orgun Şahin'in bizlere Ozonterapi, uygulama alanları ve Türkiye'de ozonterapi konularını detaylı bir şekilde anlattığı yazısıyla sonlandırıyoruz.

Efendim bizler Gazze için boykota devam ediyoruz. Allah kardeşlerimizin yar ve yardımcısı olsun.

Keyifli okumalar...

içindekiler

04

**MÜZİKAL BİYOGRAFİ FORMU VE
İLHAN AYVERDİ MÜZİKAL BİYOGRAFİSİ**
Yakup Selim ŞENEL

21

ŞAŞIRDIM KALDIM İŞTE...
Yavuz Bülent BAKİLER

06

AH BE KAN ÇEKER...
Altay Suroy RECEPOĞLU

22

ASAFÇA
Demet KAYAN

07

**KUTBÜ'N-NÂYİ
NİYAZİ SAYIN**

26

**ESKİ KONAKLARDA TOPLANAN
HUSUSÎ SAZ TAKIMLARI**
Sermet Muhtar ALUS

09

NİYAZİ SAYIN'IN ARDINDAN
Yakup Selim ŞENEL

28

UŞŞAK İLÂHİ
Güft: Şeyh Yusuf Efendi
Beste: Atşan TOKMAK

11

ŞEVK-EFZÂ ŞARKI
Beste: Niyazi SAYIN

30

**ESKİ PİYASA SAZLARINDAKİ
HÂNENDELER
ARAP İBRAHİM- KARAKAŞ- ASTİKZÂDE
BOĞOS - AHMET BEY**
Sermed Muhtar ALUS

12

**FİTRATINA UYGUN İSE
RUHA GİDADIR MÜZİK**
Ali Murat DARYAL

32

**ŞEHRİN KANAYAN YARASI
KOÇANA SAAT KULESİ**
Ersin DİKO

19

**YAVUZ BÜLENT BAKİLER
KİMDİR?**

ISSN: 2687-3559

Kayışdağı Cad. No:27/5
Küçükbakkalköy Ataşehir / İST. Tel: 216 357 20 90
www.kadem.org
www.musikiveedebiyat.com
www.akdemvakfi.org.tr
e-posta: bilgi@kadem.org

Araştırma Kültür Düşünce Eğitim ve
Musiki Akademisi Vakfı İktisadi İşletmesi adına Sahibi

Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK
(fbilecik@kadem.org)
(fbilecik@akdemvakfi.org.tr)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürleri
Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR
(nevbayar@kadem.org)

Yakup Selim ŞENEL
(selimsenel94@gmail.com)

Yayın Kurulu
(Sıralama soyadlara göre alfabetik
olarak yapılmıştır.)

Prof. Rûhi AYANGİL (Mûsikî)

Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR (Dil)

Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK (Dil)

Doç. Dr. Gülberk BİLECİK (Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Osman BİLEN (Felsefe)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU
(Sanat Tarihi)

Prof. Erol DERAN (Mûsikî)

Yüce GÜMÜŞ (Mûsikî)

Niyâzi KÜLAHLI (Mîmârî)

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (Edebiyat)

Doç. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ (Mûsikî)

Prof. Dr. Mutlu TORUN (Mûsikî)

Prof. Dr. M. Baha TANMAN (Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN (Gelenekli Sanatlar)

E. Seval YARDIM (Edebiyat)

Görsel Yönetmen
Tekin ÖZTÜRK

Dağıtım Organizasyonu ve Abonelik Servisi

Serdar BAŞER

(0 536 776 42 97 - 0 216 357 20 90)

Mehmet DEMİREL

(0505 391 37 24)

Grafik Tasarım

PROJESANAT

www.projesanat.com.tr

Yerel süreli yayın.

34 KOCA ÇINAR: EMREHAN AĞABEY
Aynur ŞENEL

**36 ÇANAK TUTTUM DİLİME:
TÜRKÇE’NİN KAPSAMA ALANINA SEYAHAT**
Engin SORHUN

40 BİR RESİM BİN DÜNYA
Hülya ÖZTÜRK - Şehnaz SORHUN

**42 DİN DERSİ ÖĞRETMENİ
GÜLSER FIRAT’IN HATIRALARI:
ÜLKEMLE YOLCULUĞUM**
Ünal ŞENEL

**44 ANADOLU’DA KADIN İŞGÜCÜNÜN
TEMELLERİ**
Nuriye KÜLAHLI

**52 GELENEKSEL TIP KÖŞESİ
OZONTERAPİ:
OKSİJENİN GÜCÜNDEN ŞİFA ARAYIŞI**
Çiğdem ORGUN ŞAHİN

Müzikal Biyografi Formu ve İlhan Ayverdi Müzikal Biyografisi

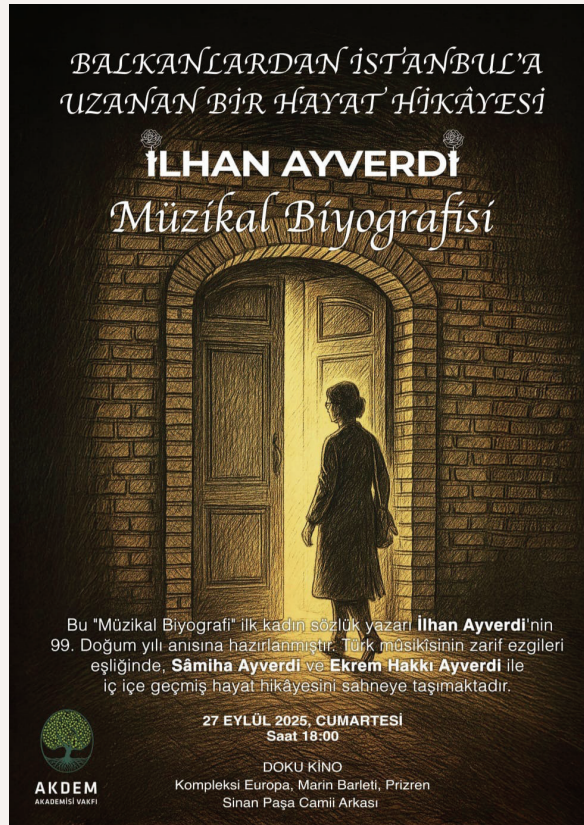
Yakup Selim ŞENEL*

Dergimizin fikir ve isim annesi, mütefekkir ve lügat âlimi İlhan Ayverdi Hanımefendi'yi vefatlarının on altıncı senesinde (6 Kasım 2009) hasret, minnet ve şükranla yad ediyoruz...

Müzikal Biyografi formu; tarihimizde ve kültür hayatımızda önemli yer tutan şahsiyetlerin hayat hikâyelerini özellikle gelecek nesillere etkileyici ve akılda kalıcı şekilde aktarmak amacıyla oluşturulmuş tiyatral bir formdur. Başka bir deyişle yaşamı ile iz bırakan şahsiyetlerin ilham verici hayat serüvenlerinin tiyatral bir metin halinde kaleme alınarak çeşitli müzik formlarıyla birlikte seyirciye sunulmasıdır.

Bu formda sahne üzerinde sadece bir anlatıcı (oyuncu) ve müzisyenler vardır. Dekor olarak; biyografisi ele alınan şahsiyeti hatırlatıcı nesneler, yaşadığı veya hayatında önem arz eden mekânlar tasvir edilebilir. Sahneler değiştikçe, hikâyenin akışına göre dekor tasarımı da değişir. Hayat hikâyesi anlatılan şahsiyetin kıyafetlerine uygun olarak tasarlanmış kostümleri, anlatıcı farklı sahnelerde değiştirerek kullanabi-

lir. Sahnede anlatıcı metni yorumlamaktadır. Hikâyeyi icra ederken, kendisine müzisyenler canlı olarak eşlik ederler. Müzikal Biyografi formu uvertür müziği ile açılışı yapar ve uvertürün sonlarına doğru anlatıcı sahneye çıkarak icrasına başlar.

Biyografi iki perde olacak şekilde tasarlanırsa ikinci perdenin açılışı da farklı bir uvertür ile başlar. Burada eş zamanlı olarak sahnedeki müzisyenler, anlatıcının tonlamalarına ve hikâyenin akışına

göre bestelenmiş veya belirli tonlarda doğaçlama olacak şekilde planlanmış fon müziklerini icra etmeye başlarlar. Biyografideki müzik kurgusu, şahsiyetin hayatında önem arz eden, mekânlar, kişiler veya olaylara göre yapılır. Hikâyenin gerildiği ve çözüldüğü anlarda bu anlara uygun olacak şekilde tasarlanmış eserler icra edilir.

* Ege Üniversitesi Devlet Türk Müsiki Konservatuvarı Ses Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi

Zaman zaman hikâye içerisinde gerçekleşecek bir hadiseye müzik ile önceden atıf yapılarak, seyirci gerçekleşecek hadiseye hazırlanır veya merak uyandırılır. Bu müzik eserleri türkü, şarkı, oyun havası, ilahi, marş, ağıt vb. gibi farklı türlerden seçilebilir. Şahsiyetin çocukluk döneminden başlayarak hayat hikayesi bahsedilen müzikler eşliğinde seyircilere aktarılır. Müzikal Biyografinin sonunda şahsiyetin eserlerinden bir bölüme, kendi seslerine veya görüntülerine yer verilebilir.

İlhan Ayverdi Müzikal Biyografisi

Müzikal Biyografi formu ilk defa Akdem Akademisi Vakfı tarafından 27 Eylül 2025 tarihinde Kosova Prizren'de "*Balkanlar'dan İstanbul'a Uzanan Bir Hayat Hikâyesi İlhan Ayverdi Müzikal Biyografisi*" ile sahnelenmiştir. İlhan Ayverdi Müzikal Biyografisi, İlhan Ayverdi'nin çocukluk dönemlerinden itibaren hayat hikayelerini konu almaktadır. Akhisar'daki çocukluk yıllarını takiben İzmir'de lise dönemleri ve üniversite öğrenimi için İstanbul'a gelişleri, akıcı bir dil ve müzik eşliğinde seyircilere aktarılmaktadır. Müzikal Biyografide İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin hayatlarında önemli izler bırakan Kenan Rifaî Büyükkaksoy, Sâmîha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi ve Mehmet Örtenoğlu gibi büyük şahsiyetler ve bu şahsiyetlerle olan münasebetleri ele alınmaktadır.

Biyografi, İlhan Ayverdi'nin Ekrem Hakkı Ayverdi ile evlenmeleri, Kubbealtı Vakfı'nın kurulması, Kubbealtı Lugatı çalışmaları ve vefatlarına kadar devam etmektedir. Hikâye akışı içerisinde, sahneler uygun şekilde gerek fon müziği gerekse müstakil olarak ilahi, şarkı, türkü ve uvertür gibi farklı müzik türlerinde eserler icra edilmektedir.

Ah Be Kan Çeker...

Bir tebessüm düşer sayfaların arasına,
gözlüklerinin ardında
sevgiyle parlayan bir ışıık:
İlhan Ayverdi'nin gözleridir bu.

Dil,
bir medeniyet köprüsüdür onun için,
Geçmişle gelecek arasında
sessizce akan bir nehir.
Her kelimedede bir tarih,
her sözlükte bir hatıra
ve bir gönül emanetidir sakladığı.

“İnsana hürmet, sevgi ve ilgi”
işte kalpleri açan anahtar,
işte bizi biz yapan öz.

Ben, Balkan dağlarının gölgesinde,
gül kokan Prizren'in sokaklarında
onun sözlerini hatırlarken
birden içimden yükselir o eski deyiş:
Ah, be kan çeker...

Soydaşımın dili,
ana sütü gibi özümde durur,
bir kelime dokunur kalbime
ve ben anlarım ki
kan,
sadece damarlarımızda değil
kelimelerimizin sesinde de çağlar.

İşte böyle duygulanırım,
bir gönül insanının ardından,
bir kültür bekçisinin önünde,
bir soydaşın hatırasında.

Ah be kan çeker...
ve kelimeler
yeniden vatan olur gönlümde.

Altay Suroy RECEPOĞLU*
(Prizren 27.09.2025)

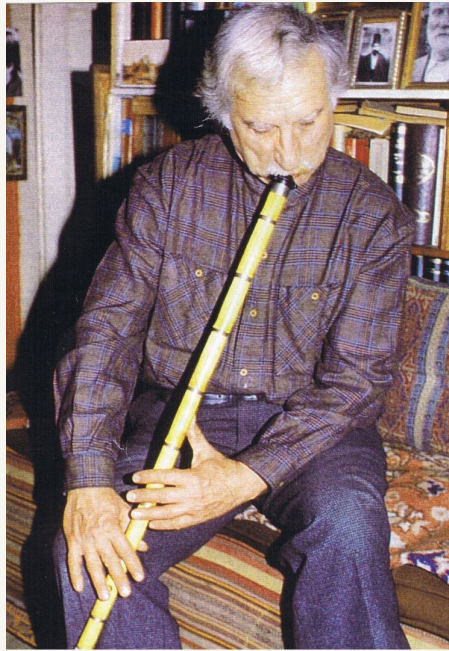
Kutbü'n-Nâyî Niyazi Sayın*

“Sanatın sadece teknik bir bilgi değil, aynı zamanda ahlâkî bir sorumluluk taşıdığına inanan, sanatını her zaman insanlara fayda sağlama amacı güderek icra eden, “Sanat ahlâkın uzantısıdır.” diyerek, doğru bir sanatçının ahlâka uygun yaşaması gerektiğini savunan ve bunu hayatının temel felsefesi haline getirmiş olan Niyazi Sayın’ı rahmetle yad ediyoruz. Ruhu şad, mekânı cennet olsun...”

Niyazi Sayın, 12 Şubat 1927’de Üsküdar’da doğmuş, müzisyen ve neyzen olarak Türk müziğine önemli katkılarda bulunmuş bir sanatçıdır. Ailesi, Rumeli kökenli olup babası Ömer Hulusi Bey, annesi ise Manastır’dan Necmiye Hanım’dır. Babası ona, “Hürriyet Kahramanı” olan amcasının oğlu Resneli Niyazi Bey’in adını vermiştir.

Üsküdar’da doğup büyüyen Niyazi Sayın, erken yaşlardan itibaren müzikle iç içe bir hayat sürmüştür. Niyazi Sayın’ın müzikle tanışması, evlerinde gramofonla çalan hüzünlü tanbur ve kemençe nağmeleriyle başlamıştır. Özellikle Tanburî Cemil Bey’in plakları, Niyazi Bey’in müzik zevkini şekillendirmiştir. Çocukluğunda resim yapmayı seven Niyazi Sayın, büyük bir plastik sanatlar merakına sahiptir. Güzel Sanatlar Akademisi’ni kazanmak istemiş, ancak bu hayali gerçekleşmemiştir. Fakat sanata olan ilgisi

devam etmiş ve resimle ilgili birçok çalışma yapmıştır.

Niyazi Sayın’ın müziğe olan ilgisi, 1947’te mahalle camiinde dinlediği bir ezan ile derinleşmiştir. Ezana hayran kalan Niyazi Sayın, müezzin Mustafa Düzgünman’ın evinde dinî eserlerin meşk edildiği gruba katılmıştır. Düzgünman, ona tasavvuf ve dinî eserleri icra etmenin ötesinde, müziğe dair derinlemesine bilgi ve anlayış kazandırmıştır. Sayın, Düzgünman’dan dinî eserler yanında; ebru, fotoğrafçılık ve ciltçilik gibi

sanatlar öğrenmiştir.

Niyazi Sayın, tasavvufla tanıştıktan sonra neye merak duymaya başlamıştır. Üsküdar Müsiki Cemiyeti neyzenlerinden Emin Akgöze’nin yardımıyla, Beyazıt’tan bir ney almış ve ilk ney dersini Yenikapı Mevlevihanesi’nden Neyzen Gavsî Baykara’dan almıştır. Ancak maddî zorluklar nedeniyle ilk hocasıyla devam edememiştir. Necmeddin Okyay’ın yönlendirmesiyle Halil Dikmen ile tanışan Sayın, 15 yıl boyunca ondan ney dersleri almış ve bu dönem, onun sanatındaki önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Halil Dikmen, aynı zamanda ressam olup Sayın’a ney ile birlikte resim dersleri de vermiştir. Bu meşk dönemi, Sayın’ın ney üslubunun şekillendiği, derinleştiği ve pekiştiği yıllar olmuştur.

* Detaylı bilgi için <https://engincanli.com>

Niyazi Sayın'ın müzik kariyerindeki önemli bir adım da İstanbul Radyosu'na katılmasıdır. Radyoda çalışmaya başladığında, konserler ve yayınlarla müziğe daha fazla katkı sağlamıştır. Niyazi Sayın, 1953'te Süleyman Erguner, Hurşit Ungay ve Kemal Batanay ile ilk neşriyatını gerçekleştirmiştir. Ardından, Nevzat Atlığ'ın davetiyle İstanbul Radyosu'na müzik yayınları şef yardımcısı olarak katılmıştır. 1956'dan itibaren İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda görev almış olan Sayın, burada ney üflemiş ve müziğin kurallarını genç nesillere öğretmiştir.

1976'da yeni açılan İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuvarı'nda öğretim üyeliği yapmaya başlamış ve Nefesli Sazlar Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Bu dönemde, çok sayıda öğrenci yetiştirerek Türk müziği eğitimine katkı sunmuştur. 1980 yılında, Seattle Üniversitesi'nde Türk müziği ve ney dersleri vermek üzere ABD'ye gitmiştir. Burada bir yıl boyunca eğitim faaliyetlerine devam etmiş, ayrıca Seattle Public'te iki ebru sergisi açmıştır. Bu deneyim, Sayın'ın Türk müziğini dünya çapında tanıtmaya fırsatı sunmuş ve onun uluslararası tanınırlığını artırmıştır.

Niyazi Sayın, meslek hayatında sanatını daha da derinleştirerek hem ney icrasında hem de Türk müziği konusunda önemli bir isim haline gelmiştir. Sanatçı, Türk müziğinin gelişimine katkıda bulunan bir müzisyen olarak anılmaktadır. Sanatın sadece teknik bir bilgi değil, aynı zamanda ahlâkî bir

sorumluluk taşıdığına inanan Niyazi Sayın, sanatını her zaman insanlara fayda sağlama amacı güderek icra etmiştir. “*Sanat ahlâkın uzantısıdır.*” diyerek, doğru bir sanatçının ahlâka uygun yaşaması gerektiğini savunmuş ve bunun hayatının temel felsefesi haline gelmiştir.

Niyazi Sayın, ney icrasına getirdiği yeniliklerle büyük takdir toplamıştır. Perdeleri kullanmadaki titizliği ve nefes hakimiyetiyle dikkat çeken Sayın, neyde “yeni kalıplar” oluşturmuş ve geleneği modernize etmiştir. Sayın'ın geliştirdiği pozisyonlar ve baskı teknikleri, genç neyzenler için referans haline gelmiştir. Geleneksel Ney Açık Modelini kendi tecrübeleriyle revize etmiş ve Niyazi Sayın Açık Yöntemi günümüzde en çok tercih edilen yöntem olmuştur.

Ömrünü müziğe adanarak, çok sayıda öğrenci yetiştirmiş, neyin yapımında ve icrasında yeni ve modern arayışlar içerisinde olmuş, geleneksel makamlara yüksek hakimiyeti ile öne çıkmış, özgün bir ney tonuyla icrada bulunmuş, 2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Müzik Ödülünü, 2014 yılında da Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri Müzik Ödülünü almış ve “kutbü'n-nâyî”¹ olarak kabul görmüş olan Niyazi Sayın, 8 Ekim 2025 tarihinde vefat etmiştir.

1 Neyzenlerin kutbu, neyzenlere yol gösteren.

Niyazi Sayın'ın Ardından

Yakup Selim ŞENEL*

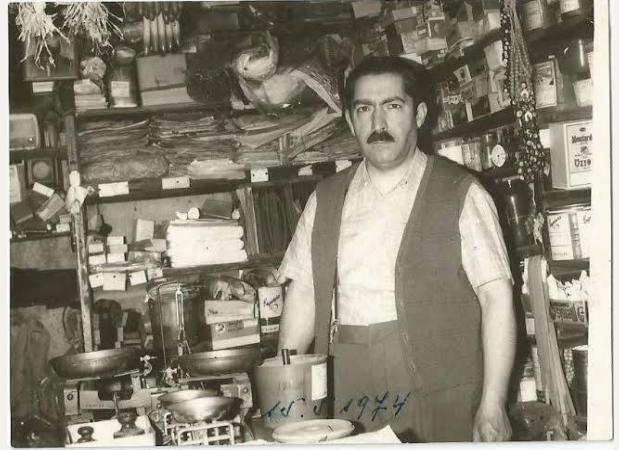
Geleneksel Türk Müziği ve Sanatının yaşayan son çınarı Niyazi Sayın, 8 Ekim 2025 tarihinde 98 yaşında hakkın rahmetine kavuşmuştur. 98 senelik bereketli ömrüne, ömürler sığdıran Niyazi Sayın'ı anlatmak için kitaplar yazılabilir. Belki anlamak için de her biri ayrı sanat âbidesi olan icraları, taksimleri dinlenilebilir, yaptığı ebrulara, tespihlere ve bu alanlarda yetiştirdiği yüzlerce öğrenciye bakılabilir...

Müziği *"iki perde arasındaki manevî münâsebet"* olarak açıklayan Niyazi Bey'i kültür ve sanat tarihimizde sadece çok önemli bir müzisyen, efsanevî bir ney virtüözü olarak konumlandırmak eksik olacaktır. İlgi duyduğu sanat dallarının birçok kolunda ayrı ayrı uzman mertebesine ulaşan, hezârfen bir şahsiyet hüviyeti taşıyan Niyazi Sayın'ı Niyazi Sayın yapan unsurların başında, kendisinin yetiştirdiği muhit gelmektedir. Bu sebeple kendisi-

Necmeddin Okyay Halil Dikmen

Mustafa Düzgünman

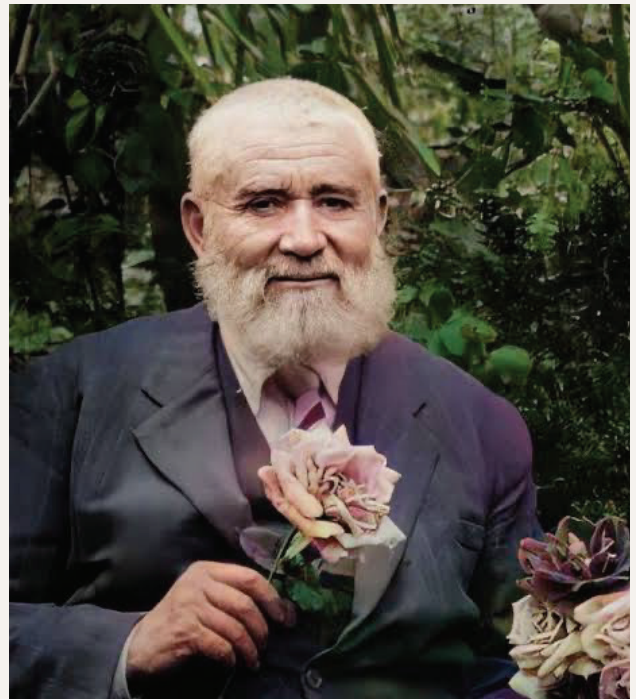
ne yöneltilen mûsikînin yozlaşmasına dair bir soruya verdiği; “Önce muhitler bozuldu.” cevabı pek manidardır. Niyazi Bey’in yetiştiği muhit, erken cumhuriyet dönemindeki Üsküdar’dır. Niyazi Bey burada Necmeddin Okyay (hattat, ebrûzen, gül yetiştiricisi, tuğrakeş), Halil Dikmen (neyzen, ressam), Mustafa Düzgünman (hattat, şair, mücellit) gibi isimlerin tedrisatından geçerek sanat zevkini inşa etmiştir. Bütün bunların yanında Fenerbahçe genç futbol takımında bir süre futbol oynamıştır.

Niyazi Sayın mûsikî sahasında devrinin en önde gelen Mesud Cemil Tel, Münir Nurettin Selçuk, Yorgo Bacanos gibi her biri bugün efsane olarak anılan müzisyenleri ile meşk ve icralarda bulunma şansına da erişmiştir. Özellikle Tanburî Cemil Bey ve Cemil Bey’in oğlu Mesud Cemil Bey, Niyazi Sayın’ın sanat hayatında çok önemli yere sahiptir. Tanburî Necdet Yaşar ile Cemil Bey’in plaklarını dinleyerek ve Mesud Cemil Bey’den istifade ederek mûsikîmizde her sanatkâr için bir okul olarak kabul edilen, Tanburî Cemil Bey icra tarzını güncelleyerek devam ettirmiştir. Tanburî Necdet Yaşar ile birlikte yurt içi ve yurt dışında mûsikî tarihimizde önemli izler bırakan icralarda bulunmuşlardır. Bugün Türk Mûsikîsi hak ettiği itibara o dönemlere nispetle kavuşmuş olsa da bu durumda Niyazi Sayın gibi dünya çapında dikkat çeken icralara imza atan hocalarımızın katkısı çok büyüktür.

Özellikle ney sazı için “Niyazi Sayın öncesi ve sonrası” gibi bir ayırım yaparsak sanırım hata etmiş olmayız. Kendi icrasına özgü vibrato tekniği, ney tonu ve eşsiz müzikalitesiyle ney icrasında çığır açmış ve kendinden sonra gelen sadece neyzenleri değil, tüm sazandeleri etkilemiştir. Niyazi Sayın; sanatta, sporda, turşu kurmada, yemek yapmada, kuş

beslemede, fotoğrafta kısacası hayatında aradığı ve topladığı güzellikleri neyinden damıtmış bu vesile ile müzisyen olsun, olmasın dinleyenlerin gönlüne girmeyi başarmıştır.

Her sanatkârın ruhuna sinen, içine işleyen ne ise şüphesiz eserinden yansır. Ney üflemekten maksadın “adam olmak, iyi insan olmak” olduğunu ifade eden Niyazi Bey, meşgalelerinin hepsinde Hazreti Ali Efendimizin “İlim bir nokta idi. Onu cahiller çoğalttı.” sözlerinde ifade ettikleri noktanın, birliğin, hakikatin arayıcısı örnek bir sanatkâr olarak ebedî âleme göç etmiştir. Kıymetli hocamıza Allah’tan rahmet, sevenlerine ve sanat camiamıza baş sağlığı dileriz...

Necmeddin Okyay

www.neyzen.com

Şevk-Efzâ Şarkı

Yücel Nizak

Güllerin karşında

- 1 -

Beste: Niyazi Sayın (Neyzen)

Güfte: Necmettin Okyay

Ağır Alsak

Gül le rin kar

şim da her an sol ma dan dur

mak ta dır

SAZ

Hem te ma şa siy le gön lüm
Şim di gül tas vır le riy le

şâ dü man ol
geç mi şil an

mak ta dır
mak ta dır

SAZ

Es ki bağ çem ha tı ra gel

dik çe di dem

— hun o lur SAZ Es ki bağ çem

ha tı ra gel dik çe

di dem hun

o lur SAZ

Güllerin karşında her an solmadan durmaktadır
Hem temasıyla gönlüm şâdüman olmaktadır
Eski bağçem hâtura geldikçe didem hûn olur
Şimdi gül tasvirleriyle geçmişî anmaktadır

Metin
18.08.2012

Fıtratına Uygun ise Ruha Gıdadır Müzik*

Ali Murat DARYAL**

Hayırlı günler, hayırlı haftalar aziz saygıdeğer dinleyicilerim. Sizlerle olmak gerçekten beni son derece mutlu ve bahtiyar ediyor. Yahya Kemâl “*Dünya ve âhirette vatandaşlarım benim*” diyor ya işte öyle... Sizi görmüyorum ama bunu gönlümde hissediyorum. 24 saat sizlerle beraber yaşıyorum, her an bu programa konsantre durumdayım.

Efendim, bizim konuşmamız şöyleydi, geçen haftalarda mûsikî ve yazı (Hüsn ü Hat) hakkında program yapmıştık. Fakat biliyorsunuz söylenecek çok şey, zaman da sınırlı olunca her şey söylenemiyor. Bazı şeyler sonraki programlara kalıyor. Bu da böyle oldu, bu programda yine bu iki konuyu devam ettirmeye sürüklemeye çalışacağım. Bu konuyu nihaî mânâda değil de bir programın imkân ve çerçevesinde bitirmek için bugün misafir davet etmedim ki bu iki konuyu kendi çerçevesi içinde bitirebileyim. Söylenecek çok şey var bu hususta.

Emin Işık Bey’le konuştum, o da çok saygıdeğer bir insan, çok duygulandı, bazı şeyler söyledi, bunları size şiirler okurken gerekli yerlerde izahatını vereceğim. Bu konuşmayı hazırlarken, bu şiirleri arayıp bulmamda, aramamda yardım eden Doçent Doktor Mustafa Uzun Bey’e gerçekten saygılarımı arz ederim. Yine Mustafa Öz Bey’den birtakım nakiller yapacağım, ona da şimdiden teşekkür ederim. Zamanı gelince tekrar tekrar ifade etmek isterim bu müstesna isimleri.

Şimdi Yahya Kemâl’den bir şiirle giriş yapıp sonra esas konumuza gecmek isterim:

AÇIK DENİZ

*Balkan şehirlerinde geçen çocukluğum,
Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum,*

sekinde başlıyor. Şurada bir beyit var, çok calibi dilkat:

*Mağlupken ordu, yaslı dururken bütün vatan
Rüyama girdi her gece bir fatihane zan.*

Burada demek istiyor ki; “ordu mağlup, vatan yaslı, kederli ve gamlı, istilaya uğramış, fakat benim rüyama bir fetih debdebesi, bir fetih tantanası giriyor.” Yâni bizler, öyle bir milletiz ki, mağlup iken bile fetih rüyaları görürüz. Yine Yahya Kemâl rahmetlinin bir yazısında okudum diyor ki:

“İstanbul istila edilmişti düşman ordular tarafından, ben derdimden, kederimden insanlar arasında fazla yaşayamayacağım için mezarlıklarda dolaşıyordum; derken İstanbul’un fethine karışmış bir abani sarıklı yiğit, cengâver Horasan erlerinden birisinin kabrinin önünden geçiyordum ki, Horasan erlerinden bu zat kabrinde fetih rüyaları görüyordu.”

İşte biz böyle bir milletiz. İstila edildiğimiz anlarda da kabirlerimizde bile fetih rüyalarıyla avunuruz ve bunu gerçekleştiririz. Tabii bu bizim konumuzla ilgili değil de ama Yahya Kemâl’i andıktan ve anladıktan sonra bu beyti söylemeden geçemezdim. Şimdi kendi konumuza gelelim.

Efendim beni mûsikî meselesinde program yapmaya zorlayan, iten şey şuydu, Türk mûsikîsi çalışan ve dinleyenlerin bir kısmı “efendim ben

* Prof. Dr. Ali Murat Daryal’ın 23.11.1994 tarihinde hazırlayıp sunmuş olduğu radyo programının metnidir. Gerçeğin Peşinde, 1. Cilt, İnanç-İslâm, Post Yayınları, 2023, s. 47-63. Hocanın radyo konuşmaları (Radyo Sohbetleri, 1994-1997) vefatından sonra eşi Yıldız Daryal tarafından üç cilt halinde (Gerçeğin Peşinde 1, 2, 3, Post Yayınları) kitaplaştırılıp basılmıştır.
* İlahiyat profesörü, araştırmacı ve yazar. (D. 1931 - Ö. 16 Mart 2017)

her çeşit mûsikîyi severim, ben ayırt etmem, ben ayırmam” gibi birtakım söylemlerde bulunuyorlar. Bunlar birer fantezi ve savunma mekanizmasından ibaretti. Bunları görmem üzerine bu hususta bir program yapmak istedim. Ben bunlardan son derece rahatsızım. Aslında bunların hiçbirinin böyle olması mümkün değildir. Gecen hafta arz ettiğim gibi mûsikî insanı bir köke, bir temele, bir tarihe, bir maziye, bir ecdada, bir vatana, bir îmanâ bağlar. Batı mûsikîsi sizi Ferdinand’a, Rodriguez’e bağlarken ve ney de sizi Bezm-i Elest’e bağlarken, iki mûsikîde vardığınız yerler birbirine bu kadar zıtkan, siz nasıl her iki mûsikîden de aynı şekilde zevk alırsınız dersiniz? Ve kimi inandırırınız buna!

Efendim bir gün çok saygı duyduğum ve rahmetle yâd etmek istediğim Cemil Meriç Beyefendinin ziyaretine gitmiştim. Kendisi çok duygulu, çok hassas bir Anadolu evladıydı. Ayaktaydı ve gayet müteessirdi. Dedi ki: “Biz de Batılılaşma devrinde Batı konserlerine giderdik. Bu konser aralarında çıkardık. Ve “aman efendim ne şaheser müzik ne muhteşem müzik ne kadar güzel bir müzik” diye öyle birtakım ezberlenmiş, papağan gibi cümlelerle birbirimize Batı mûsikîsini methederdik. Vallahi billahi Kur’an hakkı için hiçbir şey anlamazdık. Ama entelektüel görünmek için, cemiyette kendimize bir yer yapabilmek için veya kendimize yaptığımız bu yerde kalabilmek için bu mûsikîyi methetme ihtiyacı hissederdik ve bunu methederdik. Ve karşımdaki arkadaşım da aynı şekilde: “bu yapılmaz bir müzik, bu aşılmaz bir müzik, bu ne şahane bir müzik” derdi. Vallahi ben ne kadar anlamıyorsam muhakkak ve muhakkak o da o kadar anlamıyordu. Fakat o da bana hoş görünmek, entelektüel görünmek için, benim yanımdaki itibarını kurtarmak için bu yalanlara tenezzül ederdi. Bu yalanlarla ömrümüzün otuz, kırk senesi kendimizi kandırarak ve başkalarını kandırarak geldi, geçti, gitti.”

Efendim geçen gün bu programı hazırlarken televizyonda ikinci kanalda bir duyuru yapıldığını duydum. Orada: “Barok konseri yapılacak” deniyordu. O anda bu iki kelimenin de yabancı olduğunu ve duyanların bundan ne anladığını ne hissettiğini düşündüm. İsmi de içeriği de milletimize yabancı olan bir haber...

Geçen hafta mûsikî üzerine Sabri Akdeniz Hoca ile telefonda görüşüyorduk, kendi hesabıma unutulmaması gereken bir şey söyledi: “Efendim her millet kendi mûsikîsinde kendi macerasını yaşar” dedi. Size bir misal vereyim “Adı yemendir, gülü çemendir, giden gelmiyor, acep nedendir? Burası Huş’tur, yolu yokuştur...” diye devam eden türküyü alın, Almancaya tercüme edin. Bir Alman “adı Yemnen’dir gülü çemendir” beytini Almancaya tercüme ettiğinizde ondan ne anlar? Hiçbir şey anlamaz! Çünkü Yemen’de terk ettiği kolu, kanadı, bacakları, gövdesi parçalanmış ne babası vardır ne dedesi vardır ne evladı ne kefensiz yatan amca-

Ali Murat Daryal

İlahiyat profesörü, yazar, öğretim üyesi. (D. 1931, İstanbul - Ö. 16 Mart 2017, İstanbul) Babası Azerbaycan’ın Karabağ bölgesinde subaydır. Sonradan Türkiye’ye geçerek Türk Ordusunda görev almış ve Kurtuluş Savaşı’na katılmıştır. Daryal, öğrenimine İstanbul’da başlar. Babasının görevi nedeniyle Ağrı’da ve Gaziantep’te okur. 1950’de Taksim Erkek Lisesi’ni, 1959’da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi Bölümü’nü bitirir. Aynı üniversitenin Psikoloji Bölümü’nden de mezun olur. İslâmî ilimler üzerine özel dersler alır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Araştırmaları Bölümü’nde asistanlık ve orta dereceli okullarda din bilgisi öğretmenliği yaptıktan sonra, 1966’da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’ne Farsça dersi öğretim görevlisi olarak tayin edilir ve din psikolojisi dersleri okutur. Burada “İslâm’ın Doğuşu ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili” adlı çalışmasıyla doktora (1988) yapar. 1991’de doçent, 1998’de profesör olmuştur.

Aynı yıl yaş haddinden emekli olan ve bir süre daha Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde sözleşmeli olarak görevine devam eden Prof. Dr. Ali Murat Daryal, 16 Mart 2017 tarihinde İstanbul’da evinde vefat etmiştir. Karacaahmet Mezarlığı’nda toprağa verilmiştir.

Vefatının ardından öğrencisi Prof. Dr. Nihat Temel kendisini şu şekilde yad etmiştir: “Güzel eserler veren ve birikimini bizlere kadar yansıtan biriydi. Emekli olduktan sonra da çalışmalarını hiç kesmedi. İnandıklarını yaşantısına aksettiren ve inandığı gibi dimdik yaşayan, hiç boyun eğmeyen hocaların hocasıydı. Üzerimizde çok hakkı var.”

Eserleri (İnceleme-Araştırma):

İslâm’ın Doğuşu ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili (1988, 1989), Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri (1980, 1994), Dinî Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri (1994), Psiko-Sosyal Açısından Medeniyetler ve Mesajları (1997). Hocanın radyo konuşmaları (Radyo Sohbetleri, 1994-1997) vefatından sonra eşi Yıldız Daryal tarafından üç cilt halinde (Ali Murat Daryal Gerçeğin Peşinde 1, 2, 3, Post Yayınları, 2023) kitaplaştırılıp basılmıştır.

sı, dayısı vardır. Hiçbir şey anlamaz ve anlayamaz da zaten. Bunun için her millet kendi mûsikisinde kendi macerasını, kendi tarihini, kendi hayatını yaşar ve bulur. Onun içindir ki her millet kendi mûsikisinden zevk alır ve başka mûsikilerden de bir şey anlamaz olur. Onun için “ben Batı müziğiyle Türk müziği arasında ayırt etmeden, hepsinden zevk alırım, hepsini anlarım” demek son derece sathi, gerçekten uzak bir kişinin kendisini ve başkalarını aldatma çabasıdır ve gayretidir.

Mûsikîyi oluşturan ilk merhale dildir. Tabiat-taki sesler diyeceksiniz ama bu tabiattaki sesler herkes için genel geçerdir. Her millet için. Bir Fransız da kuş sesi dinler, bir İngiliz de bir Alman da bir Türk de bir Arap da bir Acem de... Bir dağ uğultusu, bir şelale sesi vardır, bunlar belki ilk malzemeyi oluşturur fakat mûsikîyi yapan mûsikîde ilk adımı atan dildir Kelimelerin mûsikîsi cemiyette, fertlerde bin yıllar boyu oluşarak mûsikînin temel yapısını oluşturur. Bakın buradan lafı şuraya getireceğim. Sıfırı Araplar buldu derler. Yanlıştır. Sıfırı Hintliler bulmuştur. Çünkü İslâm mantığı sıfırı bulmaya müsait değildir. İslâm mantığı birin altına inemez. Hristiyan mantığı üçün altına inemez. Üçlü-teslis- akidesi vardır. Üçün altına inemezler. Çünkü kendi inançlarında bir sarsılma olur, bir yıkılma olur. Hintlilerin Nirvana'sı vardır. Nirvana; mutlak sükûnet, mutlak yokluk, mutlak hareketsizlik de-mektir, bu tam sıfırın tarifidir. Bunlar binlerce yıl yoğrularak zihinlerde ve düşüncelerde sıfır gibi bir rakamı matematiğe getirmiştir. Mûsikî de böyledir. Dilin müzik yapısı o mûsikînin ilk hazırlayıcı unsuru oluyor. Daha sonra tabii başka unsurlar da karışıyor. Hristiyan müziğiyle Türk müziği arasındaki en önemli fark şu olacaktır: Hristiyanlıkta en önemli şey çandır. Çan sesidir. “Çanlar kimin için çalıyor”, “çanına ot tıkamak” gibi tabirler o kültürün birer sembolüdür. Çan sesi Hristiyanlığın timsalidir. Ve onun içindir ki İslâm medeniyeti çalar saat yapmıştır. Zekâsını zamanı ölçmeye, zamanı değerlendirmeye vakfetmiştir. Batı dehası zekâsı da dökümcülüğe teksif etmiştir sebebi de şudur: ne kadar büyük çan dönebilirse, bu çanın sesi ne kadar uzaklara gidebilirse Hristiyanlık o kadar itibar bulacaktır, o kadar aziz olacaktır. Onun içindir ki Fatih Sultan Mehmet Han topraklarını Urban adında bir Macar'a dökürmüştür. Çünkü Hristiyan âleminde dökümcülük İslâm âleminden öndeydi. Batıda daha kum saati kullanılırken, İslâm âlemi çalar saat kullanıyordu. Belki saati, belki dakika-

Mûsikîyi oluşturan ilk merhale dildir. Tabiattaki sesler diyeceksiniz ama bu tabiattaki sesler herkes için genel geçerdir. Her millet için. Bir Fransız da kuş sesi dinler, bir İngiliz de bir Alman da bir Türk de bir Arap da bir Acem de... Bir dağ uğultusu, bir şelale sesi vardır, bunlar belki ilk malzemeyi oluşturur fakat mûsikîyi yapan mûsikîde ilk adımı atan dildir Kelimelerin mûsikîsi cemiyette, fertlerde bin yıllar boyu oluşarak mûsikînin temel yapısını oluşturur.

yı, belki saniyeyi ölçebiliyordu. Onun için zaman öncelikliydi.

O bakımdan çan Hristiyanlıkta temel unsurdur. Hatta mîmâri de çana göre oluşmaktadır. Çanı ne kadar büyük yaparsanız, çanın kulesinin boyutlarını da ona göre geniş tutmanız gerekir. Tabii çok büyük boyutlarla oluşan bir çan kulesi yanına zarif bir kilise mîmârisini kabul etmez, çelişir. Onun için kiliseler kendilerini çan kuleleriyle intibak edecek şekilde yapılandırmak durumunda kalmışlardır. Bu bizim konumuzun dışındadır. Yalnız çanın Hristiyan dininde temel olması mûsikîye şekil vermiştir. Şöyle diyeyim, Hristiyan mûsikîsi, Hristiyan dini, Hristiyanların kulağını çan sesine göre şartlamak ve çan sesinden zevk alır hale getirmek mecbûriyetindedir. Yoksa kültür ile iman, iman ile mûsikî, mûsikî ile resim vs. birbiriyle çelisir. Çelirse, zıtlaşırsa, tenakuz gösterirse böyle bir cemiyette sıhhatli, şahsiyeti tam insanlar yetişemez. Onun içindir ki, dikkat ederseniz çan sesi Batı mûsikîsinde kendi hâkimiyetini ve ağırlığını hissettirmek mecbûriyetinde kalmıştır. Mesela piyanoyu ele alalım, o sanki değişik boyutlardaki çanların yan yana dizilmesinden ortaya çıkmaktadır. Hele piyanoda pes seslerin bizzat çanı andırması, çanın mûsikî aletine yansımalarının en bariz alâmetidir.

Mesela yılbaşı veya diğer zamanlarda kilisenin çan kulesinde “dan dan dan” çan çalar. Aşağıda org, piyano “dan din” diye çalar, çan gibi sesler

verir. Saat on ikiye geldiği zaman da kilisenin saati yine “dan dan” diye çalar. Hristiyan müziğinde çan, ağırlık taşıyan sestir. Onun içindir ki Batı mûsikisinde bütün saz aletleri madenidir. Bakın, hemen hemen nefesle çalınanları bile madenileştirmişlerdir. Trombon gibi, saksafon gibi...

Bizde ise ezan vardır. Ezan hançereden, gırtlaktan, organik tellerden çıkar. Onun için bizim mûsikimizde, Türk mûsikisinde saz aletleri, hayvan bağırsaklarından yapılan birtakım organik tellerden yapılmıştır ki çaldığı zaman insan gırtlğından çıkan seslerin aynısına yakını verir. Bu ezan mûsikîsinin, mûsikî terbiyesine, Türk mûsikîsine, çan gerçeğinin de Batı mûsikîne olan yansımalarıdır.

Emin Işık Beyin gerçekten çok değerli bir insan çok güzel bir makalesi çıktı. O makaleden öğreniyoruz ki “Batı müziğinde çan çalar ve Batı mûsikisinde mûsikî aletleri öndedir, ses ona refakat eder. Ağırlık madeni seslerdedir. Yâni mûsikî aletlerindedir, insan sesleri ona eşlik eder, onu takip eder. Halbuki Türk mûsikinde insan sesi öndedir. Mûsikî aletleri ona refakat eder. Çünkü bizde insan sesi yâni ezan öndedir.” Bunlar, bir dinin prensiplerinin mûsikîye yansımasıdır.

Ben size bir şey daha anlatmak istiyorum burada. Mûsikîyle ilgili değil ama bir bütünlük kurması bakımından kültürün ne kadar hassas olduğunu anlatmak için. Batlı evine ayakkabı ile girer. Müslüman evine ayakkabısını çıkartıp girer. Peki, Batı mikrobu bildiği halde niçin evine ayakkabı ile girer? Bunun sebebi şu efendim: Batılı kiliseye ayakkabısıyla giriyor. Kiliseye ayakkabı ile giren Batılı evine ayakkabısını çıkararak girerse bir çelişki, bir bölünme olacaktır kişinin sahsında. Hangisi doğrudur? Kiliseye ayakkabısıyla girmesi mi doğrudur? Evine ayakkabısını çıkararak girmesi mi doğrudur? Hangisini doğru kabul ederseniz öteki yanlış kalacaktır. Hangisini hürmet kabul ederseniz öbürünü saygısızlık kabul etmek mecbûriyetinde kalacaksınız. Öyleyse bu ikiliyi bu parçalanmayı bu bölünmeyi önlemek için Batılı kiliseye ayakkabısıyla girdiği içindir ki, bu bütünlüğü korumak amacıyla evine de ayakkabı ile girmek mecbûriyetinde kalmıştır ve bugüne kadar da evine ayakka-bısıyla girmiştir. Müslümanlar câmiye ayakkabılarını çıkararak girerler. Müslümanlar câmiye ayakkabılarını çıkararak girdikleri için evlerine de ayakkabılarını çıkarak girmek mecbûriyetindedirler. Çünkü câmiye

girerken ayakkabılarını çıkarmaları mı hürmet ifadesidir, evlerine ayakkabılarını çıkararak girmeleri mi hürmet ifadesidir? Bu ikili arasında cevap veremeyecekleri için kendilerine kendi içlerinde bütünlüğü, ikiye bölmek için câmiye ayakkabı ile girmediklerinden, evlerine de ayakkabı ile girmezler. Kendi içlerindeki bütünlüğü, sağlamlığı kurup yaşatmak isterler. Hatta eskiden Anadolu insanı haliya da terlikle basmazdı. Bunun sebeplerini arkadaşlarıma sorduğum zaman meseleden şu çıktı; mesela siz câmiye girdiğiniz zaman halılara da yalın ayak basıyorsunuz. Evde de halılara yalın ayak veya çorapla basarsanız kendi içinizdeki bütünlük parçalanmaz. Bunun içindir ki Müslüman ailelerde haliya yalın ayak veya çorapla basarlar. Bu, kültürün kendi içinde kurmak istediği bütünlüğün devamıdır.

Bendeniz bu kısımda biraz Yahya Kemâl'in Batı mûsikîsinden ne anladığını veyahut da ne kadar rahatsız olduğunu onun şiiriyle size anlatmak istiyorum. 1927'de Varşova'da yazılmış bu şiir:

KAR MÛSİKÎLERİ

*Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu.
Bin yıl sürececek zannedilen kar sesidir bu.*

*Bir kuytu manastırda duâlar gibi gamlı,
Yüzlerce ağızdan koro hâlinde devamlı,
Bir erganın âhengi yayılmakta derinden...
Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden.*

*Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanbûri Cemil Bey çalışıyor eski plakta.
Birdenbire mes'ûdum işitmek hevesiyle
Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle.*

*Sandım ki uzaklaştı yağın kar ve karanlık,
Uykumda bütün bir gece körfezdeyim artık!*

Görüyorsunuz Batı mûsikîsi onun gönlünde ve ruhunda büyük bir karanlık ve fırtınaya yol açıyor. Onun için de buradan bir aydınlığa, bir işığa çıkmak istiyor.

“Sandım ki uzaklaştı yağın kar ve karanlık,

Uykumda bütün bir gece körfezdeyim artık!”, diyerek Batı mûsikîsinin insana neler ilham ettiğini veya etmediğini bu şiiriyle göstermiştir. Yahya Kemâl Batı'da çok kalmıştır, Batı mûsikîni çok iyi bilir.

Bir mesele var, onu anlatmak istiyorum. Efendim biz Türkler ırk olarak psikolojide “piknik tip”e gireriz. Yâni geniş omuzlu, geniş göğüslü, her zaman neşeli, gülen, neşe dolu insan tipine gireriz. Halbuki gerçekte tarihe baktığımız zaman bizlerin son derece içine kapanık, mahzun, hüznü insanlar olduğumuz, mûsikîmizden de, şiirimizden de, edebiyatımızdan da, sanatımızdan da, halımızdan da her şeyimizden anlaşılar. Bunun sebebi şudur: Osmanlı Devleti her sekiz senede, on senede bir harbe girmektedir ve oralarda on binlerce evladını şehit bırakmaktadır. Bu şehit evlatların anneleri, babaları, torunları böyle bir sanat, bir mûsikî icat etmişlerdir.

Halılarımız da böyledir. Sanat psikolojisinin belki bunlardan bahsetmek isteyeceğiz. Bir Osmanlı halısına, bir Türk halısına baktığınız zaman içinize bir hüznün çöker. Bir gurbet, bir ayrılık duyarsınız halının renkleri içinde. Bunun sebebi evlatlarını Çanakkale’de, Galiçya’da orada burada kefensiz bırakan annelerin gözyaşıyla dokunmasıdır. Bu hal elbette hüznün ve keder dolu olacaktır. Bizde bir İran halısı var. Bakıyorsunuz kahkahalar fışkırıyor içinden. Zannediyorsunuz bir gül bahçesine girmişsiniz. Doğrudur, oyledir. Fakat bizim halılarımız öyle değildir.

Yine bir şiiri var rahmetli Yahya Kemâl’in:

ESKİ MÛSİKÎ

*Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.
Açar altın bir anahtarla rûh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını.
Ve seslenir büyük İtrî, semâyı örten rûh,*

*Pesinde dalgalanır bestesiyle Seyyid Nûh,
O mutlu devrede İtrî’ye en yakın bir dost
Işıklı danteleler bestekârı Hâfız Post
Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş,
Vatan nasıl karışır mûsikîyle, göstermiş.*

*Bu yaz kemeçeyi bir dinledinse Kanlıca’da,
Baharda bir gece tanbûru dinle Çamlıca’da.
Bu sazların duyulur her telinde sade vatan,
Sihirli rüzgâr eser daima bu topraktan.*

*Evet, bu eski nesil bir şerefli âlem açar,
Duyuşta ince zamanlardan inkıraza kadar.
Yüz elli yıl, sıra dağlar birer birer yücelir
Ve âkıbet Dede’nin anlı, şanlı devri gelir.*

*Bu mûsikîyi o, son kudretiyle parlattı;
Ölünce, ülkede bir muhteşem güneş battı.*

Ne diyor şair;

*Çok insan anlamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden*

Efendim geldik şimdi İtrî’ye. Doğrusunu isterseniz ben de fazla bir şey bilmiyorum İtrî hakkında. Ama en çok bilmeniz gereken bir şey var. Onu ben rahmetli Halil Can Bey’den öğrendim. İtrî, tekbiri besteliyor. Mustafa Öz Bey bana dün iki şey anlattı, bir tanesini anlatayım, güzelini daha sonraya bırakayım. Halil Can Bey rahmetli, Türk Mûsikîsi hocası, neyzen, çok faziletli idi. Diyormuş ki: “Birtakım Hristiyan ile Ankara’ya bir mûsikî kongresi için gidiyorduk. Herkes kendi müziğinden parçalar çalıyordu, biz tekbiri söyledik. Ecnebilerin gözleri yaşardı, sustular ve şaşırdılar.”

Çok güzel bir şey daha anlatayım. Bunu da Halil Can Bey söylemiş. “Kazasker Mustafa İzzet Bey’in Boğaz’daki yalısında bir fasıl geçiliyormuş. Derken pencereden bahçede bir karartı görmüşler. Gidip bakmışlar ki bir adam. Yakalayıp getirmişler: “Bu bahçede ne işin var?” demişler. Adam “ben hırsızım, bu konağı soymaya geldim, fakat o kadar güzel bir mûsikîyle karşılaştım ki, gönlüm ve ruhum o kadar yüceldi ki lahûtî âlemde dolaştım ve hırsızlık yapacak kadar küçülemedim. O yüzden sizi dinliyordum” demiş. İşte Türk-İslâm mûsikîsi budur. İnsanı kollarına alır, gökyüzüne arşa çıkartır. Yine ne diyor Yahya Kemâl’in su beyti:

*Mesnevi şevkini eflâke çıkarmış nâyız
Haşre dek hem nefesi Hazreti Mevlânâyız.*

Ney insanları gönüllerinden alıyor arşa çıkarıyor, eflâke, gökyüzüne çıkarıyor. İşte bu hırsızın bu itirafı da ne kadar önemlidir. Ben diyor, öyle bir mûsikî dinledim ki, beni o kadar yükseltti, yüceltti ki, kutsileştirdi ki, hırsızlık yapacak kadar küçülemedim, adileşemedim ve yapamamışım artık. İşte mûsikî budur.

Halbuki Batı mûsikîsi böyle değil. Benim şahsi yorumum o ki bu mûsikî sömürgeci bir mûsikîdir. Batı mûsikîsini dinlerken, hani insan bazen ateşlenir, kâbus görür, üzerine bidonların devrildiğini hisseder. Ben Batı müziğini dinlerken üzerime birtakım bidonların, birtakım yüklerin devrildiğini ve onun altında ezildiğimi hissediyorum.

rum. Ezen, mütecaviz, sömürgeci, sömüren bir mûsikîdir o. Ne ruh bırakır insanda, ne haysiyet, ne sahsiyet. Halbuki bizim mûsikîmiz elinden veya kolundan tutar, dinleyicilerini arşa doğru, eflâke doğru yükseltir. Onun sahsiyetine, haysiyetine saygı duyarak, hürmet ederek ona destek olur.

Dün gece telefonda Kemâl Öztürk Bey’le görüştüm. Bana güzel bir sey söyle dedim. Dedi ki: “Tedavide kullanılan tek mûsikî Türk mûsikîsidir.” Gerçekten öyle. Akıl hastanelerinde Türk mûsikîsi kullanılıyor. Batı mûsikîsi kullanılsa ne olurdu? Ben zannediyorum ki insanlar daha çok hasta olurdu, deliler daha çok delirirlerdi. Çünkü o mûsikînin insanda sağlam bir ruh yapısı bırakacağına ben inanmıyorum.

Bir ecnebi gelmiş Süleymaniye’yi görünce duygulanmış, duygulanmaz ya... Heyecanlanmış diyelim. demiş ki: “bu mîmârının bir de mûsikîsi olmalı” Birtakım mûsikîler dinletmişler “hayır bu olamaz” derken klasik Türk mûsikîsini dinletmişler “evet” demiş “bu mîmârının mûsikîsi budur.”

Yine bir ecnebi geliyor Türkiye’ye, klasik müziği dinliyor; ifadesi şu: “Böyle mûsikî yapan bir millet barbar olamaz. Böyle bir mûsikîyi icat eden bir millet eşkiya, barbar, vahşi, şu bu olamaz. Son derece efendi bir mûsikî” diyor. Gerçekten Türk mûsikîsi Türk milletinin ruhunu ve asaletini kendinde toplamış ve bunu çok güzel aksettiren bir mûsikîdir.

Emin Işık Bey’den öğrendim yine, Allah razı olsun ondan. Diyor ki: “Bir mûsikî, bir beste ne kadar kısa zamanda dinleyenini kendi cezbisine çekerse o beste o kadar muvaffak olmuştur. İşte tekbir en kısa zamanda dinleyicilerini kendi cazibesine çekerek arş-ı a’zama, lahûti âleme yükselten bir yapıdadır. Segâh makamındaymış tekbir. Ben de bilmiyordum. Maalesef biz kendi kültürümüzden koparıldık. Biz hiçbir şey bilmiyoruz. İşin kötü tarafı bilmediğimizi de bilmiyoruz. Tekbiri segâh makamında Itrî bestelemiştir.

Bir şey daha aktarayım size, Fikri Aksoy abimiz vardı o: “Avusturya’daki bir uçak kazasından sonra ölenler için bir dinî merasim yapılacaktı, her dinden insanlar var. Müslümanlar da olduğu için bizi çağırdılar gittik, ne yapalım diye düşün-

dük, Türkçe dua edersek kimse bir şey anlamayacak, biz de Kur’an okuyup Tekbir getirdik. Oradaki insanların hemen hemen hepsinin tüyleri diken diken oldu, çok duygulandılar ağlayanlar bile oldu” diye anlatmıştı.

Şimdi ben Yahya Kemâl’in “Itrî” şiirini okuyayım da yine birkaç kelime Tekbir’den bahsedelim: Yahya Kemâl bu şiirini Rıfkı Melûl Meriç’e ithaf ediyor.

ITRÎ

*Büyük Itrî’ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevk edip yer yer,
O şafak vaktinin cihangîri,
Nice bayramların sabah erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbir’i.*

*Tâ Budin’den Irak’a, Mısır’a kadar,
Fethedilmiş uzak diyarlardan,
Vatan üstünde hür esen rüzgâr,
Ses götürmüş bütün baharlardan.
O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan.*

*Mûsikîsinde bir taraftan din,
Bir taraftan bütün hayat akmış;
Her taraftan, Boğaz, o sehrâyîn,
Mavi Tunca’yla gür Fırat akmış.
Nice seslerle, gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinat akmış.*

*Çok zaman dinledim Nevâkâr’ı,
Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh:
Dağılırken “Nevâ”nın esrârı,
Başlıyor şark ufuklarında vuzûh;
Mest olup sözlerinde her heceden,
Yola düşmüş, birer birer, geceden
Yürüyor fecre elli milyon rûh.*

*Kıskanıp gizlemiş kaza ve kader
Belki binden ziyâde bestesini,
Bize mirâsı kaldı yirmi eser.
“Nât”ıdır en mehîbi, en derini.
Vâkıâ ney, kudüm gelince dile,
Hızlanan mevlevî semâiyle
Yedi kat arşa çıkmış “Âyîn”i.*

*O ki bir ihtişamlı dünyâya
Ses ve tel kudretiyle hâkimdi;
Âdetâ benziyor muammaya;
Ulemâmuz da bilmiyor kimdi?
O eserler bugün defîne midir?
Ebediyyette bir hazîne midir?
Bir bilen var mı? Nerdeler şimdi?*

*Öyle bir mûsikîyi örten ölüm,
Bir tesellî bırakmaz insanda.
Muhtemel görmüyor henüz gönlüm;
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayâle, zevk alınır:
Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmeyen bir ummanda.*

Burada anlatılması gereken birkaç mesele var. Birincisi nevakâr. Nevakâr, İtrî'nin en büyük ve en meşhur, en önemli bestesidir. "Elli milyon ruh" ifadesi önemlidir. Emin Işık Bey bugün bana anlattı. Bir gün Yahya Kemâl'e soruyorlar: "Niye elli milyon ruh diyorsunuz?" Halbuki o zamanın Türkiye'si on beş milyon. Yahya Kemâl şöyle diyor: "Biz ölülerimizle beraber yaşarız, onlar da bu sayının içindedir!" Biz ölülerimizle yaşarız, zaten ölümü kabul etmeyiz, Allah'a kavuşma olarak anlarız.

Gelelim tekbire. Bu segâh tekbir her çeşit ses tonuna uyarmış. Öyle bestelemiş ki bunu İtrî merhum, her çeşit sese uyacak şekilde (tiz, tenor, bas, bariton, kadın, erkek, çocuk...) ve tarzda bestelemiş. Onun için bu tekbir her insanın ağzında güzelleşir, her çeşit ses yapısında bereketlenir, mübârekleşir ve insanın gönlüne neşve, huzur, ilahî aşk salar.

Bir şey daha öğrendim. İtrî bu şaheserinde mûsikîmize çok önemli vurgular getirmiştir. Emin Işık Bey şöyle diyor: "Mesela Allahuekber derken bir kubbe gibi yükselir Allah adı birdenbire ulvîleşir ve göğe yükselir. Vurgular çok önemlidir ve tekbirde daima bu vurgulara dikkat etmiştir İtrî. Ayrıca bu vurgular da insanın gönlüne ayrı bir haşyet, ayrı bir haşmet verir, insanı daha çok heyecanlandırır." Bunları da ben bugün size program yapacağım diye öğrendim.

Efendim biz kültürümüzü kaybettik. Kaybeder olduk. Tabii üç yüz senede kaybedilen kültür değerleri üç senede geri alınmaz. Ama biz bunu geri almaya yemin ettik, sözümüz var. Nasıl parça parça kaybettiysek parça parça geri alacağız. İşte

bugün söylediklerimin bir kısmını ben de bilmiyordum. Tevazu göstermek için söylemiyorum vallahi ben de bilmiyordum. Ama bu sayede ben de öğrendim, siz de öğrendiniz ve bunları böyle söyleye söyleye, çoğalta çoğalta eserler yaza yaza hatırlayacağız, kendimizi inşa ve ihya edeceğiz.

Derste arkadaşlarıma şunu söyledim; İslâm Medeniyeti devrini tamamlamadı. Buna inanıyorum. Bu bir inanç değil, bu bir ölçü, kriter meselesidir. Bunun kriteri şudur; eğer bir insan, bir genç, kendi medeniyeti içinde kalarak, kendi medeniyeti dışında hiçbir tatmin aramıyorsa, bütün tatminlerini bir zorlama olmaksızın kendi medeniyetinin içinde kalarak bulabiliyorsa, bu medeniyet canlıdır, zindedir, hayat doludur ve ümit vericidir. Nitekim Müslüman gençlik içki içmiyor, sigara içmiyor, uyuşturucu kullanmıyor, eroin, morfin, marihuana hiçbir şey kullanmıyor bir zorlama olmaksızın. Bu ait olduğu İslâm dini ve medeniyetinin onun gönlüne bahşettiği tatminden dolayıdır ki İslâm'ın dışında birtakım arayışlar içinde değildir. Bakın Batılı, Amerikalı hâlâ evladını uyuşturucu kullanmaktan alıkoyamıyor ve Amerikalı genç kendi saadetini, kendi tatminini kanunların yasak saydığı kendi medeniyetinin kendi cemiyetinin dışındaki başka şeylerde arıyor. Buluyor mu bulamıyor o da ayrı konu. Bunun için dedim, hiç endişe etmeyin; İslâm medeniyeti, İslâm dini bizim gönlümüze bir huzur ve sükûn veriyorsa ve milyonlarca insan bu dine aşk derecesinde bağlıysa, hiçbir zorlama olmaksızın bu din hâlâ asr-ı saadetteki kadar güzellik ve zindeliğini korumaktadır.

Bir sonraki programda hasbihâlâ devam etmek dileğiyle hoşça kalın.

Yavuz Bülent Bakiler

Kimdir?*

“Türk edebiyatının müstesna isimlerinden, şairleriyle, eserleriyle gönüllere dokunan büyük şair ve yazar, Türkçe sevdalısı Yavuz Bülent Bakiler’i minnetle yad ediyoruz. Ruhu şad, mekânı cennet olsun.”

1 936 yılında Sivas’ta doğmuştur. Annesi ve babası Cezmi Bey ile Hayriye Hanım’dır. Yavuz Bülent Bakiler’in ataları Karabağ’ın Ağdam Köyü’nden Anadolu’ya göç etmek zorunda kalan Karabaği ailesindendir. Bilinen en eski aile üyesi Hacı Ali Murat, Hacı Ali Ferahşad ve babasının dedesi olan Hacı Murat El-Karabaği’dir. İlkokulu Sivas Ziya Gökalp İlkokulu’nda, ortaokul tahsilini Sivas’ta tamamlamıştır. Babasının memuriyeti sebebiyle lise eğitimini Gaziantep ve Malatya’da devam ettirmek durumunda kalmıştır. 1955’te Malatya Lisesi’nden mezun olmuştur. Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde 1960 yılında tamamlamıştır.

Çeşitli gazetelerde çalışma hayatına başlayan Bakiler, 1964-1968 yılları arasında TRT’de raportör ve yapımcı olarak çalışmıştır. Bu yıllarda kısa bir süre Millî Eğitim Bakanlığı’nda öğ-

retmenlik yapmıştır. 1968-1973 yılları arasında Sivas’ta avukatlık mesleğini icra etmiştir. 1976-1979 yıllarında yeniden TRT’de çalışmaya başlayan Bakiler, yapımcı olarak çok sayıda program yayımlamıştır. 1979-1980 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nda müsteşar yardımcılığı ve müşavirlik yapmıştır. Bu dönemde Başbakanlık müşavirliği görevini de icra etmiştir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın çıkardığı süreli yayın olan *Millî Kültür*’de yazı işleri müdürlüğü de yapmıştır. İLESAM, Türk Ocakları ve Aydınlar Ocağı üyesi olan Bakiler, 1993-1995 yılları arasında Türk Ocakları Genel Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur.

Şiir türünde ortaya koyduğu eserleriyle ön plana çıkan Bakiler, çocukluk döneminin geçtiği Sivas’ta halk ozanlarına imrenerek ilk şiirini ilkokul üçüncü sınıfta Sivas hakkında yazar. Bakiler’in yayımlanan ilk şiiri *Malatya Lisesi* isimli dergide neşredilen “Sır” adlı şiiridir. Bakiler’in kız kardeşinin ölümü üzerine yazdığı duygu yüklü şiirleri 1953 yılında *Türk Sanat* dergisinde yayımlanır.

* Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü’nden faydalanılmıştır.

Bakiler; edebî, eleştirel, kültürel, siyasî ve fikrî yazılar da kaleme alır. Bu yazıları *Türk Yurdu*, *Orkun*, *Türk Edebiyatı*, *Hisar*, *Boğaziçi*, *Türk Kültürü*, *Kayseri Kültür*, *Töre*, *Ziya Gökalp*, *Türk Dili*, *Defne*, *Zaman*, *Millî Kültür*, *Türkiye*, *Kültür ve Sanat*, *Diyanet Dergi*, *Yeni Türkiye*, *Sivas Folkloru*, *Türk Sanatı*, *Hizmet* gibi süreli yayınlarda çıkar.

Bakiler'in şiir dünyasının oluşumunda sözlü kültür geleneği çok önemli bir rol oynar. Özellikle annesi Hayriye Hanım'ın aktardığı göç ve halk hikâyeleri, sözlü destan ürünleri, masallar ve ezgi ile söylenen güfteler bu hususta belirginlik gösterir. Bu durum aynı zamanda Yavuz Bülent'in sanatkar kişiliğini oluşturmaya ve edebî dilini sarıh ve akıcı bir hale getirmesine etki eder. Babasının sahip olduğu zengin kütüphane, onun edebî gelişimine büyük katkı sunar. İlkokul çağlarında tanıştığı halk ozanlarından da etkilenen Bakiler, şiirindeki melodik yapının temellerini daha bu dönemde atmış olur. Âşık Veysel'i ortaokul döneminde tanır ve çok etkilenir. Bakiler'in şiirinde aşk; hasret ve edep kavramları ile birleşir. Beşerî aşkın görünümleri, bedensel hazlardan uzaktır.

Yüksek tahsili esnasında Ankara'daki sanat hayatına dâhil olan Bakiler, ilk şiir kitabı olan *Yalnızlık*'ı 1962 yılında bastırır. 1963 yılından sonra kaleme aldığı şiirleri ise 1973 yılında *Hisar* Yayınları arasında çıkan *Duvak* adlı şiir kitabında yer alır. Üçüncü şiir kitabı olan *Seninle* 1987'de Türk Edebiyatı Vakfı yayınları arasında yayımlanır. Bakiler, daha sonra bütün şiirlerini *Harman* isimli eserinde toplar.

Türk dilinin anlam zenginliklerini kullanarak sade, açık bir dil ve üslup ortaya koyar. Bununla birlikte Öz Türkçecilik anlayışına sanatkarane bir kaygı ile karşı çıkar. Türk kültüründe yer edinmiş kelimelerin kökenine bakmaksızın kullanmayı tercih eder. Âhenkli bir söyleyişi yakalayan Bakiler'in şiirlerinin hemen hepsinde samimî bir üslup kendini gösterir. Bu durum onun halk şiiri geleneğinden beslenmesi ile yakından alakalıdır.

Balkanlara dair izlenim ve fikirlerini kaleme aldığı yazıları, Mehmet Çınarlı'nın *Hisar* dergisinde tefrika edilir. Yazıların ilgi görmesi ve Çınarlı'nın ısrarı ile *Üsküp'ten Kosova'ya* adlı eseri, 1979 yılında Türk Edebiyatı Vakfı yayınları arasında neşredilir. Bakiler, bu eseri ile 1980 yılında Millî Kültür Vakfı'nın edebiyat alanında jüri özel ödülüne layık görülür. Onun nesir türündeki bir diğer eseri de *Türkistan Türkistan* isimli yayımlanır. İlk iki nesir kitabı gezi türünde olan Bakiler'in inceleme ve monografi türünde ortaya koyduğu eserleri de vardır. Hatıralarını, siyasî değerlendirmelerini kaleme aldığı müstakil eserleri yakın zamanda yayımlanmıştır. Onun hazırladığı *Şiirimizde Ana* (1967), *Sivas'a Şiirler* (1973) şiir antoloji özelliğini taşır. *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy ve Âşık Veysel* (1986), *Elçibey* (2009), *Muhsin Başkan* (2015), *Serdengeçti Geldi Geçti* (2019) adlı monografik eserleri de mevcuttur. Bakiler, Azerbaycan Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Bahtiyar Vahapzade'nin muhtelif eserlerini de Türkiye Türkçesi'ne aktarmıştır.

Askerlikten sonraki dönemde TRT Ankara Radyosu'nda bir yıl boyunca "Her Hafta Bir Ozan" isimli radyo programı yapar. 1975'te yeniden Ankara'ya döndükten sonra TRT'de "Anadolu'da Eski Türk Başkentleri" ve "Kültür Penceremiz" isimli televizyon programlarını hazırlar. 1999 -2000 yıllarında özel bir kanalda *Sözün Doğrusu* adlı televizyon programının yapımını ve sunumunu üstlenmiştir. Ayrıca Bakiler, "Avrupa'da Türk İzleri" adlı programın metin yazarlığını ve seslendirilmesini gerçekleştirmiştir. Bu program birçok farklı ödüle layık görülmüştür.

Yavuz Bülent Bakiler bereketli bir ömrün ardından 28 Eylül 2025 tarihinde vefat etmiştir.

Şaşırdım Kaldım İşte ...

Sözde senden kaçıyorum
Dolu dizgin atlarla
Bazen sessiz sevdasin
İpekten kanatlarla

Ama sen hep bin yıllık bilen-
miş inatlarla
Karşıma çıkıyorsun
En serin imbatlarda
Adını yazıyorum
Bulduğun fırsatlarla
Yüreğimin başına noktalarla,
hatlarla
Baş başa kalıyorum sonunda
hey hatlarla
Sözde senden kaçıyorum
Dolu dizgin atlarla

Ne olur bir gün beni
Kapından olsun dinle
Öldür bendeki beni
Sonra dirilt kendinle
Çarpsam kara sevdayı
En azından yüz binle
Nasıl bağlandığımı
Anlarsın kemendinle

Kaç defa çıkıp gittim
Buralardan yeminle
Ama her defasında
Geri döndüm seninle
Hangi düğüm çözülür
Nazla, sitemle, kinle
Ne olur bir gün beni
Kapından olsun dinle

Şaşırdım kaldım işte
Bilmem ki nemsin
Bazen kız kardeşimsin
Bazen öp öz annemsin
Sultanımsın susunca
Konuşunca kölemsin
Eksilmeyen çilemsin
Orada ufuk çizgim
Burada yanım yöremsin
Beni ruh gibi saran
Sonsuzluk dairemsin
Çaresizim çaremsin
Şaşırdım kaldım işte
Bilmem ki nemsin

Yavuz Bülent BAKİLER

ASAFÇA

Demet KAYAN*

Şair; şairin kaleminden çıktıktan sonra, insanları sarıp sarmalayan, büyüleyici bir etkiye sahiptir. Hatta insana öyle bir nüfuz eder ki; şairden öte tüm gönüller dizelere akar. Sanki her bir gönül ayrı ayrı dillenmiş de şair dizelere nakşetmiştir. Hele bir de mevzu aşksa değmeyin gitsin. Dizeler akar mı, yakar mı, yıkar mı yoksa yakıp yıkıp yeniden mi inşa eder bilinmez. Yani şairin işi zordur. Zordur bütün zamanların nabzını tutabilmek. Zordur şair olabilmek.

Bu yazımızda, işte o nadide şairlerimizden biri olan Özdemir Asaf'ın gizemli dünyasına bir yolculuk yapacağız. Şairin hayatı, edebî anlayışı ve başlıca eserlerini ele alarak hem bireysel hem de toplumsal anlamda oluşturduğu etkileri anlamaya çalışacağız.

*“Sana güzel diyorlar
Sakın olma.”*

Toplamda beş kelime ama beş binlerce asır önceden beş binlerce asır sonrasına kadar gelmiş geçmiş ve de gelecek geçecek olan her âşığın gizli nağmesi değil midir? Sevenler sevdiklerine “Sana benim gözümle kimse bakmasın.” demezler mi? Özdemir Asaf; insanın duygularını en delici en öz anlatması ve aynı zamanda okuyucuya tercüman olması üçgenini çok başarılı bir şekilde ortaya koyan sanatçılarımızdan biridir.

11 Haziran 1923'te Ankara'da doğmuştur. Asıl adı Halit Özdemir Arun'dur. İlk çalışmaları “Özdemir Özdem, Özdemir Yasaman” gibi adlar kullanan sanatçımız soyadı kanunu zamanında, önceden okul kayıtlarında geçen “Özdemir Asaf” ismini kabul etmiştir. Annesi Hamdiye

Hanımefendi, babası Şûra-yı Devlet üyelerinden Mehmet Asaf Beyefendi'dir. 1930'da babası vefat edince ailesiyle birlikte İstanbul'a taşınmıştır.

İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Lisesi ve Kabataş Erkek Lisesi'nde tamamlayarak 1942 yılında mezun olmuştur. Üniversite eğitime ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde başlamış daha sonra İktisat Fakültesi ve Gazetecilik Enstitüsü'ne devam etmiştir. Ancak eğitime devam etmemiş, yarıda bırakmıştır. Öğrenim hayatı; zihnimize büyük patlamalar yaratan, kalbimizi ele geçiren kısacık dizeleri gibidir. Ancak edebiyatımızın unutulmaz şairi olmasında da önemli bir etkiye sahiptir.

Zaman ve Tanin gazetesinde çalışmış, çeviriler yapmıştır. İlk yazısı 1939 yılında Servet-i Fünun-Uyanış dergisinde çıkmıştır. 1962 yılına kadar daha çok şiirleri olmak üzere yazı ve çevirileri çeşitli sanat ve edebiyat dergilerinde yayımlanmıştır.

Ayrıca askere gidene kadar sigorta prodüktörlüğü yapmış ve bu nedenle Afyon, Çankırı, Burdur gibi bazı şehirlere gitmiştir. Askerliğini Erzurum'da yedek subay olarak yaptıktan sonra İstanbul'a dönen sanatçımız 1950 yılında Sanat Basımevi'ni ve 1955 yılında Yuvarlak Masa Yayınları'nı kurmuştur. 1954'te Atlantik ve Amerika'nın doğusundaki birçok yeri, 1959'da ise neredeyse bütün Avrupa'yı gezmiştir. 1966'da Makedonya Yazarlar Birliği'nin davetiyle Yugoslavya'ya giderek şiir kongresine katılmıştır. Yaptığı farklı alanlardaki işleri, çeşitli sebeplerden gidip gezdiği yerleri sanatçımızın kalemini besleyen deneyimler olarak görebiliriz.

“Yaşadığımı şiirlerimde en yoğun yönleriyle, en kesin sandığım biçimlerde, en kısa olduğuna inandığım ölçülerle verdim, veriyorum, vereceğim.” ifadesi de sanatçımızın şiirleriyle çalkantılı hayatının iç içe olduğunun en güzel göstergelerindendir.

Şairimizin elli sekiz yıla sığan hayat çizgisini tarih tarih vererek acımasız bir tavra düşmek istemeyiz. Belirtmek isteriz ki; duygu yoğunluğu uçlarda yaşanmış oldukça sancılı oldukça sisli bir ömrü anlatmaya çalışıyoruz esasında. Tarih sayfalarında dünyanın seyrini değiştirecek ölçüde büyük işler yapan âlimlerin, devlet adamlarının, sanatçıların üç beş rakamın arasında anlatılması insanın içini acıtmıyor değil. Elbette tarih yalansız, tarafsız, yorumsuz olmalı ama bizim baktığımız yer sanat, duygular, düşünceler...

İlk evliliğini Sabahat Selma Tezakın Hanımefendi ile 1946 yılında yapmıştır. Seda adında bir kız çocukları olmuş ve çift 1961 yılında boşanmıştır. İkinci evliliğini 1962’de Türkiye’de ilk akademik fotoğraf eğitimi almış Yıldız Moran Hanımefendi ile yapmıştır. Olgun, Etkin ve Gün adlarında üç oğlu olmuştur. Çocuklarına verdiği isimler dahi sanatçı kişiliğinin yansıması değil midir?

Sanatçımız en açık, en anlaşılır bir dille yazdığı, sevginin en sade ifadesi olan kısa şiirleriyle zihinlerde yer etmiş, büyük okuyucu kitlelerine

ulaşmıştır. Duyguyu şiire; şırıngayla damarlara zerk edilen, hayat kurtaran bir ilaç gibi işlemiştir. Ancak aynı zamanda da bir düşünce şairidir. Kısa dizelere sığdırdığı büyük anlamlarla, okurunu da düşünmeye sevk eder.

*“Bir kelimeye
Bin anlam yüklediğim zaman
Sana sesleneceğim.”*

Şairin bu dizeleri onun, düşünce derinliğinin, düşünmeye ve düşündürmeye verdiği önemin de en güzel örneklerindendir.

Sanatçımızın akciğer rahatsızlığı vardır. Aynı zamanda beyninde de bir tümör olduğu tespit edilmiştir. Ve bütün bunların neticesinde nice nice kalbin sesi olan kalp susmuştur. 28 Ocak 1981 yılında Bebek’teki evinde vefat etmiştir. 31 Ocak’ta Rumeli Aşıyan Mezarlığı’na defnedilmiştir.

*“Hepsinin gelmesini bekleme,
Sen var olarsın diye.
Bir kişi gelmeyecek,
Sen, bir olarsın diye.”*

Derler ki; aynı şiiri okuyan kişiler ayrı ayrı anlamlar çıkarır. Hatta aynı kişi aynı şiiri farklı zamanlarda okuduğunda dahi başka başka mecralara gider. Kişinin ruh halinden tutun da bulunduğu çevreye kadar her şey etkiler çıkardığı manayı. Şairimizin, “Düşüngü” adlı şiirinden alınan yukarıdaki mısralar da her okuyuşta bambaşka kapılara götürüyor insanı. Azla çok olmak, çokken hiç olmak gibi.

Güçlü kalemin, hayatta beklemediği durumlarla karşılaştığından mıdır alabildiğine yaşadığı şaşkınlıklardan mıdır yoksa demir gibi gerçekleri en düz şekilde vermek istediğinden midir okuyucusunun kalbini bir anda allak bullak edip kendine getirmesi. İnsan merak ediyor, şiirlerinin doğuş heyecanlarını...

*“Yanar
Sobasında
Yalnız
Üşüyen
Bakışları”*

ifadesi, sanatçımızın eserlerinde kullandığı en baskın tema olan yalnızlığı, bambaşka bir yerden yakalayıp bütün gerçekliğiyle gözler önü-

ne sererken kalabalıklardaki yalnız yüreklere de tercüman oluyor.

Özdemir Asaf; edebiyatımızın, bir taraftan Garip (I. Yeni) şiiri etkisinin olduğu bir taraftan da II. Yeni şiirine yönelişin başladığı döneminde, diğerlerinden ayrılan, kendine has üslubunu ortaya koymuştur. Üslubuna “Asafça” bir üslup da diyebiliriz. Nitekim ölümünden sonra, 1988 yılında denemeleri “Özdemir Asafça” adı altında yayımlanmıştır.

İkilik ve dörtlüklerden oluşan ilk şiirlerinde insan ve toplum ilişkilerini işlemiştir. Duygu ve düşünce yoğunluğu alay ve eleştiri şiirlerinin de temeli olmuştur. Oluşturduğu şiir evreninde, yoğun duyguların yanında derin düşünceler de yer alır. Düşündürücü yönüyle yazdığı toplumcu şiirlerinde ele aldığı insana ve topluma yönelik temalar dikkat çekicidir.

Asafça üslup, Türk şiirinin alışılmış kalıplarından oldukça farklıdır. Hem kelimeleri oldukça ekonomik kullanması hem de ele aldığı konulardaki mecazlı anlatımı yani anlatmak istediğini benzetmelerle, başka ifadelerle anlatması onu çağdaşlarından ayrı bir yere koyar. Kullandığı mecazlar onun vermek istediği mesaja daha derin, daha güçlü, daha canlı bir anlam katar. İmge (hayal, düş, imaj) gücü yüksek, kısa ama yoğun şiirleriyle hafızalarda derin izler bırakmış hatta günümüzün teknolojik imkanlarından dolayı sosyal medyanın aranılan ismi olmuştur. Ana temaları olan yalnızlık, aşk, ölüm duygusu, insanın hayatta yaşadığı ruhsal çelişkiler ona has bir edayla, ona has bir dille dizelere süzülür. Bu dil, sadeliğin içinde gizli çok anlamlılık olarak karşımıza çıkar.

*“Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu
Birinciliği beyaza verdiler.”*

dizeleri de bu durumun en güzel örneklerindedir.

“Yalnızlık paylaşılmaz, paylaşılsa yalnızlık olmaz.” gibi dizeleri, onun yalnızlık duygusuna nasıl felsefî bir boyut kattığını gösterir. Aşk ise, şiirlerinde hem arzu hem de acı yönleriyle işlenir; romantik ama karamsar bir atmosfer yaratır. Ayrıca *“Yalnızlık paylaşılmaz, paylaşılsa yalnızlık olmaz.”* dizesinin şiire ilgisi olan kişilerce ezbere bilindiğini de söylemeden geçemeyeceğiz.

Bunun yanı sıra, ölüm, varoluş, benlik, toplumdaki çelişkiler gibi konular da sıkça işlenir şiirlerinde. Ancak Asaf, bu temaları öğretici bir üslupla değil, daha çok okuru sorgulamaya teşvik eden soyut imgelerle sunar.

Dilindeki aykırılık, kullandığı ironi, mecaz gibi edebi sanatlar ile bireyin iç dünyasını, ilişkilerdeki iki yüzölçümü, yalnızlığı işlerken kalıcı izler bırakmıştır. Biçim olarak serbest şiire yaklaşıp ancak anlam örgüsü kurgusaldır. Onu II. Yeni şiirinden ayıran en önemli özellik de budur. Yani biçimsel arayıştan uzak anlam derinliği olan şiirler yazmıştır.

“Kim o, deme boşuna...”

Benim, ben.

Öyle bir ben ki gelen kapına;

Baştan başa sen.”

Edebiyatımızda sevgi üzerine yazılmış en ünlü şiirlerden biri de şairimizin yazdığı “Lavinia” adlı şiiridir. Aynı zamanda Özdemir Asaf’ı edebiyat sahnesine tanıtan, ün kazanmasını sağlayan şiirdir “Lavinia”. Şair, “Lavinia”yı kendine has okuma tarzıyla daha da etkili hale getirmiştir.

LAVİNİA

Sana gitme demeyeceğim.

Üşüyorsun ceketimi al.

Günün en güzel saatleri bunlar.

Yanımda kal.

Sana gitme demeyeceğim.

Gene de sen bilirsin.

Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim,

İncinirsin.

*Sana gitme demeyeceğim,
Ama gitme, Lavinia.
Adını gizleyeceğim
Sen de bilme Lavinia.*

Özdemir Asaf, modernizmi sade bir söyleyişle bütünleştirmiş, felsefi derinliği olan, romantik duyarlılıkla örülü, çağrışımlarla dolu kendine has şiirler yazmıştır. Şiirinde ne bir ideoloji ne de sahte duygusallık vardır. Sessizliğiyle konuşmuş bir şairdir. Edebî gücü de kalıcılığı da bundandır. Yine dönemsel sınırları aşarak bugünkü nesle hitap etmesi de bu sebeptendir. Ayrıca şiirlerindeki kısa ama etkileyici yapı, günümüz insanının dikkat süresi ve duygusal yoğunluğu arasında bir denge kurar. Şairimiz, hem edebiyat sahasında “gizli bir modern klasik” olarak anılmış hem de popüler kültürde romantik bir ses olarak kabul görmüştür. Bu çift yönlü etki, onun şiir dilinden kaynaklanmaktadır.

*“Yan yana, yana yana yürümek...
Bir de martıların kanatlarından seyretmek
İstanbul’u.”*

Şimdi de başlıca eserlerine bakalım. İlk şiir kitabı olan *Dünya Kaçtı Gözüme* (1955) ile edebiyat dünyasının dikkatini çekmiştir. Sonraki yıllarda yayımlanan *Sen Sen Sen* (1956), *Bir Kapı Önünde* (1957), *Yumuşaklıklar Değil* (1962) gibi kitaplarında felsefi derinliğini daha da geliştirmiştir. *To Go To* (1964, Yıldız Moran’ın İngilizce’ye çevirdiği şiirleri), *Nasılsın* (1970), *Çiçekleri Yemeyin* (1975), *Yalnızlık Paylaşılmaz* (1978), *Benden Sonra Mutluluk* (1983, ölümünden sonra), *Lavinia-Aşk Şiirleri* (2002, ölümünden sonra) adlı eserleri de önemli şiir kitaplarındandır.

Şiir dışında deneme ve düz yazılar da kaleme almıştır. *Yuvarlağın Köşeleri* (1961, özdeyişler) adlı eseri, onun sadece bir şair değil, aynı zamanda güçlü bir düşünür olduğunun da kanıtıdır.

Ayrıca; Özdemir Asafça (1988, deneme), *Ça* (deneme, 2002), *Dün Yağmur Yağacak* (öykü, 2004), *Reading Zindanı Balladı*, (çeviri, Oscar Wilde), *Hapisteki Sanatçı*, (çeviri, Albert Camus) adlı eserleri de sanatçının kaleminin gücünü ortaya koyan eserleri arasında yer alır.

Mademki söze şiir diyerek başladık o halde şairimizin şiirlerinden birkaç alıntıyla yazımızı sonlandıralım.

*“Mutluluğun mezarları, yalnızlığın heykeli var..
Her ikisinin de saksılarında çiçek.
Biri hep başka bir renkle solar,
Öbürüyse ha açtı, ha açmayacak.”*

mısralarında mutluluk ve yalnızlık Asafça bir anlatımla çıkıyor karşımıza.

*“Yaşamak değil,
Bu telaş beni öldürecek”*

Bütün telaşlardan uzak yaşamak birçoğumuzun hayal edip de başaramadıklarından değil midir?

*“Bana bir mektup geldi,
İçinden ben çıktım.”*

Her mektup her yazı aslında bize bizi anlatmıyor mu?

*“Bir leke, silmeyeğör,
Leke kalır, sen çıkarsın.”*

*“Ne güzel şarkılar vardı eskiden,
Gençliğimizi donatırlardı.
Hep iyi şeyler hatırlatırlardı
Geçip gitmiş devirlerden.
Sevgi ve ümit yaratırlardı.
O zaman her şey uzaktı ölümünden.
Yanık şarkılar bile neşeli başlardı
İster istemez saadet taşırdı
Gamsız gözlerimizden.
Ne güzel zamanlar vardı eskiden”*

*“Sabah; bir yeni dünya gibi geliyorsun,
Öylesine süslü, öylesine sadesin ki...
Sen o kadar güzelsin ki sabah,
O kadar güzelsin ki.”*

Dileriz ki; hepimiz güzel sabahlara uyanalım...

Kaynakça:

- Özdemir Asaf, *Dünya Kaçtı Gözüme*, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
Özdemir Asaf, *Yuvarlağın Köşeleri*, Adam Yayınları, 1992.
Orhan Kahyaoğlu, *Modern Türk Şiiri*, Everest Yayınları, 2004.
Cemal Süreyya, “Şapkam Dolu Çiçekle”, Can Yayınları, 1976.
Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, 2021.

Eski Konaklarda Toplanan Hususî Saz Takımları

Sermet MUHTAR ALUS*

“Kıymetli okuyucularımız, 1 Kasım 1947 tarihli Türk Mûsikîsi Dergisi’nin ilk sayısında yayımlanan, Sermet Muhtar Alus’un kaleme aldığı Eski Konaklarda Toplanan Hususî Saz Takımları yazısını siz mûsikî severlerin ve araştırmacıların istifadelerine sunarız...”

İkinci Abdülhamit devrinin son yıllarında konaklara hususi saz heyeti toplamak pek az kimselere nasib ve müyesserdi. Konak sahibinin mevkiine, hatırlılığına, türlü fedakârlıklara katlanmasına bağlıydı. Çünkü üç-beş kişinin bir araya gelmesi, hünkâr aleyhinde fesatlar kurması ihtimaliyle şüphe uyandırır, saraya haberler uçurulmasına, kötü âkıbetlere uğratılmasına sebep olurdu. Hususî sâzende ve hânendeleri dinlemeye meraklı zatların yıldızca sadakati mücerrep olması, mimlilerden bulunmaması, melhuz tehlikeleri göze alması şarttı. Ekseri zevat velîme, hitan cemiyetleri, padişahın cûlûsu ve vilâdet donanmaları gibi fırsatları bahane ederek takımı toplarlardı.

Sonra, o mûsikî mensupları da biri birbirleriyle bağdaşamazlar, bir arada pek uyuşamazlar, fasıl aksar, beklenen âhenk çok defa kıvamını bulamazdı. Amatör sanatkârların hepsi filân filân dairede mümeyyiz, falan kalemde kâtip, rûtbeli, nişanlı, redingotlu, kolalı gömlekli, eli bastonlu, beyden ve efendiden kişilerdi. Hepsinde gurur, naz, istiğna hüküm fermâ...

Teklif vâki olunca dünden teşne görünmezlerdi. Derhal hançereye nevâzil indiği dolayısıyla seslerinin kısıldığından, yağışlı hava sebebiyle romatizmaları ayaklanıp parmakları sızladığından, refikalarının lohusalığından, evlatlarının kızamık çıkardığından, bir akşam evvel fazlaca

kaçırmaları sebebiyle rahatsızlıklarından tutturup boyuna, ipe un sermek, dokuz dereden su getirmek âdetleriydi. Bu gibi mazeretler öne sürecekleri malûm olduğundan mûmâileyhlere keyfiyet hopadak açılmazdı.

Şehri mayısın şu zümrüdü günlerinde, hele şu feryâd-ı andelib demlerinde bizim köşkün (veya) yalının etraf ve eknâfı ne latif ne cennet misal olur. Bir mukaddeme ile kapı açılır, ardından,

— Himmetinizle felekten bir gece çalabilsek nurum!.. diye adeta boyun bükülür. Muhatap yine nazda: Kaynanasının enflüenza ile esir-i firâşlığından, kaynatasının prostat vecâlarından, babasının artan bronşitinden açarak evden ayırlamayacağını öne sürmede. Muhatabın kıymetli bir oğlu ve kızı varsa adları hatırlanarak:

—Hasancığımızın, Ayşeciğimizin başı için! sözü yapıştırıldı mı akar sular durur, âhenk gece-si kararlaştırılırdı.

O gün konakta bir hazırlık ki deme gitsin. Hâne sahibi pür telâş, oradan oraya seğırtmede, dört tarafa uşaklar koşturmada. Kilerde rakı, meze (...) mevcut ama başkalarını siparişten de geri kalmamada.

Meselâ: Tanburî Bey için Namyas düzü, balık yumurtası, üzüm turşusu, Kemanî Bey için Sakız mastikası, siyah havyar, istakoz, Nayî Beye mahsus badem şekeri, fıstık ezmesi, Gazelhan Beye Gravyer peyniri, kavrulmuş fındık...

Harem bölümünde, başta hanımefendi olmak üzere kalfalar, halayıklar, ahrettekiler etekleri topar, paçaları sıvarlar. Selâmlık kısmı halvet edilip odalara pufla döşekler serilir, üzerlerine

* Yazar, gazeteci ve karikatürist (D. 1887-Ö. 1952)

gıcır gıcır yatak, yastık örtüleri, atlas kaplı yorganlar, lavanta çiçeği, kokulu keten gecelikler, hava serinceyse pikeden takkeler, parmak dikişli hırkalar, sırmalı yüz havluları konur. Abdesthâne, musluk taşları tuz ruhu ile kar gibi beyaz edilir. Sabunluğa mis sabunları, askıya ayak havluları, komodinin üzerine lâciverd karbonat şişesi, küçücük kaşık, nane ruhu, alt gözüne porselen tas da unutulmaz.

Selamlık bölüğündeki efendiler de faaliyette: gündüzden koca bir masaya elmastıraş karafakileri, kadehler, bardakları, tabak tabak hazır mezeler dizerler. O zaman buz dolabı muz dolabı arama, dışarıdan buz tedariki de emri asir. Civar da ya bulunur ya bulunmaz. Akşama doğru misafirler bir ikişer sökün eder. Bahçe kapısından karşılanırlar, ev sahibinin beyaz sakallı babasına el öperler; müstakbel damat yahut kayınbirader, enişte elini öper, öbürleri yalnız selâmlıkta görüşür.

Sıcağı sıcağına bir yorgunluk kahvesi sunulur. Bir müddet dereden tepeden sohbet afâkî sözlerle muhabbet. Güneş ufka mızrak boyu yaklaşmış, kerâhat vakti hülûl etmek üzere, yavaş yavaş dem çekmeğe başlanır. Davetli beyler düğünlerden çağrılan piyasa çalgıcıları gibi kutular, torbalar içindeki sazlarını ellerine alıp gelen takımdan değil, konakta sazın her çeşidi var. Vâkıa kendilerinininkine alışıklar, başkalarını yadırgar, (Berbat şey! Kirişleri en âdi cinsten! Nağmeleri hakkı ile

çıkaramıyoruz!) gibi kusurlar bulurlarsa da katlanmaları mecburî.

Mevkî ve mansıb, yağlı kuyruk düşkününü bazı bey ve efendileri aşk ve şevke getirmek için, oltanın yemini kırptırtmak kabîlinden, senli benli kelâmlara başvurulur.

— Zannıma kalırsa rütbe-i hâliyen saniye sınıf mütemayizi idi galiba! (...) Maaşın ne miktarda muhterem? Vah vah vah, hâli 627 buçuk kuruş?..

Yine tekrar tekrar ricalar, ısrarlardan sonra sazlar ellere alınır; akortlar düzeltilir, Hicazdan kemanî taksime, gazelhân mededlere girilir, ardından Hicaz peşrevi, daha da ardından Nikoğos Ağa'nın;

*Aşkınla sînem dağlarım
Gülgüne yâre bağlarım
Günce zamandır ağlarım.*

şarkısı tutulur ve arkası giderdi. Kahveler, nargileler, şerbetler dağıtılır; safha safha muhabbet, muhabbetten vecd, vecdden son kertede. Meclisi kuran hazret, arkasından coşar, şahlayarak:

— (Allah Allah!)lar... (Yaşayın, var olun)lar... (Hepinize kul köle olayım!)lar...

O gece geç vakitlere kadar çakıla çakıla âhenk edilir, horozlar öterken Sabâ faslı yapılır. Pilavlar, Hindi dolması, börekler, baklavalar yemekler yenirdi. Ertesi sabah evli evine, köylü köyüne...

Uşşak İlâhi

Aşkıla Kıl Her Umûrun

Güfte: Şeyh Yusuf Efendi

Makam: Uşşak

Beste: Atşan Tokmak

Usl: Hafif

Aş kıl la kıl her u mu
 Aş ka u yup aş kıl yâr
 Rû hı pâ ki Mus ta fâ
 Beş hu ru uf la hem bi lin
 Ka i na tun cüm le si
 Aş ka yok tur ib ti dâ
 Aş kıl la her kim ya nar
 Gün be gün ar tar ne câ
 Aş kıl la kur bân i sen
 Yû su fu gel gay ra bak

run baş la Al lah aş
 et me ken di ni cü
 ya et sa lat i le
 di zâ tı nû ri kib
 ne aş kıl ak dem tu
 hem â hi ri ne in
 sa Eh li beyt sev dâ
 tı bu lu sar an dan
 sen de Ri fâ î yo
 ma bun da dır fak ru

7

kı na na da da
 cü da
 se lam lam
 ri ya ya
 tu lur lur
 ti hâ hâ
 sı na na
 gı da da
 lu na na
 fe na na

Aşkıla kıl her umûrun başla Allah aşkına

Aşka uyup aşkı yâr et etme kendini cüdâ

Rûh-ı pâk-i Mustafâya et salât ile selâm

Beş hurûfla hem bilindi zât-ı nûr-ı Kibriyâ

Kâinâtın cümlesine aşkı akdem tutulur

Aşka yoktur ibtidâ hem âhirine intihâ

Aşkıla her kim yanarsa Ehlibeyt sevdâsına

Günbegün artar necâtı bulusar andan gıdâ

Aşkıla kurban isen sen de Rifâî yoluna

Yûsufâ gel gayra bakma bundadır fakr u fenâ

Eski Piyasa Sazlarındaki Hânendeler

Arap İbrahim- Karakaş- Astikzâde Boğos - Ahmet Bey

Sermed Muhtar ALUS*

"Kıymetli okuyucularımız, 1 Haziran 1948 tarihli Türk Musikisi Dergisi'nin sekizinci sayısında yayımlanan, Sermet Muhtar Alus'un kaleme aldığı Eski Piyasa Sazlarındaki Hânendeler yazısını siz mûsikî severlerin ve araştırmacıların istifadelerine sunarız..."

• Arap İbrahim

Bizim çocukluğumuzda eskiler, Defterdarlı Arap İbrahim'i medh ede ede bitiremezlerdi. Lavtacı Lambo'nun takımında gazelhanlık ve hânendelik edermiş. O lakabı taşımasına sebep, soyca Suriye, Irak, Mısır ak Araplarından değil koyuca esmer, Habeşimsi, gayet zayıf, derisi kemiklerine yapışık bir melez olmasıdır.

(...) Gazeli, şarkıyı tutturdu mu... meded! Allah! Dinleyenlerin kulaklarında artık pas mas arama. Bütün borçlarını helal eden edene.

Bir taraftan da hokkabazlar kadar eli çabuk, marifetli: Gazinolarda nağme döktürürken, para yemeğe gelmiş ve coşmuş hovardalar sağdan, soldan, çalgıya mecidiyeler fırlatırken, sandalyede bir fır dönerek, atılanlardan birini hiç yere düşürmeden hemen şıppadak yakalamış. Haydi tefin içine. Otuz beşini bulmadan veremden vefat etmiştir.

• Karakaş

Toprağı bol olasıya yetiştik. Adını bilen, söyleyen yoktu. Lakabı Ermeni'yi hatırlatırsa da hâlis benî İsrail'dendi. Nar çiçeği renginde fesi kulaklarının memelerine kadar inik, yanakları sanki allık sürülmüşçesine kıp kırmızı, donuk,

sahtekâr bir Yahudi'ydi. Bol, pürüzsüz, gevrek tıpkı klarnet tonunu andıran bir sesi vardı.

Ağır aksak şarkılarda pesden okur, meyanlarda ve nakaratlarda boynunun damarları oklavaya dönerek tiz perdeden bülbül gibi öterdi.

Kadı kızında bile kusur bulunur. Onun da vardı. En çok söylediği şarkılardan meselâ: Meşhur Hacı Ârif Beyin Nihavend makamından:

*Meyler süzülsün, meydana gelsin
Meclis donansın, peymâne gelsin
Mahmur nâzım cevelâne gelsin
Âhû bakışlım seyrâne gelsin*

Veya Hacı Fâik Beyin şu düğâh şarkısı:

*Sünbülü zülfün döküp gerdanına
Başka revnâk vermiş hüsn ü ânına
Can dayanmaz dide-i fettanına
Âlemin ateş bıraktı canına.*

Yahut Civan Ağa'nın Hicazdan:

*Bozuldu lânesi üftâdegânın
Perişan oldu bezmi âşıkânın
Evin yıktın, felek bîçâregânın
Harap olsun senin de hânümânın*

* Yazar, gazeteci ve karikatürist (D. 1887-Ö. 1952)

şarkılarında (süzülsün)ler, (gelsin)ler, (zülûf)ler, (perişan)lar soğuk soğuk sırtır, kulakları tırmalayıp durur, dinleyen zevât:

— Sesinin letâfetini, terennümünün halâvetini tememmül ile işbu ayıbını hoş görmekliğimiz gerektir; buyurlardı.

• Asdikzâde Boğos

Usûle pek âşinalardan sayılır, piyasanın üst kademe hânendeleri meyânına katılırdı. Evvelce Kemanî Tatyos'un takımında imiş, sonra Memduh'un sazına girmiş. Bestelediği şarkılar epeycedir.

Yaşlanınca sesi eski revnâkını kaybetmiş, fasılda figüran gelmişti.

İri burunlu, hoş sohbet bir adamcağızdı. Âhenk mola verdi mi hemen ahabbı beylerin, efendilerin yanında soluğu alır, şu kabil cümlelere girişirdi:

“İrahmetli babamın pederinin pederi, Sultan Mahmut Efendimizin hânende başlarından imiş. Meşhur Kazaz Ağa gibi dedemi yanından ayırmaz, sofrasında karşısına oturtur imiş. Bir gün Agopçuğum demiş, Saba bûselik, Hisar bûselik, Acem bûselik, Evç bûselik, Gerdaniye bûselik, Şehnaz bûselik, Neva bûselik makamları üzerinde gezinerek bir gazel et! fermânını savurmuş. Bizim dede de kıyağın kıyağı gazeli basınca padişah âferimi gürlütüp ensesine şaplağı indirmiş.

Ardından kırmızı atlas kesede çil çil yüz altını dayamaz mı...?

• Ahmet Bey

Daire ve kalemlerde kâtip olup da hususî saz takımlarına iştirak edenlerde pek unvanlılar çoksa da piyasadakiler arasında Ahmet Bey'den gayrisi yoktu.

Merhumun beyliği, varlıkla birinin oğlu olduğundan ve çok okur yazarlığından dolayıydı. Daha mahalle mektebinde iken Âmin Alaylarının ilahici çocukları içinde, sesinin güzelliği anlaşılmış, rüşdiyeyi falan bitirdikten sonra nezâretlerden birine çıkar edilmiş. Git gide mûsikîye merakı artırıp amatörlerle bazı fasıllara girmeye başlamış. Gençliğin hevesiyle havalanarak, miras yediliğe de vurarak babadan kalanları tüketip, memuriyetinden de azl edilince nihayet piyasacılar arasına sığınmış.

Daima kalıplı fesi, şakaklarda zülûfleri, sümbül bıyıkları, temiz pak redingotu, pike yelege, altın kösteği, rугanları, gümüş saplı bastonu ve âdâb ve erkân güderliği ile âmedî kalemi hulefâsından ayırt edilemezdi.

Makamlara vâkıf oluşu rivâyet edilirdi. Yalnız fazla nazlılardandı. Gazele nâdiren ikbal buyurur, belki de arkadaşı Karakaş'dan meydan bulamazdı adamcağız.

Şehrin Kanayan Yarası Koçana Saat Kulesi

Ersin DİKO*

Koçana, 14. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki fetih hareketleri sırasında çevresindeki pek çok yerleşim yeriyle birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı'nın uzun süren hakimiyeti boyunca, Koçana ve çevresinde pek çok mimari eser yapılmıştır. Ancak Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sürecinde pek çok Osmanlı eseri tahrip edilmiş ya da kullanılamayacak hale getirilmiştir. Günümüze gelen eserler bölgedeki Osmanlı geçmişinin somut izlerini taşımaktadır. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesinden sonra, özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren yeni yönetimlerin uyguladığı "modernleşme" politikaları, birçok Osmanlı yapısının ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

Koçana günümüzde Kuzey Makedonya'nın doğu kesiminde Osogovo Dağları'nın eteklerinde yer alan bir kasaba ve aynı zamanda belediye merkezidir. Doğu Makedonya'nın önemli tarım ve sulama merkezlerinden biridir. Ayrıca, şehrin içinden geçen Koçana Nehri (Kochanska Reka), hem tarım hem de şehir yerleşimi açısından önemli bir doğal unsurdur.

Koçana'daki saat kulesi, şehrin merkezinde yer almakta olup, Osmanlı döneminden günümüze ulaşan az sayıdaki mimari eserler arasın-

da yer almaktadır. Dönemin mimari özelliklerini yansıtan bu yapı zamanında hem halkın günlük hayatını düzenlemek hem de şehir kimliğini pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır.

Koçana şehrinde savunma amaçlı olarak inşa edilen 5 kule varlığından söz edilmektedir. Ancak bu kulelerden sadece ikisi günümüze gelebilmiştir. Bu iki kule arasında birinin saat kulesi olarak kullanıldığı bilinmektedir.

H. 1314/1896 yılına ait Kosova Salnâmesi'nde Koçana'daki eserler sayılırken bir büyük "çalar saat"ın da zikredilmiş olması, bu saatin bu tarihten önce yapılmış olmasını mümkün kılmaktadır. Bazı kaynaklarda bu kulenin başlangıçta "Bey Kulesi" olarak kullanıldığı fakat daha sonra II. Dünya Savaşı sırasında kulenin işlevinin değiştirildiği yazılmaktadır.

Günümüze ulaşabilen iki kuleden biri fotoğraftan da anlaşılacağı üzere saat kulesi olarak kullanılmıştır. Diğer (birinci) kule ise bir restorasyon geçirmiş ve yeniden işlevlendirilerek halkın hizmetine sunulmuştur. Osmanlı döneminde saat kulesi olarak kullanılan ve uzun yıllar boyunca şehrin gündelik yaşamını düzenleyen bir biçimde işlev olarak değer görmüş yapı; zamanla bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle harap hale

* Dr., Makedonya

gelmiş ve günümüzde de korunması gereken taşınmaz kültürel anıtlar arasında yer almıştır. Her ne kadar 1957 yılında Koçana şehrindeki diğer savunma kulesiyle beraber yasal olarak koruma altına alınmış olsa da söz konusu kuleye uzun yıllar boyunca gereken ilgi ve bakım gösterilememiş, bu da yapının fiziksel olarak giderek yıpranmasına ve tarihî değerinin göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Moloz taşlarla yapılmış kulenin gövdesinde mazgal pencereler ile saçak altında birer ve giriş cephesinde iki dikdörtgen pencere yer alır. Kratova'daki gibi ahşap bir kule yerine, Koçana'da betondan silindir şeklinde bir kule eklenmiştir. Çanın asıldığı çatı, dört ahşap sütun ile takviye edilmiştir. Bu şekliyle, hâlâ tarihin izlerini barındırmakta olup Koçana'nın kültürel geçmişine ışık tutan önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Yine de yapının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Günümüzde kötü durumda olan bu tarihî mirasla ilgili Osmanlı dönemi sonrası yapılmış derinlemesine araştırmalar ve koruma çalışmaları son derece sınırlıdır. O zamandan bu yana yalnızca birkaç çalışma yapılmış olması, yapının tarihî ve kültürel öneminin gerektiği şekilde takdir edilmediğini göstermektedir. Saat Kulesi bugün bakımsızlık nedeniyle kötü bir durumda olup, tarihî ve kültürel değerini koruyabilmesi için acilen bir restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

Yapının duvarlarındaki kısmî kopmalar, cephesinde sıva kaplamalarının dökülmesi ve duvar malzemesinin bozulmasına yol açmaktadır. Uzun süreli bakım eksiklikleri, yapının yapısal bütünlüğünü tehdit etmekte ve tarihî değerinin kaybolmasına neden olabilecek ciddi zararlara yol açmaktadır. Cephe yüzeylerinde aşınma, çözülme ve dökülmeler, renk değişimi ve kirlilik gözlemlenmiştir. Ayrıca yağmur suları da yapıda yosun ve otların gelişmesine ortam hazırlamış ve bu durum tahribatın artmasına sebep olmuştur. Bu sorunların meydana gelmesindeki en önemli etken, yapının düzenli bakım ve onarımlarının yapılmamasıdır. Bakım eksiklikleri, yapının dayanıklılığını ciddi şekilde zayıflatmış ve doğal afetler, hava koşulları gibi dış etkenlerin olumsuz etkilerine karşı savunmasız hale getirmiştir. Bu durumda da söz konusu eserin daha hızlı bir şekilde tahrip olmasına ve zamanla tamamen yok olmasına zemin hazırlanmaktadır.

Bu olumsuz gidişatın durdurulabilmesi için yetkili kurumların en kısa sürede müdahalede bulunmaları ve gerekli restorasyon çalışmalarını başlatmaları büyük önem arz etmektedir. Kuleye bitişik durumda bulunan yapılar, tarihî dokunun algılanmasını engellediği için kaldırılmalı, ardından yapılacak kapsamlı bir restorasyon çalışmasıyla kule, gelecek kuşaklara sağlıklı biçimde aktarılabilir duruma getirilmelidir. Bu süreç, hem yapının özgün kimliğinin korunması hem de kent belleğinin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

KOCA ÇINAR: EMREHAN AĞABEY

Aynur ŞENEL*

“Bir çınarın gölgesinde bin koyun gölgelenir.” diye bir söz vardır Anadolu’da. Yüzlerce insanın hayatına dokunan koca bir çınardı Emrehan Ağabey.

Dede Korkut hikâyelerinde Dede Korkut’un sıfatlarından biri de “Tamam Bilici”dir. Emrehan Ağabey dostları için bir “tamam bilici” idi.

Düşündüğümde, kendisi ile ilgili aklıma gelen ilk şey hareketli oluşuydu. Her işi çok kolay bir şekilde organize ederdi. İşleri kolayından alan, kolaylaştıran bir kişiliği vardı. Durmayı, duranı, durağanlığı pek sevmezdi. Sürekli kafasında biri bitmeden diğeri başlayan projeleri vardı.

Kendisiyle kısa da olsa çok kaliteli vakit geçirir-diniz. Ufkunuza bir sürü pencere açar, problemler karşısında çözümler üretir, çareler bulur, sizi bir dünyadan alır, başka bir dünyaya götürürdü.

Emrehan Ağabey ile ilk defa 1982 yılında Kültürpark Kitap Fuarı’nda, kendisinin organize ettiği Anda Yayınevi’nin öncülüğünde rahmetli Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun imza gününde tanıştım. O günün akşamı Mustafa Necati Sepetçioğlu ve eşinin katıldığı, Emrehan Ağabeyin amcası rahmetli Fikret Küey Beyefendinin evindeki sohbete davet edildik. Buca Eğitim Fakültesi Edebiyat Bölümü’nden küçük bir grup öğrenci olarak bizim de dahil olduğumuz, farklı okullarda okuyan öğrencilerin ve edebiyat meraklılarının oluşturduğu oldukça kalabalık bir toplantıydı bu. Ertesi yıl kitap fuarı imza gününden sonra aynı evdeki sohbette bu sefer rahmetli Tarık Buğra vardı. O akşamlardan aklımda kalan ve beni çok şaşırtan ayrıntı, etrafta her meslekten ve her yaştan birçok insan vardı ve adeta onların kumandanı ise kendisi de o dönemde 27-28 yaşlarında bir genç olan Emrehan Ağabeydi.

7 Ekim 1985’te aynı okuldan arkadaşım Ünal Şenel ile evlendik; 29 Ekim’de de Nazlı Hanım ile Emrehan Ağabey evlendi. Zaman zaman Ünal’a takılır, “Sen benim nikâh büyüğüsün.” derdi.

Evlendikten bir yıl sonra Bornova Küçük-park’ta oturmaya başladık. Akademi Kitabevi ile komşuyduk. Kitabevi adı gibi tam bir akademiydi. Orayı keşfeden bir üniversite öğrencisi farkı fark eder ve kıymetini bilirse, okuduğu bölümden başka adeta iki fakülte daha bitirmiş olurdu.

Kitabevinin ön tarafında kitap satışı olur, kışın arka odada yazın da bahçede limon ağacının altında üniversite hocalarıyla, kültür ve tasavvuf ehliyle dil, tarih, felsefe, edebiyat vesaire konularda kültürel sohbetler yapılırdı. Bu hocalardan hemen aklıma gelenler, Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Yavuz Akpınar, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat, Necmi Ülker, Eren Akçiçek, Şükrü Karatepe, Fazıl Bayraktar, Burhan Baba, Sahaf Kemal gibi isimlerdir...

Yine kitabevinde muhtelif zamanlarda çalışan ve üniversitede okuyan gençler vardı. Bunlar arasında daha sonra tarih profesörü olacak olan Nejd- det Bilgi ilk aklıma gelen ve en çok emeği geçen kişilerdendir. Rahmetli Esat Karamustafa da tepeden tırnağa hâzâ beyefendi kişiliği ile tanınması gereken iyi, titiz bir insan ve renkli bir şahsiyetti.

Emrehan Ağabey bir Manisa sevdalıydı. Evlendikten sonra orada ikamet ediyordu. Bütün ömrü çeşitli vesilelerle paneller, sergiler, konferanslar, sempozyumlar, geziler düzenleyerek kitabevinde ve Celal Bayar Üniversitesi’nde Manisa’ya ve Türk kültürüne hizmetle geçti.

Biz bir aylık evliyken ilk misafirlerimiz Emrehan Ağabey ve bir grup arkadaştı. Yemekten sonra ben çay ikramı için mutfığa geçince Emrehan Ağabey de geldi. Benim çay kaşıklarını gelişi güzel bardakların içine koyduğumu görünce “İnsanın insana en önemli hizmeti mutfakta olur. O sebepten eskiden tekkelerde dervişler ilk olarak mutfakta işe başlar ve adeta burada pişerlerdi.” dedi. “Bu çay kaşıkları misafire karşı duracak!” diyerek kaşıkları hizaya getirdi. Tabii beni de!

Hayatının her noktasında daima dikkatli ve uyanıktı. Bize de öyle olmamızı tavsiye eder, “Hayatınızdaki hiçbir şeyi küçümseyip ihmal etmeyin,

ciddiye almadığınız en küçük şey çok büyük meseleler olarak karşınıza çıkar.” derdi.

Bir gece saat üç civarında Küçükpark’taki evimize geldi. Ankara’dan dönüyordu. Yoldan geldiği için evde ne varsa masaya çıkardım ve buyur ettik. Menüümüz kıymalı şehriye çorbası, zeytin, peynir vs... Yıllar sonra bir vesile ile bana şöyle demişti; “Kızım o yemeği hiç unutamıyorum. Gecenin bir yarısı samimiyetin verdiği lezzeti.”

Kızımız Aymelek dünyaya geldiği gece, geç bir vakitte eşim Ünal arayıp haber verdiği zaman da çok mutlu olmuştu. “İşte kardeşlik bu, gece gündüz zamanlı zamansız ve hiç çekinmeden insan birbirini arayıp sorabilmeli.” demişti.

Hiç dedikodu ettiğine şahit olmadım. Hemen hemen hiç günlük siyaset konuşmazdık. İnsanları ayırtıracak bahislere asla girmezdi, sevmezdi. Boş konuşmazdı. Mâlâyani ile meşgul olmazdı. “Biz neler yapabiliriz? Ona bakalım.” derdi.

Çok farklı yapı ve düşüncedeki birçok insanla bağlantı kurabilen “Allah vergisi” bir özelliği vardı. Balkanlar ve Türk Dünyası ile iç içeydi. Oradaki insanlarımızla bağlantıları vardı. Hakk’a yürüdükten sonra öğrendik, buralara birçok kitap ve daktilo göndermiş, yardımlarda bulunmuş.

Türk Dünyasından Türkiye’ye okumaya gelen öğrencilerle bilhassa ilgilenirdi. Bu öğrencilerle ramazanlarda evlerimizde iftarlar olurdu.

Balkanları ve Türk Dünyasını gezip gördü. Bizlerle oralardaki izlenimlerini paylaştı... Nelere ihtiyaçları var, neler yapılabilir, irtibat nasıl devam ettirilir? Bunlar üzerinde dururdu.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi zihninde hep projeler vardı. Sürekli iş üretir, etrafındakileri de bu işlere dâhil ederdi. Vefatında soruşturmayı yapan kişi çantasındaki birçok işle alakalı dosyaları görünce “Milletvekili miydi?” diye sormuş.

Zaman zaman rüyamda görüyorum. Takım elbiseli, elinde dosyalar, kalabalıkların içinde hep koşuşturuyor. “Burada nasıl yaşıyorsak, öbür tarafta da işler herhalde öyle devam ediyor.” diye düşünüyorum.

Ölüm konusunda çok realistti. “Bu, dünyanın bir gerçeği. Bize düşen buradaki işlerimize devam etmektir” derdi.

Hediyeleşmeyi çok severdi. Kimsenin uzak-yakın hiçbir önemli gününü atlamazdı. Ev alma, evlenme, doğum, sünnet, âmin alayı, ölüm... Hep beraber topluca ziyaretlerimiz olurdu. Pazar günleri çocuk piknikleri olurdu. Çocuklarımız kaynaşsın, birbirini tanınsın, sevsin isterdi. Çocukların

sevdiği ikramlar yapılırdı. Bu pikniklerde kâğıt tabak, bardak, plastik kaşık, çatal, bıçak istemezdi.

Tarık Buğra’nın “Yarın Diye Bir Şey Yoktur” adlı hikâye kitabında “Hiçbir Şey Bilmiyormuşum” diye bir hikâyesi var. Hikâyede bir “sarışın” karakteri var, bir de sarışını anlatan. Sarışın anlatıcıya hayatı, hayatın hakikatlerini, görmeyi, fark etmeyi, idrak etmeyi öğretmiştir. Emrehan Ağabey bize çok şey gösterdi, öğretmeye çalıştı. Ne kadar alabildiysek... Elbette herkes kabı kadar alabildi.

Hemen her gün bir vesileyle kendisini hatırlıyorum. Güzel olan her şeyi çok sever, anlatır ve teşvik ederdi. Prensipilere ters düşen durumlarda tepkisini ortaya koyar, asla taviz vermezdi. Hemen aklıma geliveren prensipleri ve sözleri şunlardı:

“Mutfakta gürültülü iş yapmayın, özellikle misafir varken azami dikkat edin.”

“Evinizi, üstünüzü başınızı, çoluk çocuğunuzu her daim temiz tutun.”

“Kitabın üzerine kitaptan başka bir şey koymayın.”

“Seccadeyi katlarken ayak kısmı secde edilen yere gelmeyecek şekilde katlayın.”

“Temiz ve uyumlu giyinin, gerek öğrencileriniz ve gerekse muhatap olduğunuz kişiler için.”

“Davet edildiğin yere erinme, davet edilmediğin yerde görünme.”

“Bir yere çağrıldığın zaman başkasına haber verme; izin istemeden bir başkasını götürme.”

“Kimseye nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun diye sorma, merak etme!”

“Merak ve zan duygularından arın.”

Özlüyorum... Ben kendi adıma çok özlüyorum. Hatırlayıp hayırlarla yâd etmediğim gün yok. Emrehan Ağabey benim yolda delilim, törede ağabeyim, dinde kardeşimdi.

Onu bu dünyada tanımış olmanın bahtiyarlığının şükründen acizim. Sözlerimi Pir Sultan’ın bir deyişiyle bağlamak istiyorum:

*“Şah-ı Merdan’ın avazı
Turna derler bir kuştadır
Nil deryasında asası
Hırkası bir derviştedir*

*Nil deryası umman oldu
Sarıp gül benzim soldu
Bakışı aslanda kaldı
Döğüşü dahi koçtadır*

*Nerde Pir Sultanım nerde
Canım feda olsun merde
Yemen’den öte bir yerde
Hâlâ düldül savaştadır.”*

Ağabeyimin ruhu şâd, mekânı cennet olsun.

Çanak Tuttum Dilime: Türkçe'nin Kapsama Alanına Seyahat

Engin SORHUN*

Kitle iletişim araçlarının insan hayatına nasıl dokunduğunu kendi gözlerimle gördüm. Bu yazıda, Türkçenin beklemediğim yerlerde karşıma çıkışına dair kişisel hatıralarımı paylaşmak istiyorum.

2000'lerin başında eğitimim için bulduğum Fransa'da, biri uluslararası ilişkiler doktora-sı yapan Amerikalı, diğeri dünyayı hem okuyarak hem de gezerek keşfe çıkan Finlandiyalı iki arkadaşım olmuştu. Gündüzleri Fransızca sınıfında ders görüyor, öğlenleri yarı zamanlı işlerde çalışıyor, bazen de akşamları bir araya gelip dünyanın neresinde bir sorun varsa onu masaya yatırıp tartışıyor, çok da derin olmayan entelektüel sohbetler yapıyorduk.

Hayatında hiç İngilizce konuşulan bir ülkede ikamet etmemiş olan Finlandiyalının, Amerikalıdan çok daha iyi ve aksansız bir İngilizce ile konuşabiliyor oluşunu, şu meşhur Finlandiya eğitim modelinin başarısı olduğuna vehmediyordum. Bir gün merakım beni o soruyu sormaya sevk etti ve Finlandiyalı arkadaşşıma bu kadar iyi İngilizceyi nasıl öğrendiğini sordum. Kendisi bana şu cevabı vermişti: "Biz küçük ve az nüfuslu bir ülkeyiz. Eğer tüm Hollywood filmlerine Fince dublaj yapmaya kalksaydık, bütün millet dublaj sektöründe çalışmak zorunda kalırdı." Yani, Finlandiyalı arkadaşımın İngilizcesi, Finlandiya eğitim modelinden ziyade Amerikan film endüstrisinin ve çocukluğundan itibaren maruz kaldığı Amerikan filmlerinin başarısıydı!

Fransızca sınıfımın ikinci yılında, uluslararası stajyer öğretmen değişim programı çerçevesinde farklı milletlerden bir grup stajyer öğretmen gelmişti. Olacak bu ya, bulunduğum sınıfa can Azerbaycan'dan gelen bir stajyer öğretmen atanmıştı. Birkaç Türk öğrenci arkadaşla şehirde yeni olan soydaşımıza kanımız kaynamış olacak ki, kendisine akşam şehri gezdirmeyi teklif etmiştik. Hoca hanımın, "*Ben burada kısa süreliğine ve size Fransızca öğretmek için bulunuyorum. Bunun için burs veriyorlar. Buluştuğumuzda Fransızca konuşalım ki haram olmasın.*" demesi hepimizi çok etkilemişti.

Akşam buluşup şehri gezdirirken bir yandan da Azerbaycan'daki meseleleri, neden Elçibey yerine Aliyev ile devam ettiklerini, Karabağ meselesini tartışmış; kendisinden çok malumat edinmiş, sohbetin sonunda da Nahçıvan'ın bir gün karadan anavatana bağlandığı günün Türk Dünyası'nın şahlanmasıyla başlayacağı gün olduğu tespitinde hemfikir kalmıştık.

Elbette bunları konuşurken daha yeterli seviyede olmayan Fransızcamızdan taviz veriyor ve Türkçeye kayıyorduk. Bizden sadece üç beş yaş büyük olan hoca hanım ise kendisinin Sovyetler döneminde büyüdüğünü, 10 yaşındaki kardeşinin ise bizim gibi Türkiye Türkçesi konuşabildiğini söylemişti. Sebebini sordüğümüzda, "Çünkü bağımsız olduktan sonra çanak antenlerle daha kaliteli ve eğlenceli yapımlar bulunan Türk kanallarını seyrederek büyüdü de ondan." cevabını vermişti.

Anadolu taşrasından büyük şehirlere göçle birlikte Türkiye’de silikleşmeye başlamış Türkün mertlik, dürüstlük, yardımseverlik, komşuluk hakkı, çalışma ve iş ahlâkı gibi hasletlerini, Avrupa Türkleri 3., 4. nesil torunlarında da yaşatabilmeyi sürdürüyor. Avrupalı devlet ve milletler Türklerin bu yönünden memnun olacak ki bugün birçok devlet makamı Avrupalı Türklere emanet edilmiş bulunuyor.

2004 yılında bir konferans için Moskova’da bulunuyordum. İtiraf etmeliyim ki akademik konferansları oldum olası çok sıkıcı bulmuşumdur. Bu yüzden kendi oturumum dışındaki oturumları ilgililerine bırakıp beş günümü daha verimli geçireceğimi düşünerek Moskova sokaklarına atmıştım kendimi. Rusya’da günlük hayatta hâlâ Sovyetler Dönemi’nden bir türlü kurtulmamanın ağırlığı hissediliyordu.

Rusya’ya hizmet etmiş ve Rusya için önemli kişilerin metfun bulunduğu Rus Devlet Mezarlığı’nda Nazım Hikmet’in kabrini ziyaret ettikten sonra uğradığım şehir parkında sekiz on kadar çocuk denilebilecek yaşta askerî okul öğrencileriyle tanışmıştım. Zayıf İngilizceleriyle çat pat konuşurken, askerî okuldan iki arkadaşları koşarak yanıma geldi. Birisi Dağıstanlı, diğeri de Başkurt’tu. Türkçe aksanları ise İstanbul sokaklarındaki bir çocuktan farksızdı. Sebebini öğrenmek istediğimde, kaldıkları askerî okul öğrenci yurdunda bir çanak anten olduğunu, Rus televizyon programlarının sıkıcı olduğunu, o yüzden Rus arkadaşlarını da ikna ederek çanağı Türkiye’ye çevirdiklerini; Türk kanallarını izlediklerini ve Rus arkadaşlarına da tercüme ettiklerini aktarmışlardı. İlginçtir; Türk boylarından 10-12 yaşlarındaki bu iki çocuk, zamanla kendi lehçelerinde kullandıkları ifadeleri Türkiye Türkçesindekilerle eşleştirmek suretiyle dillerini zenginleştirmiş ve şimdi benimle sohbet edebiliyorlardı.

1960’ların ortalarından itibaren geçici işçi statüsünde gittikleri ülkelerde zamanla kalıcı hale gelen Türk hemşerilerimle Fransa’da bulunduğum ve Batı Avrupa’ya seyahatlerim sırasında sıkça temas kurmaya gayret ediyordum. İlginç olan şu ki 2-3. nesil bozuk bir Türkçeye ya da ana-babalarının memleket şivesine sahipken 2000’lerin başında doğan 4. nesil çocuklarla konuşurken kendimi TRT seyrediyor zannederdim!

2005’te özellikle Almanya’da yönünü Türkiye’ye çeviren çanak antenler kamuoyunda eleştirilmekteydi. Bazı üniversite araştırmacıları ankete dayalı araştırmalar yapıp, göçmenlerin kendi ülkelerinin dilini iyi öğrenmelerinin onların Almancayı da daha iyi öğrenmelerine ve bulundukları topluma bilinçli bir şekilde entegre olmalarına katkı sağladığını duyurmuşlardı.

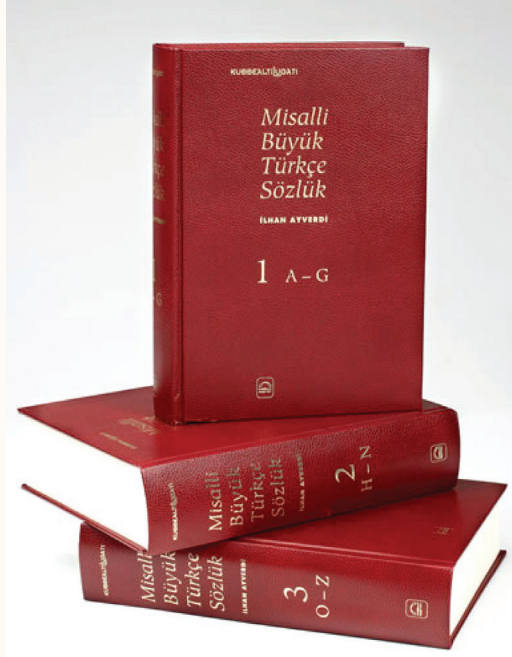
Anadolu taşrasından büyük şehirlere göçle birlikte Türkiye’de silikleşmeye başlamış Türkün mertlik, dürüstlük, yardımseverlik, komşuluk hakkı, çalışma ve iş ahlâkı gibi hasletlerini, Avrupa Türkleri 3., 4. nesil torunlarında da yaşatabilmeyi sürdürüyor. Avrupalı devlet ve milletler Türklerin bu yönünden memnun olacak ki bugün birçok devlet makamı Avrupalı Türklere emanet edilmiş bulunuyor.

2006 yılında doktora öğrencisiyken tanıştığım Fransız yüksek öğretiminde önemli bir mevkii işgal eden fakat eğitim ve kariyerini ailesinden ve Türklerin yoğun bulunduğu bölgelerden çok uzaklarda sürdürdüğü için çok az

Türkçe konuşabilen Avrupa Türkü arkadaşım, bir sohbetimiz sırasında tasavvufî ve felsefî eserlere ilgi duyduğundan, Fransızca kaynakların yetersiz olduğundan ve Türkçe eserleri okumak istediğinden bahsettikten sonra Türkçesini nasıl geliştirebileceğini sormuştu. Kendisine öncelikle antenini Türkiye'ye çevirip Misallı Büyük Türkçe Sözlük'ü de yanına alarak Türk kanallarını seyretmesini, bilmediği kelimelere oradan bakmasını; ileriki zamanlarda da Türkçeyi zenginliği ve derinliğiyle kullanan Sâmîha Ayverdi, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarların eserlerini yine sözlüğe başvurarak okumasını tavsiye etmiştim. Arkadaşım sonraki 10 yılda büyük bir iştîyak ve irade göstererek Türkçesini, üç tasavvuf eserini Fransızcadan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya tercüme edebilecek kadar geliştirmişti.

Bu vesileyle; Türkçenin en kapsamlı sözlüğünü milletimize kazandıran, nâmı Yusuf Has Hacıbler, Uluğ Beyler, Hoca Ahmet Yesevîler, Fatihler gibi Türk tarihinin şanlı sayfalarındaki kahraman ve bilgilerle birlikte yer bulan muhterem İlhan Ayverdi Hanımefendiyi ve projede emeği geçenleri şükran ve minnetle yâd ediyorum.

2009'da St. Petersburg'a gerçekleştirdiğim gezi sırasında, Rus Çarı için porselen üretmek üzere kurulmuş fabrikanın ürünlerinin satıldığı tarihî bir çarşıda dükkânların vitrinlerine bakılırken bir tezgâhta sergilenen, eşeğe ters binmiş, sarıklı, aksakallı ihtiyar figürü bibloları dikkatimi celbetmişti. Biraz bekledikten sonra 70'li yaşlarında temiz yüzlü bir ihtiyar geldi. Aslen Semerkantlı olan Özbek amca, kendi memleketindeki atölyesinde yaptığı "Hoca Naasireddin" biblolarını ve başka ürünleri bu küçük tezgâhta satıyordu. Konuştuğumuz diller izin vermediği için daha ziyade hâl diliyle anlaşabiliştik. O zaman, iki kızının da benim gibi Türkçe konuşabildiğini,

birisinin Türkiye'de tahsil gördüğünü söylemişti. "Türk televizyonlarını mı seyrediyorlar?" diye sorduğumda, başını sallamıştı gülererek.

2015 senesinde eşimle St. Petersburg'a yine bir seyahatimiz olmuştu. Semerkantlı amcaya da uğradık. Ama bu sefer farklıydı. Yaklaşık bir saat sohbet edebilmiştik. Altı sene öncesine göre konuşarak daha iyi anlaşabiliydik. Zamanının çoğunu memleketinde geçirdiği için, çocuk ve torunlarının televizyonu Türk kanallarıyla meşgul ettiğinden bahsetti. "Böyle böyle sizin gibi konuşmayı da öğrendim." demişti.

2010-2013 arasında bazı Balkan şehirlerine seyahatlerim olmuştu. Bosna-Hersek gibi Türkçeye aşinalığı bulunanları bir kenara bırakırsak, Selanik, Dubrovnik gibi şehirlere olan ziyaretlerimde şaşırtıcı bir gözlemim olmuştu: "Bu ülkenin insanları ne izliyor?" diye TV kanallarını karıştırırken bilhassa en yüksek izlenme saatlerinde Türk dizileri olduğunu ve bunların alt yazı ile verildiğine şahit olmuştum. Mesela, üşenmeyip saydığım 18 Yunan kanalının 16'sında Türk dizi ve filmleri vardı. Bunların sadece ikisi dublajlıydı. Hırvat kanallarında ise sabah kuşaklarında Türkçe çizgi film bile vardı. Arnavutluk ve Makedonya kanalları da farklı değildi. Hatta sadece Türkler değil, Arnavut ve Makedonlar da çanak antenlerle direkt Türk kanallarından dizilerin en yeni bölümlerini izliyor, Türkiye futbol liginin maçlarını seyrediyorlardı.

14-15 yıl sonra Üsküp, Prizren, Filibe, Selanik, Arnavutluk'un güney bölgelerine ziyaretlerim oldu. Genç kuşak Türklerin Türkçeleri, Türkiye'nin büyükşehirlerindeki kadar aksansızdı. Arnavutlara, Bulgarlara, Makedonlara ve Yunanlılara gelince; yaşça daha genç olup yıllarca Türk televizyon yapımlarına maruz kalanların Türkçeye aşına olduklarını, Türkçe konuşulanları anladıklarını, hatta alışveriş yapabilecek dü-

zeyde Türkçe konuştuklarına şahit olmuştum. Bunların arasında, devlet politikası, medya ve Batılı devletlerin tahrikleriyle güçlü önyargıların yüklenmeye çalışıldığı Yunanların ve Rumların özellikle beni şaşırttığını söylemeliyim.

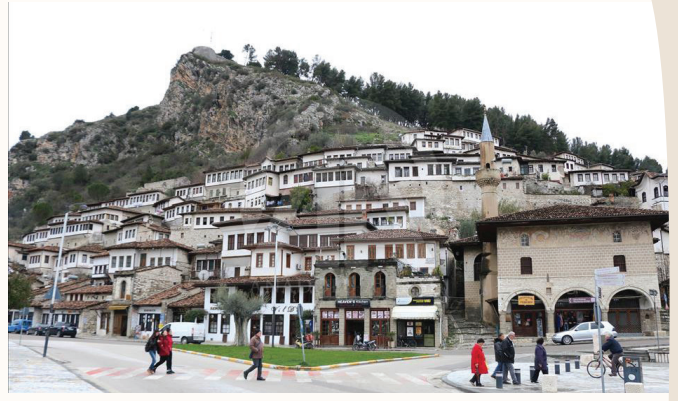
İlk ziyaretimden 14 sene sonra, 2025 yazında ailece Arnavutluk'a giderken uğradığım ve bir iki gün geçirdiğimiz Selanik'te cumbalı evlerin, tarihi hamam ve bedestenlerin arasında sıralanmış mağazalarda, kafelerde çalışan genç kız ve erkeklerin neredeyse aksansız bir şekilde sipariş alıp günlük konuşmaları yapabiliyor olmaları takdire şayandı. Bu gençlere şu sıralar hangi dizileri seyrettiklerini sorduğumda, bir çırpıda bir iki isim söyleyiveriyorlardı.

Türk dizileri sadece genç nesli değil, yaşça büyük olanları da etkilemekteydi. Selanik'te börek almak için girdiğimiz pastanedeki yaşı 70'lerde olan dükkân sahibi hanım, Türkçe konuşarak "İstanbul'dan mı geliyorsunuz?" diye sorduktan sonra, dedesinin Çeşme'den göç ettiğini, Türkçesini TV seyrederek canlandırıldığını söylemişti. "Demek ki Cihan Harbi sırasında göç etmek zorunda kalan dede Türklerden yana razı olmuş ki kendi çocuklarına ve torununa Türkçe öğretmiş!" diye içimden geçirdim. Zira kadıncağız Türkçe konuşurken gözlerinin içi gülüyordu.

2025 yazında, Arnavutluk'un Yunan Ortodoks, İtalyan Katolik, Arnavut Ortodoks ve Müslümanlarının yaşadığı turistik vilayetlerinden Sarandë ve Ksamil'e seyahatimiz sırasında civardaki Osmanlı ve Türk tarihiyle alakalı yerlerle ilgili yaptığımız okumalar bizi Ergiri (Gjirokastrë) şehrine sürükledi.

Tarihi kayıtlarda 13. yy'da Bizans kasabasıyken, 1417'de burayı fetheden Osmanlı, efendiliğinin şanını göstererek, kimsenin mülküne ve kurulu düzenine el sürmeden, nehir kenarındaki düzlüğe kurulan kasabanın yukarılarına, Gje-re Dağları'nın eteklerinde bulunan dik tepelere cumbalı evlerini, çarşı ve pazarlarını, cami ve hamamlarını, tekke ve zaviyelerini kurmuştur. Bu kadar geniş alana yayılan, bu kadar bakımlı bir Osmanlı köyü bugün Türkiye'de yoktur. Yoğun Yunan nüfusu barındıran şehir, Balkan isyanlarından nasibini alarak elden çıkmıştır.

Kayıtlarda çok sayıda Bektaşî, Rifaî, Halvetî tekkesinin bulunduğu Ergiri'de, bugün yurtdı-

şında göğsümüzü kabartan projelere imza atan devletimizin güzide kuruluşu TİKA tarafından restore edilen Pazar Camii dışında, beş Bektaşî tekkesi ve bir de Halvetî tekkesi hâlen faaliyetini sürdürmektedir. Arnavutluk'un en önemli liderlerinden komünist diktatör Enver Hoca'nın da Ergirili olduğunu ve Asım Baba Bektaşî tekkesinin müntesibi bulunan bir Osmanlı ailesinden geldiğini ve babasının kendisine dönemin meşhur Osmanlı subayı Enver Paşa'nın ismini verdiğini de belirtiyim.

Türk tarihinin Osmanlı sayfalarıyla kendine dört asır yer bulmuş şehrin ahalisinin güncellenen hafızasında, buranın bir Osmanlı yerleşimi olduğu ve Türkçe isminin Ergiri olduğu silinmiş durumda. Şehrin tarihi olarak gayrimüslimlerin yaşadığı kısmın turistik bir değeri bulunmazken, tepelerdeki Türk eli değmiş sokaklar ve mahalleler ziyaretçi akınına uğruyor.

Ergiri'de Türk yok. Ama Türkçe var. Çarşıdaki dükkânlarda çalışan yaşı 20'nin altındaki gençlerle Türkçe alışveriş ve pazarlık yapmak mümkün. Mesela, girdiğimiz bir eski takı mağazasında eşim önce İngilizce konuşarak beğendiği takıyla ilgili fiyat indirimi talep ettiğinde soğuk bir ret cevabı almıştı. Bunun üzerine kendi aramızda Türkçe konuşmuştuk. Bizi dinleyip konuşmalarımızı anladığını fark ettiğim satıcı kıza, "Yoksa Türk müsünüz?" diye sorunca, Türkçe "Hayır. Ama biraz biliyorum." diye cevap vermişti. Yaşça daha küçük kız kardeşinin Türkçesi ise daha pürüzsüzdü. Biraz sevdiği Türk dizilerinden konuştuktan sonra tekrar indirim yapıp yapamayacağını sorduğumuzda, çok ciddi bir indirim yaptılar. Türkçe'nin kârı işte!

Bir Resim Bin Dünya

*Bu sayımızın misafirleri:
Hülya Öztürk ve Şehnaz Sorhun*

Din Dersi Öğretmeni Gülser Fırat'ın Hatıraları: ÜLKEMLE YOLCULUĞUM*

Ünal ŞENEL*

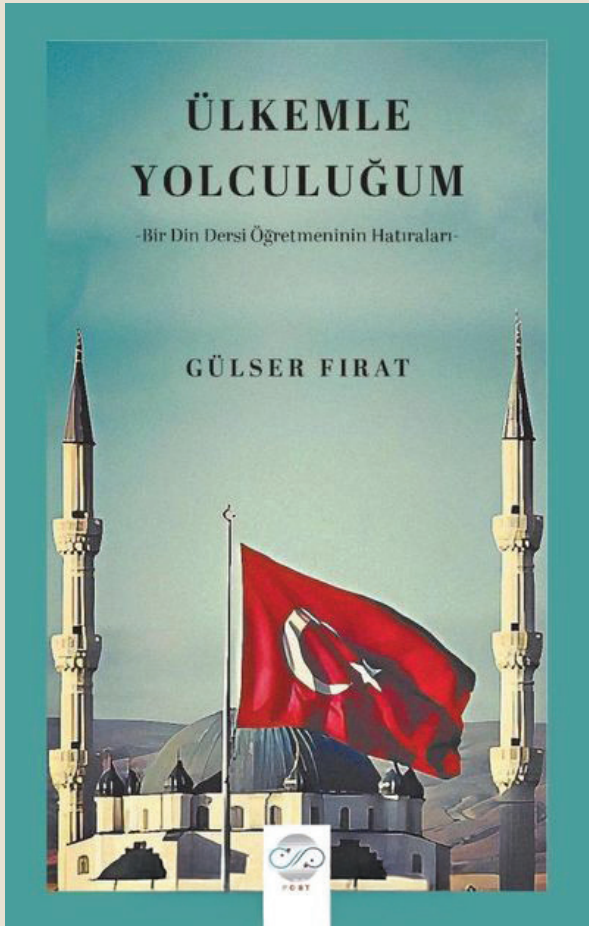
Tarih kitapları, toplumların genelini ilgilendiren bilgileri içermektedir. Ülkelerin yaşadığı büyük değişimler, kırılmalar, yükselişler, çöküşler, ortak sevinç ve kederler bu tür eserler sayesinde öğrenilebilir. Ancak bu büyük hadislerin insanlar üzerindeki doğrudan etkilerini ve insanî anlamdaki yaşanmışlıkları ancak hatırat tarzı eserlerden öğrenmek mümkündür. Çünkü tarih, bireyin macerasını anlatmaz.

Bu bağlamda her insanın hayatı önemlidir ve bu hayatlar dikkatli bir bakışın süzgecinden geçirilerek nakledilirse onlarda herkesi ilgilendirebilecek ölçüde ayrıntılar bulunabilir. Bu tür eserlerin birikiminden de insanlığın gerçek tarihi ortaya çıkar. Çünkü onlarda hayatı bütün çarpıklığıyla, acısıyla, tatlısıyla, coşkusuyla, ıstırapıyla, tuhaflığıyla yaşayan insanın ta kendisi vardır.

Emekli bir din dersi öğretmeni olan Gülser Fırat'ın hatıraları da yaklaşık olarak tek partili dönemden çok partili hayata geçiş ve günümüze kadar ülkemizdeki sosyal, siyasî ve kültürel değişimi gözler önüne sermektedir. Hatırat; mütedeyyin bir ailede daha çok köy ve kasaba ortamında yetişen bir genç kızın, daha sonra Ankara'da ilahiyat tahsilini tamamlayıp büyük şehirlerde aktif olarak din dersi öğretmenliği yapan bir hanımefendinin dünyasına yansımalarından oluşmuştur. Eser bu bakımdan Türkiye'nin yaklaşık son yetmiş beş yıllık sosyal tarihine şahitlik eden bir hanım öğretmenin dünyasına akseden canlı örnekleri de barındırmaktadır.

Gülser Fırat Hanım, Isparta'nın Yalvaç ilçesi Hisarardı köyünde dünyaya gelmiş; çocukluk ve gençlik yıllarını Yalvaç, İstanbul, İzmir ve Afyon'da geçirmiş; Ankara İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Antalya, Afyon, Kayseri ve Ankara'da görev yapmış; emekli olduktan sonra da ailesiyle birlikte İzmir'e yerleşerek faaliyetlerini bu şehirde sürdürmüştür.

Kitap, Yalvaç'tan İzmir'e kadar bir ömür yaşanan yolculuğun renkli izlerini taşımaktadır. Günümüz Türkiye'sinde kaybolmaya yüz tutan aile

* Gülser Fırat, *Ülkemle Yolculuğum - Bir Din Dersi Öğretmeninin Hatıraları*- Post Yayınevi, İstanbul 2025, 159 s.

** Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

içi dayanışma, komşuluk, mahalle kültürü gibi birçok değer, Gülser hanımın hatıraları arasında canlı olarak yaşadığı görülmektedir. Tek parti döneminde Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki bazı uygulamalar, din eğitimindeki zorluklar, Menderes döneminde ezanın aslına uygun olarak okunusunun halk üzerindeki tesirleri gibi hususlar da kitapta olayların canlı şahidinin ifadeleri olarak yer almaktadır.

Ayrıca yazarın doğum günü ve saatinin bir yabancı doktor tarafından çok önceden bildirilmesi; geçmeyen baş ağrılarının olağanüstü müdahalelerle geçmesi gibi hususlar da hatıratta dikkati çekmektedir.

Kitapta en çok dikkati çeken hususlardan biri de iradesi kuvvetli ve kararlı bir genç kızın bütün zorluklara rağmen yılmadan okuyup kendini gerçekleştirme çabasıdır.

Bunların yanında yazarın çocukluk yıllarında çevresinde bulunan Halime Hala, Cezayirli Ömer Dede gibi irfan sahibi kişilerle, gençlik yıllarında kendisine rehberlik eden Sâmîha Ayverdi, İlhan Ayverdi, Nâzık Erik gibi âbide şahsiyetlerin varlığı hatıralara derinlik katmaktadır.

Bütün bu özelliklerinden dolayı, kitabın okuyucuların dünyasında kalıcı izler bırakacağı kanaatini taşımaktayız. Zaman zaman geri dönüşlerin bulunması ve hatırladıkça kitaba sonradan ilaveler yapılmasından kaynaklanan tekrarlar için okuyucunun engin hoş görüşüne sığınılmaktadır.

Kitabın, sosyal ve kültürel tarihimizi yazacaklara katkıda bulunması ve okuyucuda kendi hayatını gözden geçirerek hatıralarını yazma düşüncesi uyandırması ümit edilmektedir.

ANADOLU'DA KADIN İŞGÜCÜNÜN TEMELLERİ*

Nuriye KÜLAHLI**

GİRİŞ

Son yılların ilgi gören araştırma konularından biri olan “kadın”, farklı bilim dallarında her yönüyle ele alınmaktadır. Kadının günümüz toplumlarındaki yeri ve yaşam şekli farklı yorum ve bakış açılarıyla ortaya konulmaktadır. Siyasî haklara sahip olan kadınlar ekonomik özgürlüklerini de kazanarak hayatın her alanını erkeklerle paylaşım sürecine girmişlerdir. Günümüz kadınının sahip olduğu bu konum, tarihte uzun süreli bir değişimin ve gelişimin yani kuvvetli bir birikimin eseridir. Tarihte kadının toplumdaki yerini ve önemini etkileyen, bugün üzerinde sıkça tartışılan kadın sorununun ortaya çıkmasına yol açan iki kırılma noktası vardır. İlk avcı toplayıcılıktan tarıma dayalı bir toplum düzenine geçiştir; ikincisi ise insan gücüne dayalı üretimden makine gücüne dayalı üretime geçiştir. İlk kırılma ile birlikte anaerik bir yapıya sahip olan toplumun, ataerik bir yapıya dönüşmeye başladığı bilinmektedir. İkinci kırılma noktası ile de kadının daha çok iş gücünü kullanmaya başladığını görebilmekteyiz. Bu işgücü ile içinde bulunduğu toplumun ekonomisine katkı sağlayan kadın tarih boyunca belirli bir ilerleme geçirmiş olmalıdır. Arkeolojik araştırmalar ve elde edilen buluntular ile her geçen gün yeni bir belgenin ortaya konulması, kadının Eskiçağ tarihinde farklı uygarlıklardaki konumunu anlamak yolunda yeni bilgi ve yorumları gündeme getirmektedir.

Bu çalışma, Anadolu'nun kadim toplumlarındaki kadın işgücünün nasıl başladığını ve ilerlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tarih öncesi ve tarihî çağlarda Anadolu olmak üzere iki ayrı başlıkta inceleyeceğimiz “kadın işgücü” kavramı, günümüz Anadolu'sunda kadınların mevcut işgücü kapasitesinin temellerini yansıtmaktadır.

1. Eski Anadolu'da Tarih Öncesi Dönemde Kadın İşgücü

Tarih öncesine dair kadınların yaşantısı, yazılı belgelerden değil; mağara iskeletleri ve arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır. Paleolitik Çağ'da Anadolu kadınına dair bilgiler sınırlıdır. Kadının mağarada ev işleri ve çocuk bakımıyla uğraştığı (Darga, 1984: 1) ifade edilse de araştırmalar avcı-toplayıcı toplumlarda yiyecek sağlayıcıların yalnızca erkekler olamayacağını göstermektedir. (Roller, 2004: 37) Avcılık ve toplayıcılık ürünlerinin ortak tüketildiği düşünülmektedir.

Bitki ve hayvanların evcilleştirilmesiyle tüketici yaşam biçiminden üretici düzene geçiş, uygarlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Neolitik Çağ adı verilen bu süreç Anadolu'da tüm aşamalarıyla izlenebilmektedir. (Uzunoğlu, 1993: 17) İlkel çiftçi toplumlarında kadın ve toprak kutsal sayılmış; kadınların gizli güçler taşıdığına inanıldığı için ailede üstün konuma sahip oldukları öne sürülmüştür. (Michel, 1984: 33) İş bölümü genellikle erkeğin avcılık, kadının toplayıcılık yapması şeklinde gelişmiştir. Bitkilerin yaşam döngülerini gözlemleme ve tarıma öncülük etme açısından kadınların avantajlı olduğu, hatta Neolitik Devrim'in bir “kadın devrimi” sayılabileceği belirtilmektedir. (Şenel, 1995: 137-250)

Çayönü'nde buğdayın evcilleştirilmesi üretici düzenin göstergesidir. Avcılık genellikle erkeklerle aiten, tarımsal üretimde kadınların rolü büyüktür. Kadınların yabanî tahılları ve bitkileri iyi tanınması, itibarlarını artırmış ve onlara “özel güçler” atfedilmesine yol açmıştır. (Uhlig, 2007: 30) Bu güç, zamanla büyü yeteneği olarak görülmüştür.

* Bu çalışma “Eski Anadolu ve Eski Yunan'da Kadın İşgücü” (Gazi Kitabevi, Ankara 2016, s. 15-43) kitabında yayımlanan metnin kısaltılmış şeklidir.

** Öğr. Gör. Dr., Konya Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu, nuriye.kulahli@selcuk.edu.tr

Resim 2: Tanrıça figürinleri, Çatalhöyük (?), 6000-5500 BC. Anadolu Medeniyetler Müzesi, Ankara¹

Çatalhöyük'teki kadın heykelcikleri ve kabbartmalar, bereket ve yaratılışla ilişkilendirilmiştir. (Resim 1) “Yaratıcı Büyük Ana”ya tapınma, Anadolu’da uzun süre anaerkil düzenin varlığını gösterir. Ünlü “tahtta oturan şişman kadın heykelciği” bu anlayışın en açık kanıtıdır. (Uzunoğlu, 1993: 20) (Resim 2) Kadın heykellerinin çokluğu, kadınların doğumun yanı sıra üretimde ve toplumsal yaşamda da güçlü bir konuma sahip olduklarını düşündürmektedir. (Çelebi, 2007: 36)

Kalkolitik Çağ’da bakırın kullanımı ve savaşların artmasıyla erkeğin fiziksel gücü önem kazanmıştır. (Uzunoğlu, 1993: 22) Ancak arkeolojik buluntular, kadının doğurganlığının ve toplumsal değerinin hâlen öne çıktığını göstermektedir. (Çelebi, 2007: 37-39) Tunç Çağı’nda ataerkil düzenin geliştiği ileri sürülse de kadının statüsünün bütünüyle kaybolduğu doğru değildir. Mezar buluntuları, süs eşyaları ve kutsal kadın figürleri kadının toplumdaki gücünün sürdüğünü ortaya koymaktadır. (Darga, 1984: 2)

1 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Torsos_of_goddesses. (Erişim tarihi: 22.08.2025, 00:01).

Resim 2: Oturan Şişman Kadın Heykeli, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi B19-36²

2. Eski Anadolu’da Tarihi Çağlarda Kadın İşgücü

Tarihi çağlarda kadının toplumdaki rolü, arkeolojik ve yazılı belgeler aracılığıyla anlaşılabilir. M.Ö. 2. binin başlarında Anadolu’da oluşan kitlesel yerleşimler ve beylikler, kültürel ve ekonomik değişimlerin habercisidir. Asur tüccarlarının Anadolu’da kurduğu ticaret kolonileri, Kayseri Kültepe’deki Kaniş Karumu gibi merkezlerden elde edilen belgelerle belgelenmiştir. Bu belgeler hem ticarî ilişkileri hem de kadınların ekonomi ve toplumsal yaşamdaki rollerini göstermektedir. (Veenhof, 1972; Karasu, 2006)

Asur Ticaret Kolonileri Devri’nde (M.Ö. 1950-1750), Orta Anadolu beyliklerinde krallıklar (“rubatum”) hem yönetimde hem de ticarî işlerde aktif rol almış; onlar hapis cezaları verme ve tüccarların mallarına el koyma yetkisine sahip olmuşlardır. (Darga, 1984) Hür kadınlar ise ev içi işlerinin ötesinde, borçlar karşılığında ticarî faaliyetlerde bulunmuş, kendi adlarına sözleşmeler yapmış ve mülkiyet hakkına sahip olmuştur. Örnek olarak, ünlü tüccar Puşuken’in eşi Lamassi,

2 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ankara_Muzeum_B19-36.jpg. (Erişim tarihi: 21.08.2025, 23:49).

Asur'da oturmakta ve Anadolu'daki ticareti yönetmekteydi; mektupları, kadınların iş hayatında etkin roller üstlendiğini ortaya koymaktadır. (Garelli, 1963; Veenhof, 1972)

Hititler döneminde (M.Ö. 1650-1200), kraliçeler ("Tavananna") saray ve devlet işlerinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Örneğin kraliçe Nikalmati ve Asmunikal, dinî törenlerde ve toprak bağışlarında aktif rol almış, eşit yetki ve sorumluluk taşımışlardır. (Szabo, 1971; Riemschneider, 1958; Beran, 1967) Saray dışında yaşayan kadınlar da tarım, hayvancılık ve ticaret gibi ekonomik faaliyetlerde bulunmuş, aile ekonomisine ve yerel üretime katkı sağlamışlardır. (Klengel, 1986; Sevinç, 2008) Kraliçe Asmunikal'a ait dinî nitelikli bir belge, kutsal kent Nerik adına yazılmış bir duadır. Belge metni, düşman Kaşka kavminin istilasıyla zarar görmüş Fırtına Tanrısı kültünün bu şehirde yeniden yapılanması, kurbanların yerine getirilmesi, dinî törenlerin yeniden yapılması gerektiğini ifade etmektedir. (Schuler 1965: 152) Bu belge ile kraliçenin hem dinî hem de idarî anlamdaki gücü de ortaya çıkmıştır. Otten (1958) tarafından yayımlanan ve çok dikkat çekici olan başka bir belge, Kraliçe Asmunikal'ın bizzat yazdırdığı talimatları içerir. "Taş Ev-Mosole"³ bekçilerinin uymaları gereken hükümleri kapsayan metin, yönetmelik niteliğindedir. Bu evlerde görevli çalışanların ver-giden muaf tutulmasından da bahsedilmektedir.

Büyük İmparatorluk Dönemi (M.Ö. 1375-1250) kraliçelerinin sahip oldukları önemli konum, Hattusa-Boğazköy, Tel-el Amarna ve Ugarit-Ras Şamra krallık arşiv belgelerinde özellikle mektuplaşmalarda açıkça ortaya çıkmaktadır. (Darga 1984: 29) İmparatorluk çağı kraliçeleri çağdaşlarından çok farklı bir konumdadır. Hitit İmparatorluğu ile rekabet içinde olan Mısır ve Mezopotamya bölgelerindeki kraliçeler yönetimde söz sahibi olamamışlardır. Mutlak hâkim kralın yanında birinci kadın olmak ve yalnızca bazı dinî görevler dışında toplumda rolleri olmamıştır. Ancak Hitit kraliçeleri "Egemen Kraliçe"⁴ unvanı ile krala eşit, hükmetme yetkisine sahip, dış politika ile iç içe, devletlerarası hukukta söz

sahibi, yönetimin bağımsız bir kadın temsilcileridir. (Goetze, 1952: 92 vd) Sarayda büyük kraldan sonra en nüfuzlu kişi, kralın annesidir. Ana kraliçelere "Tavananna", yaşayan kralın eşine ise "Şakuwaşşar" denilmektedir. Kral eşleri, ancak büyük kraliçe ölünce "Tavananna" makamına yükselmektedirler. (Akurgal, 1995: 28)

Döneme ait yazılı belgeler, Hitit kraliçelerinin adlarını, görevlerini ve yetkilerini, 'Kurban listeleri'⁵ ve kraliçe mühür baskıları yardımıyla kronolojik olarak tanıtmaktadır. Otten'in ortaya çıkardığı belgelerle Hitit tarihinin en ilginç kişiliğine sahip, Büyük Kral I. Suppiluliuma (1375-1345)'nın üçüncü karısı Tavananna (III)'nın, Babilli bir prenses olduğu ve adının Malnigal olduğu düşünülmektedir. Hattusa ve Ugarit kaynaklı mühür baskılarının bir arada incelenmesinden; II. Murşili döneminde de "Egemen kraliçe" Tavananna sıfatı ve yetkileri ile saltanatını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kendisinin silahlı olup, bazı kentleri haraca bağladığı, kral ailesine nifak soktuğu ve adak eşyalarının yerini keyfine göre değiştirmekte olduğu bilinmektedir. (Kinal, 1956:363) Ayrıca, Suppiluliuma ve Tavananna adını taşıyan bu çiftin ortak mühür baskıları, Ugarit kralı Niqmadu ile yapılan bir antlaşmanın koşullarını bildiren tabletin ortasında görülmektedir. Ayrıca, bu mühür baskısında yer alan Tavananna adının varlığı, kraliçenin "egemenliğini" ve "saltanata ortak olduğunu" belirgin şekilde bir kere daha ortaya koyduğu ifade edilmektedir. Ugarit kaynaklı Akadça yazılmış bu siyasi belgelerin, ilk defa bir Hitit kraliçesinin adının, bir antlaşmayı içeren tablet üzerindeki bir mühürde belgelediği dikkati çekici bir husustur. (Darga, 1984: 30-31) Tek bir mühür baskısı üzerindeki Büyük Kral II. Murşili'nin ilk eşi Gassulaviya, (Beran, 1967:220) ve sonrasındaki Danuhepa'nın yaptığı işler hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Danuhepa'nın Muvatalli'den sonra kısa bir süre tahtı işgal eden Urhi-Tesup (III. Murşili) çağında da "Egemen Kraliçe-Tavananna" yetkileriyle hükümdarlık konumunu koruduğu söz konusu belgelere dayanarak söylenebilmektedir. (Darga, 1984: 32)

3 "Taş ev - Mosole", krallar öldükten sonra yakılan cesetlerin kalan küllerinin saklandığı "Kraliçe Mosoleler"dir. Bkz. Otten 1958:106.

4 Hitit ilk hükümdar çiftinin adının T/Labarna ve Tavananna olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki isim, M.Ö. 15. yüzyıldan itibaren Hitit kral çiftinin unvanı olarak kullanılmıştır. Hititçe'de Tabarna-Labarna "Egemen Kral", Tavananna "Egemen kraliçe" anlamına gelmektedir. Bkz. Memiş, 1994: 280.

5 Ölmüş kral ve kraliçelere sunulan kurbanları tespit eden bu listelerin kronolojik bir sıra takip ederek düzenlendikleri araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Bkz. Kinal 1962: 131 vd.; Otten, 1968: 123-125; Darga, 1984:30.

Resim 3: Kraliçe Puduhepa'yı temsil edebilecek bir kabartma betimlemesi, Franktin, Kayseri⁶

Ele geçen yazılı belgelerden Hitit kraliçelerinin bütünü hakkında yeterli bilgi verilemediği, mevcut belgelerin ise daha çok “Büyük Hitit Krallığı’nın en parlak devresini içerdiği ifade edilmektedir. Bu dönemin Hitit kraliçelerinin en mükemmel örneği olan Hattuşili III’ün eşi “Büyük Kraliçe Puduhepa”nın kişiliğine ve geniş yetkilerine dair detaylı bilgi sahibi olunabildiği belirtilmektedir. (Darga, 1984: 35) Kraliçe Puduhepa Hitit kraliçelerinin en ilgi çekici olanıdır. (Resim 3) Kuvvetli kişiliğe sahip Hurri asıllı olan bu kraliçeye ait birçok mektup, adak ve vakıf belgeleri mevcuttur. Kraliçe Puduhepa’nın gerçekleştirdiği adaklar “Ev”lerin üretici güç olarak tanzim edilmesinde en dikkat çekici belgelerdir. Hitit Kraliçesi, kocası Hattuşili’nin sağlığına kavuşması için Tanrıça Lelwani’nin kültürüne adaklarda bulunmuş ve bu adakları yerine getirirken tanrıçaya vakfedilmiş birkaç ekonomik birime yani “Ev”e personel tahsis ederek, kültü yeniden yapılandırmıştır. (Otten-Soucék, 1965: 16-17)

Belgelerden anlaşıldığına göre; Kraliçe Puduhepa bir kızı evlendirmek, çocukları enişterinin yanında çıraklığa koymak, öksüzleri himaye etmek, kölelere azatlık imtiyazları vermek gibi hayır işlerinde de bulunmuştur. (Kinal, 1956: 363) Hitit tarihinin en önemli kadın şahsiyetlerinden biri olan Puduhepa’nın kendisine verilen yetkileri en iyi şekilde uyguladığı, politik, hukuki ve dinî işlerde kralın yanında eşit bir şekilde bağımsız olarak görevlerini yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Puduhepa’nın devletin dış siyase-

tinde ne kadar önemli olduğunu 17 yıl devam eden Mısır-Hitit savaşlarından sonra yapılan Hitit-Mısır Barış Antlaşması metninde de görmemiz mümkündür. Bu anlaşma metninde kralın yanında Kraliçe Puduhepa’nın da mührünün bulunması onun politik alanda ne kadar başarılı ve etkili olduğunu gösterdiği gibi, Hitit devletinde kraliçelerin mevkiini de açık bir şekilde ortaya koymaktadır. (Resim 4)

Resim 4: III.Hattuşili ve Puduhepa'nın Mührü, Antik Luvi Kültür Merkezi⁷

Ayrıca Mısır Firavunu II. Ramses, yapılan barış sonrası III. Hattuşili’ye yirmi altı, Puduhepa’ya ise on üç mektup göndermiştir. (Darga, 1984: 42)

6 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Felsrelief_von_Franktin.jpg. (Erişim tarihi: 22.08.2025, 00:20).

7 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ancient_Luwian_Cultural_Center_Seal_of_Hattusili_III_and_Puduhepa.jpg. (Erişim tarihi: 22.08.2025, 00:25).

vd; Alp, 2002: 156) Puduhepa'nın bunların yanında Mısır kraliçesi Naptera ile ve Kıbrıs olduğu kabul edilen Alaşia kralı ile de mektuplaştığı bilinmektedir. (Darga, 1984: 42 vd; Alp, 1974: 426) Bu durum Hitit Kraliçesi Puduhepa'nın siyasî alandaki bağımsız mevkiini ve oynadığı rolü açık bir şekilde göstermektedir. Puduhepa, kocası III. Hattuşili'nin ölümünden sonra da "Tavananna" olarak hüküm sürmüştür. Oğlu IV. Tuthaliya'nın henüz küçük yaşta olması nedeniyle bir süre kral naibesi olarak Hitit devletini başarıyla idare etmiştir. (Memiş, 2005: 215) Ünal (2005)'a göre tüm Hitit kraliçeleri içinde tek "rahip" kızı olan Puduhepa'nın, sürekli rahip kökenli olmakla övündüğü, Tavananna unvanını asla kullanmamasının dikkat çektiği, bunu yapmakla belki de Hattuşa'da o zamanlar hâlâ devam etmekte olan Hatti geleneğine karşı çıktığı ve kendi memleketindeki Hurri geleneklerini yerleştirmek istediği ileri sürülmektedir. Puduhepa'nın özgün kişiliği, Hattuşili'nin irade zayıflığı ve Hatti'de eski Hatti geleneklerine dayanan anaerkil aile yapısının süre gelmesi gibi bazı ön şartların birleşmesi sonucu, Puduhepa gibi bir şahsiyetin doğmasına ve tarihteki seçkin yerini almasına neden olduğunu önemle vurgulamaktadır. (Ünal, 2005: 8) Ünal, ayrıca Puduhepa'nın rolünün ne kadar abartılmış olduğuna örnek olarak başka bir araştırmacının görüşünü aktarmakta ve buna göre Puduhepa önderliğinde başlatılan kadın eşitliği hareketinin, Amazonları da etkilediği ve onların erkeklerin hâkim olduğu dünyaya, yani Hellenlere karşı isyan etmeleri sonucunu doğurduğunu söylemektedir. (Darga, 1984:105)

Puduhepa ile ilgili yoğun çalışmalar yapmış olan Darga ise, bütün bu hususların sadece kudretli bir kraliçe olan Puduhepa'ya özgü olmadığını, Hititlerin sosyal yapısında oluşan "Tabarna" ve "Tavananna" eşitliğinin, onun kişiliği ile en iyi temsil edilen parlak bir görüntüsü olduğunu dile getirmektedir. (Darga, 1984:104) Ayrıca Darga, eski Anadolu Rubatumlarının ve Hitit kraliçelik müessesesinin ne önceki ne de sonraki çağlarda bir benzerinin bulunmadığını, ancak, Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden önceki evrelerde Hun, Uygur ve Oğuz (Türkmen)ların toplumda kadına yüksek ve değerli bir yer vermiş olduklarını, kraliçeyi temsil eden "Hatun"un "Hakan"a eşit

konum ve yetkilerinin olduğunu belirterek, Eski Türklerde paralel bir "Kraliçelik Müessesesi"nin varlığına da işaret etmektedir. (Darga, 1984: 105)

Yazılı belgeler ve mühürler Hitit kraliçelerinin hayatlarını kısmen de olsa aydınlatmak adına yeterli diyebiliriz. Ancak, Hitit halk kadını ve toplumdaki yerini anlayabilmek için bu belgelerden bilgi edinemiyoruz. Hitit halk kadınının sosyal mevkii ve sahip olduğu hakları az da olsa Hitit kanunlarından çıkartmak mümkün olmuştur. Ceza hukuku konusunda mağdur erkeklerle kadın aynı eşit yaptırımla karşılaşmıştır. Suçlu ya verilen ceza cinsiyete göre değil hür veya esir oluşuna göre tayin edilmiştir. (Darga, 1984: 63-64) Hitit halk kadınının ekonomik hayata katkısı hakkında bilgi veren kanunlarda kadının Hatti, Luvi ve Pala halkından olması gerekmektedir ve bu halka ait kadınlar belirli bir sosyal garantiye sahip bulunmaktadırlar. Ele geçen bir Hitit kanununa göre çalışan kadının emeğinin karşılığı'nın ne olduğu ortaya çıkmaktadır. Friedrich'in (1971) ortaya çıkardığı bu kanun maddesinin çevirisi şöyledir: "Eğer bir adam hasatta işe girer, demetleri bağlar, yük arabasına yerleştirir, onları samanlığa taşır, harman yerinin hazırlarsa, üç ay için 30 yarım ölçü tahıl onun ücretidir. Eğer bir kadın hasatta işe girerse iki ay için 12 yarım ölçü tahıl verilir." (s:73) Bu kanun maddesine göre Hitit kadınının da erkeği gibi "hasat işçisi" olarak tarımsal işlerde çalışmış olduğu belgelenmiştir. Ayrıca kadının iş gücüne karşılık ödenen ücretin erkeğe oranla neredeyse ½ oranında düşük olduğu da görülmektedir. Kanunların diğer bölümlerinde de belirtildiği gibi halk sınıfındaki kadına doğal haklar tanınmasına rağmen, hiçbir alanda kadın erkek eşitliğinin varlığına rastlanmamıştır. (Darga, 1984: 67) Hitit kadınının üretimdeki yerinin ve ekonomiye katkısının ne derecede olduğu mevcut belgeler ışığında tam olarak saptanamamakla birlikte köyler, çiftlikler, kasabalar ve tapınak yapılarında genellikle süt ürünleri ve ekmek yapımı gibi işleri yürüttükleri bilinmektedir. (Yakar, 2007: 44 vd.)

Darga'nın araştırmalarına göre, Hitit ekonomik hayatında olduğu kadar kült alanında da çalışan bir işçi kadın grubu olduğu bilinmektedir. Elde edilen belgeler ışığında, özellikle buğday olmak üzere tahıl türlerini öğütürerek ekmek ya-

pımı için gereken unu kadınların ürettiğini öğrenmekteyiz. Bu kadınlar sadece tahıl öğütmekle kalmamakta, aynı zamanda tanrıya sunmak için kurban ekmeğini de hazırlamaktadırlar. Hitit dilinde malla-öğütmek işinin kadın görevi olduğu yazıtlardan anlaşılmaktadır. Türk dilinde “Değirmenci Kadınlar” olarak belirtilen bu kadınların evlerde ve tapınaklarda çalışmış olduklarına inanılmaktadır. (Darga, 1984: 67)

Tapınaklar “Tanrıların Evi”dir ve çevrelerindeki “Ev”ler sadece dinî görev için değil aynı zamanda sosyo-ekonomik örgüt niteliğinde olup çok kalabalık bir personel çalıştırmaktadır. Bu evlerin içinde kadınlar erkeklerle beraber hizmetkâr, işçi, meslek sahibi ve rahibe olarak görev yapmışlardır. (Darga, 1984:71-79) Otten ve Soucek’in (1965: 42-49) ortak çalışmaları vasıtasıyla “tapınak loncası” denilen bu örgütte kadınların çocukları ile birlikte Tanrıça Lelvani Tapınağı’nda görevlendirildiklerini öğrenmek mümkündür. Bayram törenlerinin hizmetkârları olan kadınlar sunakları gereken yerlere yerleştirir, meyve, içki ve ekmek gibi kurbanlıkları getirir ve taşırlardı. Kurban kaplarını doldururlar ve tanrının heykel şeklindeki tasvirlerini de taşıyan bu kadınlar tapınaklarda aktif rolleri ile dikkat çekmektedirler. Ayrıca Tanrıların eğlendirilmesi görevinde de bulunan bu kadınların şarkı söylediği ve müzik aleti çaldıkları da bilinmektedir. Dinî törenlerin ve resmî bayramların yöneticisi başrahibe olan kraliçedir. Kraliçeden sonra rahibe sınıfının en kıdemlileri “Tanrının Anası” unvanını taşıyan kadınlardır. Kült personelinin birinci ve en üst düzey çalışanlarıdır. Onlar günlük kültün işlerini yerine getirir ve önemli kutlamalarda “baş icracı” olarak görev alırlardı. Adlarına bir bayram bile düzenlenip kutlanmaktadır. Başka bir yüksek rahibe sınıfı ise “Tanrının Hanımı” unvanlı rahibelerdir. Onlar merasimi yönetir, esas görevi olarak da Tanrının önünde bir kült dansı yapardı. (Darga, 1984: 71 vd.)

Kral ailesinin üyeleri öldükten sonra yapılan “Ölü Yakma” ve sonrasındaki “Ölü Kültü” ayinlerinde de kadınlar büyük rol oynamaktadır. Kral ve kraliçelerin cesetleri yakıldıktan sonra ikinci gün kemik kalıntılarının toplanması ve korunması işlerini kadınlar yapmaktaydı. Sonrasında bu kadınlara yiyecek ve içecek verilir.

Ağlayan ve dans eden kadınlar da ayinin önemli birer parçalarıdır. Mezopotamya toplumlarında olduğu gibi Hitit toplumunda da bazı kadınların doktorluk görevinde bulunduğu, kötü durumu iyileştirmek için büyü ayininde en önemli yere sahip olduğu bilinmektedir. (Otten, 1958:12 vd.; Darga, 1984:77-78)

Demir Çağı (M.Ö. 1200-750/700)’na gelindiğinde, Anadolu’da yeni uygarlıklar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında Orta Anadolu’da Phrygialılar, Tunç Çağı’nda Hitit egemenliğinde bulunan Gordion ve çevresinde büyük izler bırakmıştır. (Wittke, 2012: 12-14) Phrygia toplumunda kadının gücü kendini Doğa Tanrıçası olan Büyük Ana-Matar Kubiliya ile göstermektedir. (Sevin, 2003: 248) Phrygialılar, inançlarını tek tanrıda birleştirmişler ve ona Dağın Anası demişlerdir ve Phrygia Ana Tanrıçası olarak bereketi temsil etmiştir. (Cihaner, 2010:188, Roller, 2004) Phrygia tanrıçası Kibele, Lydia kültüründe ve daha sonra da farklı isimlerle Ionia kent devletlerinde ve Hellen/Roma uygarlıklarında varlığını korumaktadır. (Konyar, 2013: 262; Işık, 2012: 51)

Aslında M.Ö. 1000 yıllarında birçok yerde resmî devlet panteonunun ön plandaki inanç motifi daima erkektir yani tanrıdır. Bu devletlerin kralları da zaten bu tanrıların en ön planda olanı olan baş tanrı ile ilişkilendirilir veya kral faaliyetlerini bu baş tanrı için gerçekleştirir. Bu vasıta ile ataerki sistem de bir kez daha kuvvetlenmiş olacaktır. Ancak bu süreçte karşımıza çıkan en güzel istisna Phrygialıların inanç sistemlerinde birincil motifin dişil olmasıdır. Bu motif bir “Ana Tanrıça” ile karakterize edilir. Ana tanrıçanın betimlendiği kaya anıtları veya kabartmalar, bu inanç sisteminin arkasında da egemen ve mutlak bir gücün ve ekonominin olduğunu göstermektedir. (Konyar, 2013: 255 vd.) Konyar’ın ifade ettiği gibi doğanın döngüsü ile doğrudan ilişkili olan geçim ekonomisinin sürekliliğini ve verimliliğini sağlamak için Phrygia devletinin ve toplumunun doğa üzerinde güçlenmek adına kuvvetli bir istek duyduğu bilinmektedir. Bu durum, Phrygialıları çağdaşlarından ayırmaktadır.

Konyar (2013: 263), Phrygialı kadının aile içindeki konumunun, olasılıkla ev içi hizmet,

çocuk bakımı olduğunu belirtmektedir. Dışarda ise kadınlar tarımın yapıldığı bölgelerde üretim işleyişine katılabilmekteydi. Kamusal alanda görüldüğümüz kadın ya tanrıça ya kısmen aristokrat olmak üzere yönetici eşleri ya da zengin tüccar eşleridir. Kimi kemerler, kabartma ve figürinlerdeki kadın betimleri olasılıkla bu kadınlara aittir. Dokumacılık ve bazen çömlükçilik ise kadınlara özgü mesleklerdendir. Nitekim bir Maraş mezar steli üzerindeki kabartmada oturan kadının kirmen (iğ) tutmakta olarak tasviri, dokumacılığın Phrygialı kadınlarının elinde olduğunu göstermektedir. (Resim 5) Bilindiği gibi ünlü Angora yün işletmeciliği Phrygialılar zamanından beri tanınmaktadır ve kirmen, günümüz köy kadınlarının da vazgeçemediği bir dokuma aletidir. (Arslan ve Metin, 2004:5)

Resim 5: Bir mezar steli üzerinde elinde kirmen tutan ve oturmakta olan kadın tasviri, Kahramanmaraş⁸

Sonuç

Eski Anadolu'da kadının işgücündeki rolü, toplumsal ve kültürel dönüşümlere paralel olarak sürekli bir değişim göstermiştir. Tarih öncesi dönemlerde avcı-toplayıcı yaşam biçiminde kadın, yalnızca ev içi sorumluluklarıyla sınırlı kalmamış; yiyecek temininde, bitkilerin tanınmasında ve tarıma geçiş sürecinde etkin bir konum üstlenmiştir. Çatalhöyük ve Çayönü gibi merkezlerde bulunan heykelcikler ve arkeolojik bulgular, kadının üretim gücünün yanı sıra doğurganlık ve bereketle özdeşleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde kadın yalnızca ekonomik üretici değil, aynı zamanda kültürel ve dinî bir sembol haline gelmiştir.

Tarihî çağlara gelindiğinde yazılı belgeler, kadınların ekonomik ve toplumsal hayattaki etkinliğini daha net biçimde göstermektedir. Asur Ticaret Kolonileri döneminde hür kadınların ticarî faaliyetlerde bulunması, sözleşmeler yapabilmesi ve mülkiyet hakkına sahip olması, onların yalnızca aile içinde değil kamusal alanda da varlık gösterdiğini kanıtlamaktadır. Hitit kraliçeleri "Tavananna" unvanıyla dinî, idarî ve siyasî işlerde krallarla eşit yetkilere sahip olmuş; Puduhepa örneğinde görüldüğü üzere uluslararası diplomasiye doğrudan katılarak güçlü bir otorite figürü haline gelmişlerdir. Bunun yanında halk kadınlarının tarım, dokuma, tapınak hizmetleri ve büyü ritüellerinde görev alması, işgücünün geniş bir yelpazede örgütlendiğini göstermektedir. Ancak Hitit kanunlarında kadın emeğinin erkeğe göre daha düşük ücretlendirilmesi, iş bölümündeki cinsiyet temelli eşitsizliklerin varlığını ortaya koymaktadır.

Demir Çağı'nda Phrygialılar ile birlikte "Ana Tanrıça" kültü, kadın gücünün dinî ve toplumsal alandaki sembolik önemini sürdürmüştür. Kibele kültü yalnızca bereket ve doğurganlığı temsil etmekle kalmamış; dokumacılık, tarım ve günlük üretim pratikleriyle kadın emeğinin ekonomiyle doğrudan ilişkilendiğini göstermiştir. Phrygialı kadınları aile içinde çocuk ve ev bakımını üstlenirken, aynı zamanda üretim süreçlerinde ve dokuma alanında etkin bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak, Eski Anadolu'da kadın işgücü yalnızca ekonomik yaşamın değil, aynı zamanda

⁸ <http://vici.org/vici/42226> (Erişim tarihi: 22.08.2025, 00:54)

toplumsal örgütlenmenin, dinî inançların ve siyasal yapıların şekillenmesinde de belirleyici bir unsur olmuştur. Kadının emeği tarih öncesinde tarımın başlangıcına yön verirken, tarihî çağlarda kraliçe, rahibe, işçi ve üretici kimlikleriyle toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu durum, kadının hem bireysel hem de kurumsal düzeyde Anadolu uygarlıklarının gelişiminde vazgeçilmez bir rol oynadığını göstermektedir.

Kaynakça

- Akurgal, E. (1995). Anadolu uygarlıkları. Ankara: Net Turistik Yayınlar.
- Alp, S. (1974). Hititlerin Anadolu kökeni ve Hurri ilişkileri. *Belleten*, 38(152), 423-435.
- Alp, S. (2002). Hititler ve Hitit çağında Anadolu. Ankara: TTK Yayınları.
- Arslan, M., & Metin, H. (2004). Frigler'de dokumacılık ve tekstil üretimi. Erdemli Müzesi Yayınları.
- Beran, T. (1967). Die hethitischen Königs- und Königin-Siegel. Prag: Universita Karlova.
- Cihaner, A. (2010). Frigya'da Ana Tanrıça inancı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29(48), 181-200.
- Çelebi, M. (2007). Çatalhöyük'te kadın figürinleri. *İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- Darga, M. (1984). Hitit kadınları. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Friedrich, J. (1971). Hethitisches Wörterbuch. Heidelberg: Winter.
- Garelli, P. (1963). Les Assyriens en Cappadoce. Paris: Librairie C. Klincksieck.
- Goetze, A. (1952). The Hittite Empire. In C. J. Gadd (Ed.), *The Cambridge Ancient History* (Vol. II, pp. 1-110). Cambridge: Cambridge University Press.
- Işık, F. (2012). Kibele'den Artemis'e: Anadolu'da ana tanrıça kültü. *Anadolu Araştırmaları*, 18, 47-65.
- Karasu, A. (2006). Kaniş Karumu tabletlerinde kadın ve ekonomi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 45-63.
- Klengel, H. (1986). *Geschichte des hethitischen Reiches*. Leiden: Brill.
- Kınal, F. (1956). Eski Anadolu tarihi. Ankara: TTK Yayınları.
- Konyar, E. (2013). Frigya'da Ana Tanrıça kültü ve toplumsal yansımaları. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), 253-268.
- Memiş, E. (2005). Hitit tarihi. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Michel, H. (1984). *Die Frau in der Frühgeschichte*. Berlin: De Gruyter.
- Otten, H. (1952). *Die Bronzetafel aus Boğazköy*. Berlin: Akademie Verlag.
- Otten, H. (1958). Hethitische Tontafeln aus Boğazköy. *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft*, 90, 1-40.
- Otten, H., & Souček, V. (1965). *Das hethitische Ritual des Papanikri*. Prag: Universita Karlova.
- Riemschneider, K. (1958). *Untersuchungen zu den hethitischen Königinnen*. Leipzig: VEB.
- Roller, L. E. (2004). *In search of god the mother: The cult of Anatolian Cybele*. Berkeley: University of California Press.
- Schuler, E. (1965). *Das hethitische Gebet der Königin Asmunikal*. *Zeitschrift für Assyriologie*, 56, 150-160.
- Sevin, V. (2003). *Anadolu Arkeolojisi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sevinç, N. (2008). Hitit kadınlarının ekonomik hayat-taki rolleri. *Anadolu Araştırmaları*, 19, 87-104.
- Szabo, M. (1971). Hethitische Königinnen und ihr Einfluss. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 19, 117-138.
- Şenel, A. (1995). *İlkel topluluktan uygar topluma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Uhlig, H. (2007). *Die ersten Bauern: Die neolithische Revolution*. München: C. H. Beck.
- Uzunoğlu, Y. (1993). *Çatalhöyük ve Anadolu'da Neolitik toplum*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Veenhof, K. R. (1972). *Aspects of Old Assyrian trade and its terminology*. Leiden: Brill.
- Wittke, A.-M. (2012). *Frühe Kulturen Anatoliens*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Yakar, J. (2007). *Hitit çağında Anadolu*. İstanbul: Homer Yayınları.
- Ünal, A. (2005). *Hititler'de kraliçe Puduhepa ve dini-siyasi rolü*. Ankara: BilgeSu Yayınları.

GELENEKSEL TIP KÖŞESİ

Ozonterapi

Oksijenin Gücünden Şifa Arayışı

Çiğdem ORGUN ŞAHİN*

Yağmur sonrası duyduğumuz o ferah kokunun kaynağı sizce nedir? Birçoğumuz fırtınadan sonra havada keskin, temiz bir koku hissederiz. İşte bu koku, doğada kendiliğinden oluşan ozon gazına aittir. Ozon (O₃), üç oksijen atomundan oluşan renksiz ve keskin kokulu bir gazdır. 1839 yılında Alman kimyacı Christian Friedrich Schönbein tarafından keşfedilen ozon, adını Yunanca “koklamak” anlamına gelen ozein kelimesinden alır. Ozon, çok güçlü bir oksidandır. Bu özelliği sayesinde dezenfeksiyon amacıyla birçok alanda kullanılmaya başlanılmış olup günümüzde de su arıtımında, gıda güvenliğinde, hatta hava kalitesi ölçütlerinde ozondan faydalanılmaktadır.

Zamanla bilim insanları, bu güçlü molekülün yalnızca çevre temizliği için değil, insan sağlığı için de potansiyel faydalar sağlayabileceğini fark etmiştir. Böylece ozon, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da tıbbi alanda araştırılmaya başlanmış ve “ozonterapi” kavramı doğmuştur.

Ozonterapi Nedir?

Ozonterapi, en yalın tanımıyla, kontrollü dozlarda ozon gazının tedavi amaçlı kullanılmasıdır. Tıpta kullanılan ozon, özel jeneratörlerde saf oksijene elektriksel enerji verilerek üretilir. Bu sayede %95 oksijen ve %3–5 ozondan oluşan güvenli bir karışım elde edilir. Burada önemli nokta şudur; ozon, doğrudan solunmaz çünkü akciğerlere zarar verebilir. Bunun yerine kan dolaşımı veya dokular üzerinden dolaylı yollarla vücuda kazandırılır. Amaç vücudun kendi iyileştirme kapasitesini harekete geçirmek, yani bağışıklık siste-

mini desteklemek, dokulara daha fazla oksijen ulaştırmak ve iyileşme süreçlerini hızlandırmaktır.

Ozon Vücutta Nasıl Çalışır?

Hücrelerimizi küçük fabrikalar gibi düşünebiliriz. Bu fabrikaların enerji üretmek için en çok ihtiyaç duyduğu şey oksijendir. Eğer oksijen yeterince ulaşmazsa üretim yavaşlar, vücutta halsizlik, ağrı veya hastalık belirtileri ortaya çıkar. Ozonterapi bu fabrikalara ekstra oksijen taşır. Bunun sonuçları şunlardır:

Dolaşımı artırır: Kırmızı kan hücrelerinin esnekliğini ve oksijen taşıma kapasitesini artırır. Vücuttaki NO (nitrik oksit) seviyesini arttırarak damarları genişletir ve bu sayede hücrelere ve dokulara giden kan akımı miktarı artar. Damar ve lenflerdeki toksinler ve atıklar temizlenmiş olur. Böylece oluşan yaraların tedavisinde etkili bir tedavi seçeneğidir.

Bağışıklığı güçlendirir: Akyuvarları aktive ederek enfeksiyonlarla savaşmaya yardımcı olur.

Antioksidan sistemi destekler: Serbest radikallerin zararlı etkilerini dengeleyebilir.

Mikropları etkisiz hale getirir: Bakteri, mantar ve bazı virüsler üzerinde doğrudan öldürücü etkiye sahiptir. Dezenfektan özelliği nedeni ile pek çok sistemdeki patojenleri yok eder. Özellikle coronavirus, hepatit gibi zarflı virüslerde zarf yapısını bozarak virüsün etkisiz hale gelmesine destek olur.

Ozon insülin benzeri etki göstererek glukozun hücre içine girmesini kolaylaştırarak kan şekerini düşürür. Bu sebeple Diyabetik (Şeker Hastalığı) has-

talarda ve insülin direnci olan hastalarda tedaviye destek amaçlı kullanılabilir. Dolayısıyla ozon, vücudu zorlayan hastalık süreçlerinde destekleyici bir rol oynar.

Hangi Durumlarda Kullanılır?

Ozonterapi tek başına bir mucize tedavi değildir; ancak pek çok alanda yardımcı yöntem olarak tercih edilmektedir.

Kronik yaralar ve ülserler: Özellikle diyabetik ayak, bası yaraları ve zor iyileşen cilt lezyonlarında yara kapanmasını hızlandırabilir. Hücre yenilenmesini hızlandırır, kanın akışkanlığını arttırarak oksijen azlığını giderir.

Dolaşım bozuklukları: Damar tıkanıklığına bağlı bacak ağrıları, ödem veya avasküler nekroz gibi dolaşım sorunlarında yardımcı olur. Yağ hücreleri ile direkt etkileşime girerek kolesterolde azalmaya ve bölgesel yağ yıkımına neden olur.

Romatizma ve eklem ağrıları: Anti-inflamatuar etkisi sayesinde ağrı ve iltihap sürecine destek olur. Kireçlenmelerde kıkırdak kaybını azaltarak eklem içi sıvıları ve kıkırdak yapımını uyarır ve eklem ağrılarından azalma ve hareket kabiliyetinde artma sağlar. Bu sayede gut, romatoid artrit, osteoartroz (kireçlenme), fibromiyalji, bel fıtığı, boyun fıtığı ve sırt ağrıları gibi kas iskelet sistemi rahatsızlıklarında oldukça başarılı tedavi sonuçlarının elde edilmesini sağlar.

Enfeksiyonlar: Bakteri, virüs ve mantar gibi mikroorganizmaları ve bazı toksinleri ortadan kaldırarak enfeksiyonlarda bağışıklık sistemini destekleyici rol

oynar. Özellikle sık tekrarlayan idrar yolu enfeksiyonu ve üst solunum yolu enfeksiyonlarında çok ciddi destek sağlamaktadır.

Kronik yorgunluk ve halsizlik: Hücrelere enerji desteği sağlayarak yaşam kalitesini artırabilir.

Nörolojik ve yaşa bağlı hastalıklar: Alzheimer, vertigo, parkinson, insomnia (uykusuzluk), migren veya diğer baş ağrısı ile seyreden nörolojik rahatsızlıklarda şikâyetlerin hafiflemesine katkı sunabilir.

Estetik ve dermatoloji: Detoks, zayıflama, cilt gençleştirme, sivilce ve saç dökülmesi tedavilerinde destek olarak kullanılmaktadır.

Aynı zamanda kronik yorgunluk, halsizlik, depresyon, kabızlık gibi çeşitli rahatsızlıklarda; KOAH, pnömoni (zatürre), Covid, akciğer fibrozis, astım, bronşit gibi akciğer hastalıklarında ve çeşitli alerjik hastalıklarda ozonterapi ile oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Uygulama Yöntemleri

Ozonterapinin çeşitli uygulama şekilleri vardır ve yöntem, hastanın durumuna göre seçilir:

Majör Otohemoterapi: En sık kullanılan yöntemdir. Hastanın damar yolundan alınan 100 ml kan ozonla karıştırılır ve tekrar hastaya damar yolundan verilir. Uygulama yaklaşık yarım saat sürer.

SF ozonlama (Serum Ozon): Serum fizyolojik sıvının ozonla doyurulduktan sonra damar yoluyla hastaya uygulanmasıdır.

Minör Otohemoterapi: Hastadan alınan 2-5 cc kan ozonlanarak kas içine enjekte edilir. Diz gibi eklemlere, ağrılı ve gergin kaslara uygulanabilir.

Rektal İnsüflasyon: Rektal bölgeden püskürtme yöntemi ile yapılır. Ozon gazının anüs yoluyla rektuma verilmesidir; özellikle bağırsak hastalıklarında kullanılır. Kabızlık tedavisinde ve karaciğer hastalıklarında güvenle kullanılır.

Vajinal İnsüflasyon: Jinekolojik sorunlarda tercih edilen uygulama şeklidir.

Nasal İnsüflasyon: Burun deliklerinden püskürtme yöntemi ile uygulanır. Özellikle kronik sinüzit tedavisinde etkilidir.

Topikal Uygulamalar: Ozonlu yağ veya kremler cilde sürülür.

Torbalama: El, ayak ve bacadaki yara veya enfeksiyonlu bölge ozon gazıyla dolu özel bir torbaya alınır. Özellikle diyabete bağlı oluşan yaralarda başarı ile uygulanan bir yöntemdir.

Ozonize Yağ ve Su: Yanıklar ve cilt yaralarında iyileşmeyi hızlandırabilir.

Türkiye’de Ozonterapi

Son yıllarda Türkiye’de ozonterapiye ilgi giderek artmıştır. Özellikle kronik hastalıklarla yaşayan ya da yaşam kalitesini yükseltmek isteyen kişiler bu yöntemde başvurmaktadır. 2014 yılında yürürlüğe giren “Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları Yönetmeliği” ile ozonterapi, yalnızca Sağlık Bakanlığı onaylı merkezlerde ve bu alanda eğitim almış hekimler tarafından yapılabilmektedir. Bu durum hem hastaların güvenliğini sağlamak hem de merdiven altı uygulamaların önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Ozon Kimlere Kesinlikle Uygulanmaz?

Favizm (bakla zehirlenmesi, Glukoz 6-fosfat dehidrogenaz enzim eksikliği) durumunda, hipertiroidin kontrolsüz olduğu dönemlerinde (zehirli guatr), lösemi gibi rahatsızlıklarda ve gebeliğin ilk 3 ayında uygulanması önerilmez.

Güvenlik ve Dikkat Edilmesi Gerekenler

Ozonterapi, uzman ellerde uygulandığında genellikle güvenli kabul edilir. Yan etkiler çoğunlukla hafif ve geçicidir: iğne yerinde ağrı, hafif baş ağrısı veya yorgunluk gibi. Ancak bilinçsiz ve kontrolsüz uygulamalar ciddi komplikasyonlara yol açabilir. Özellikle “ozon solutma” gibi yanlış yöntemler akciğerlere zarar verebilir. Bu nedenle tedavinin mutlaka uzman hekim gözetiminde yapılması şarttır.

Ozonterapi, doğadan gelen güçlü bir molekül olan ozonu tıbbi amaçlarla kullanmaya dayalı bir yöntemdir. Bağışıklık sistemini desteklemesi, dolaşımı artırması ve yara iyileşmesini hızlandırması gibi faydaları sayesinde modern tıbbın yanında tamamlayıcı bir yaklaşım olarak yerini almıştır. Ancak unutulmamalıdır ki ozonterapi, tek başına mucize bir çözüm değildir. En doğru yaklaşım, hekim önerisiyle, güvenilir merkezlerde ve kişiye özel bir tedavi planı içinde değerlendirilmesidir.

Kaynakça

- Bocci, V. (2011). Ozone: A new medical drug. Springer Science & Business Media.
- Babuccu, O. (2011). Ozon Terapi: Mit ve Gerçek. Türk Plastik Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Dergisi, 19(3), 105-112.
- Elvis, A. M., & Ekta, J. S. (2011). Ozone therapy: A clinical review. Journal of Natural Science, Biology and Medicine, 2(1), 66-70.
- Izadi, M., Kheirjou, R., Mohammadpour, R., Sadegh, N., Nazari, A., & Imani Fooladi, A. A. (2019). Ozone therapy for the treatment of diabetic foot ulcers: A systematic review. International Wound Journal, 16(2), 354-365.
- Re, L., Martínez-Sánchez, G., Bordicchia, M., Malcangi, G., Pocognoli, A., Morales-Segura, M. A., & Borrelli, E. (2014). Is ozone pre-conditioning effect linked to Nrf2/EpRE activation pathway in vivo? European Journal of Pharmacology, 742, 158-162.
- Sağlık Bakanlığı. (2014). Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları Yönetmeliği. Resmî Gazete, 27/10/2014
- Yılmaz Kartal iB. Ozon Terapi ve Kullanım Alanları. Taştan K, Editör. Aile Hekimliğinde Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.66-70

AKDEM AKADEMİSİ VAKFI

AKDEM, 2010 yılında millî kültür değerlerinin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması yolunda son nefesine kadar çalışan, iman ve ihlas abidesi üç Ayverdi, **Sâmiha Ayverdi**, **Ekrem Hakkı Ayverdi** ve **İlhan Ayverdi**'nin prensipleri ile yola çıktı. **AKDEM**'in fikir annesi **İlhan Ayverdi Hanımefendi**'dir.

Dil, edebiyat, din, mûsikî, tarih ve sanat... Bir milleti ayakta tutan yapı taşları... Bütün bunlardan mahrum bir toplum, geçmişin sayfalarına gömülmeye mahkûm... Bu fikri temel alan **AKDEM Derneği**, Türk dili ve edebiyatı, Türk mûsikisi, Türk tarihi, Türk sanatı, Türk mimarisi üzerinde akademik araştırmalar yapmak, düşünceyi geliştirmek, kültür değerlerimizi yaşanır hâle getirmek, millî değerlerimizi gelecek nesle aktarmaya yönelik projeler gerçekleştirmek ve yayın yapmak amacıyla kuruldu.

Derginin “hür tefekkürün kalesi” olduğunu düşünen **AKDEM**, öncelikli faaliyet sahasını dergi yayıncılığı olarak belirledi. Bu yolda Türkiye’de özellikle Türk Müziği alanında ciddi, hacimli, nitelikli bir dergiye ihtiyaç olduğu fikrinden hareketle bir Türk mûsikî dergisi çıkarma kararı aldı.

Kültür ve medeniyetimize mûsikimizle beraber yön veren edebiyatı da yayın sahasına alan **KADEM Mûsikî ve Edebiyat Dergisi**, 2010 yılında yayın hayatına başladı. Türk modernleşme tarihinde çok uzun yıllar öksüz ve yetim kalmış, fakat içlerindeki bitmek bilmez cevherle zamanı aşan cengâverler gibi mücadele etmiş dilimiz, edebiyatımız ve mûsikimiz “adım, uğur” anlamını taşıyan **KADEM** ile seslerini duyuracak yeni bir meydan buldular. **KADEM Mûsikî ve Edebiyat Dergisi** tüm Türkiye’ye kadem getirdi, yayın hayatında 12. yılını tamamladı ve özellikle Türk mûsikî sahasında büyük bir boşluğu dolduran uğurlu bir adım oldu.

AKDEM yayıncılık faaliyetlerine **ZÂHİR Yayınları** ile devam etti. Medeniyetimizi var eden dil, edebiyat, mûsikî, din, tasavvuf gibi alanlar ve bu alanların birbiri ile kesişim noktalarını mesele eden eserler neşreden **ZÂHİR Yayınları** kısa zamanda, Ken’ân (Rifâî) Büyükaksoy-Mûsikî Yönü ve Eserleri (Yüce Gümüş), Vakıf Medeniyeti, Küreselleşmenin Din ve Toplum Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür ve Din (İsmet Binark), Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi Kılavuzu (Fahrünnisa Bilecik), Dilimin Ucundakiler (Nevnihal Bayar) adlarıyla altı kitap yayımladı.

AKDEM Derneği, yayıncılık faaliyetlerinin yanı sıra düzenli olarak yardım ve eğitim faaliyetleri, geleneksel çocuk iftarları, huzurevi iftarları, paneller ve kültür gezileri de yapmıştır.

Derneğimiz, Temmuz 2012 tarihinde **Akdem Akademisi Vakfı** adıyla vakfa dönüşmüştür ve bütün faaliyetlerine aynı şekilde devam etmektedir.

Akdem Akademisi Vakfı, **Kadem Mûsikî ve Edebiyat Dergisi** ve **Zâhir Yayınları** ile beraber, dün olduğu gibi bugün de *“halka yapılan hizmetin Hakk’a olduğunun şuuruna varmış olanların ve eserlerinin kendilerine değil yaptırana ait olduğunu bilen, kendilerini yapılması murat edilen için sadece alet ve vasıta olarak görenlerin”* rehberliğinde yoluna devam etmektedir.

Vakfımızın gayesi; Türk kültürünü araştırmak, kültür değerlerimizi yaşatmak ve bunları gelecek nesillere aktaracak şekilde çalışmalar yapmak, düşünceyi ve dilimizi geliştirmek, kültür, sanat, tarih, mimarî, dil, tasavvuf, eğitim ve mûsikî alanında akademik araştırmalar ve çalışmalar gerçekleştirmek; vakfın amacına yönelik projeler ortaya koyarak bunları hayata geçirmektir.

ZÂHİR

YAYINLARI

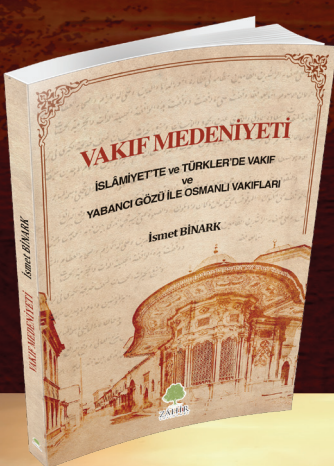
PRİZRENLİ ŞEYH YUSUF EFENDİ
VE DİVANI
Fahrünnisa BİLECİK - Ünal ŞENEL
Nevrihal BAYAR

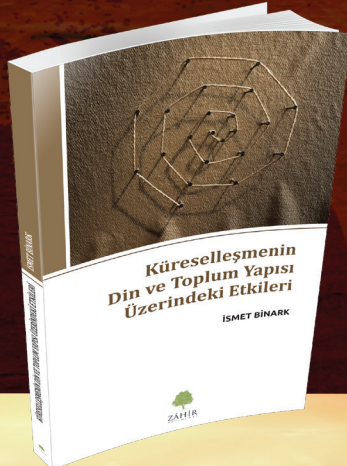
KARAHANLI TÜRKÇESİ VE
HAREZMİ TÜRKÇESİ KILAVUZU
Fahrünnisa BİLECİK

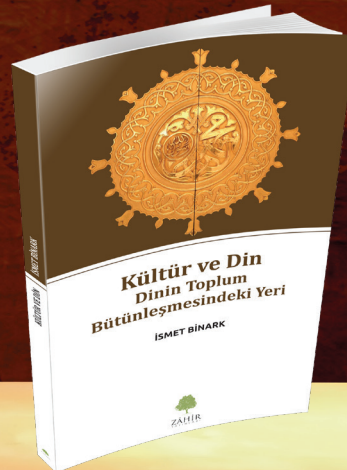
KEN'ÂN (RİFÂÎ) BÜYÜKKAKSOY
Mûsikî ve Eserleri
Yüce GÜMÜŞ

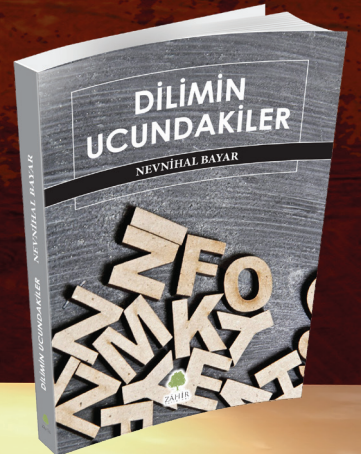
VAKIF MEDENİYETİ
İslâmîyet'te ve Türkler'de Vakıf ve
Yabancı Gözü ile Osmanlı Vakıfları
İsmet BİNARK

KÜRESELLEŞMENİN DİN VE
TOPLUM YAPISI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ
İsmet BİNARK

KÜLTÜR VE DİN
Dinin Toplum
Bütünleşmesindeki Yeri
İsmet BİNARK

DİLİMİN UCUNDAKİLER
Nevrihal BAYAR